

Demográfia

1/2018

Milyen képet mutatna Románia mindössze 12,5 millió lakossal? A román népesség-előreszámítás scenáriói

Dan Popa: Cum ar arata Romania cu doar 12,5 milioane de locuitori? Vezi scenariile Statisticii cu privire la viitorul demografic al Romaniei

HotNews.ro, 2017. november 28.

URL: http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22140844-cum-arata-romania-doar-12-5-milioane-lo-cuitori-vezi-scenariile-statisticii-privire-viitorul-demografic-romaniei.htm

Az INS (Országos Statisztikai Intézet) szerint Románia lakossága 2015 júliusában 19,8 millió fő volt. Figyelembe véve, hogy kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak és az országot több ember hagyja el, mint amennyi hazatér, a 2012 és 2015 közötti időszakban mintegy negyedmillió főt veszített az ország.

Ha megnézzük a román lakosság korösszetételét, egy több éve tartó öregedési folyamatnak lehetünk tanúi, ami a 65 éves kor felettiiek számának és arányának növekedését jelenti.

2017 végén az INS népesség-előreszámítási adatokat publikált Románia lakosságának várható alakulásáról 2060-ig. Románia állandó lakosságát a megyénként előre jelzett lakónépesség összegzésével becsülték meg, az egyes megyék állandó lakosságára vonatkozó forgatókönyvek pedig a 2012 és 2015 közötti időszak demográfiai jelenségein alapulnak.

Az INS-nek *A népesség területi előreszámítása 2060-ig* című kiadványából kiderül, hogy „az ország súlyos jövőbeli demográfiai egyensúlyhiányának pesszimista előzményei már most láthatók, előre vetítve a lehetséges negatív gazdasági és társadalmi következményeket általában, a munkaerőpiacon, a nyugdíjrendszer működésében, az egészségügyi szolgáltatásokban, az oktatásban, a szociális védelemben, az államháztartási bevételek és kiadások egyensúlyának biztosításában, valamint a háztartásokban”. A népesség elöregedésének hangsúlyossá válása a várható élet-tartam növekedésével együtt az idős népesség struk-

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	17
Gazdaság	25

turális változását eredményezi egy új korcsoport, a „legidősebb idősök”, vagyis a 80 év feletti idősorúak megjelenésével.

Az országos népesség-előreszámítás szerint 2060-ban a magas változatnak megfelelően az országnak 16,3 millió lakosa, az alacsony változat szerint 12,5 millió lakosa lenne. Az alapváltozat a népesség alakulásának legrealisabb változata. Ennek alapján Románia 2060-ban 13,8 millió lakossal fog rendelkezni. A konstans (létszám-fenntartó) változat szerint a lakosságot 2060-ban 11,0 millióra, és egy ötödik, ún. középső forgatókönyv szerint pedig 15,4 millióra becsülték.¹

- Valamennyi előreszámítási változat szerint az ország lakossága 3,6 millió (magas változat) és 8,8 millió fő (konstans változat) között csökken. A nők továbbra is többségben lesznek. Teljes lakosságbeli arányuk 2060-ban az összes előszámítási forgatókönyv szerint közel azonos lenne (51,5% a magas és 52,0% a konstans forgatókönyvben), ami a 2015-ös adattal (51,2%) összehasonlítva növekedést jelentene.
- Területi szinten, az *alpváltozat* szerint, a lakosság valamennyi megyében csökken a 2015 és 2060 közötti időszakban, kivéve Ilfov megye lakosságát, amely mintegy 216 000 emberrel (körülbelül 50%) fog növekedni 2060-ra.
- Megyei szinten a honos népesség fogyása a 2015 és 2060 közötti időszakban -61,3% (Teleorman) és -7,5% (Iasi) között fog alakulni az alapváltozat szerint.
- A megyék, amelyek lakossága kevesebb, mint 100 000 fővel csökken: Beszterce-Naszód, Brassó, Kolozs, Kovászna, Giurgiu, Hargita, Ialomita, Iasi, Szilágy, Szeben, Temes, Tulcea és Vaslui.

¹ A változat, amely szerint megyei szinten 2030-ban a teljes termékenységi arányszám termékeny korú nők esetén 1,40 és 2,61 közötti, 2060-ra pedig 1,70 és 2,83 közötti lenne. A férfiak 2060-ban születéskor várható élettartama 79 és 84 év.

- 2060-ban Bukarest továbbra is a legnépesebb település lesz 1 380 000 fővel, amelyet Iași megye követ, melynek népessége 2060-ban 728 700 lakosra csökken. Tulcea lakossága körülbelül 97,8 ezer fővel csökken, és továbbra is a legritkábban lakott megye lesz.
- 2060-ra Bukarest főváros és Prahova megye lakossága mutatná a legnagyobb csökkenést -464,3 ezer, illetve -320,3 ezer fővel.
- 2015-höz képest a 8 fejlesztési régióból dél-nyugat Olténia lakossága várhatóan a felére csökken 2060-ban. A másik véglet a Bukarest-Ilfov, amely csak körülbelül -10,8%-kal csökken, az Ilfov megyei népességnövekedésnek köszönhetően.
- A többi régióban a népesség csökkenése az észak-keleti régió -22,4%-a és a Dél-Havasalföld régió -44,5%-a közötti szórást mutat.
- A termékeny korú szegmens és a termékenység alacsony szinten maradásával a 0–14 év közöttiek száma jelentősen csökken 2015 és 2060 között, az alapváltozat szerint 3073,7 ezer főről 1773,4 ezer főre, teljes lakosságbeli arányuk pedig a 2015-ös 15,5%-ról 2060-ban 12,9%-ra. Az észak-keleti (Bákó, Neamt, Suceava és Vaslui) és észak-nyugati régió megyéi (Beszterce-Naszód, Szilágy) a fiatalok legmagasabb arányával rendelkező „fiatal” megyék közé fognak tartozni, a fiatal lakosság több mint 16,0%-ával. Dambovita, Gorj megyék és Bukarest kitűnnek a fiatal lakosság legkisebb százalékával (10,0% alatt).
- Az alapváltozat szerint Románia felnőtt lakossága 2060-ban 7 920 400 főt számlál majd (5 418 200-zal kevesebbet, mint 2015-ben), és aránya 67,3%-ról (2015) 57,4%-ra fog csökkenni (2060). Területi szempontból a 15–64 év közötti népesség minden megyében csökkenni fog, kivéve Ilfov megyét, ahol a felnőtt lakosság 2060-ban 394 200 fő lesz, mintegy 87 000 fővel több, mint 2015-ben. 2060-ig az aktív lakosság számában erőteljesebb csökkenés figyelhető meg a déli megyékben: Gorj (-67,9%), Teleorman (-65,7%), Brăila (-63,3%) és Vâlcea (-62,7%) megyében. A nyugati régió (724 900 fő) és dél-nyugat Olténia régió (541 800 fő) 2060-ban továbbra is a legalacsonyabb számú munkaképes korú lakosságot számláló régiók csoportjába fog tartozni. A másik véglet az észak-keleti, észak-nyugati és a Bukarest-Ilfov régió. Míg 2015-ben Ilfov, Temes és Bukarest túnt ki a teljes honos felnőtt lakosság 70,0% feletti arányával, 2060-ban valószínűleg csak Iași és Ilfov megyében lesz a 15–64 év közötti népesség aránya magasabb, mint 60,0% (65,2%, illetve 60,2%).

- A jövőbeni demográfiai öregedési folyamat is területi különbségeket mutat. A 65 éves és annál idősebb lakosság számbeli növekedése folytatódik. Az idősök teljes honos népességen belüli aránya 2015 és 2060 között az alapváltozat szerint 17,2%-ról 29,7%-ra emelkedik, a fiatalok aránya pedig 15,5%-ról 12,9%-ra csökken, ami tovább súlyosbítja a román népesség demográfiai öregedését. Ha 2015-ben az öregedési index szerint 111 idős jutott 100 fiatalra, 2060-ban 231 idős jut majd 100 fiatalra. Területi szempontból 2060-ban Gorj megye és Bukarest lesz a „legöregebb” terület, a teljes népesség több mint 38,0%-ával.

TÁRGYSZAVAK: népesség-előreszámítás, népességfogyás, öregedő társadalom, Románia, 2060

BÁNDI MELISSA

2/2018

A francia népesség növekszik és öregszik, ami veszélyt jelent a környezetre

Camille Gaubert: La population française augmente et vieillit, une menace pour l'environnement
Sciences et Avenir, 2018. január 19.

URL: https://www.sciencesetavenir.fr/sante/natalite-esperance-de-vie-les-chiffres-a-retenir-du-bilan-demographique-de-la-france-en-2018_120012

A születésszámok csökkenése és a halálozások számának növekedése ellenére a népesség Franciaországban és Európában – bár csökkenő ütemben – továbbra is növekszik, és ez főleg a 65 éven felüliekre igaz. Ez a demográfiai növekedés kockázatokat hordoz magában mind a környezet, mind az egészségügy terén.

2006 óta a francia népesség 63 millióról 67 millióra nőtt a Nemzeti Statisztikai és Gazdasági Tanulmányok Intézete (INSEE) 2017. évi népesedési jelentése szerint. 2018. január 1-jén Franciaország lakossága elérte a 67,2 millió főt, szemben az előző évi 66,9 millióval. 2017 során a népesség 233 ezerrel, vagyis 0,3%-kal nőtt, míg 2008 és 2013 között a növekedés évi 0,5%-os volt. Ez főként a természetes népmozgalmat pozitív egyenlegéből (a születések és halálozások számának különbségéből) adódott, ami 2006-ban még 302 400 fős növekedést jelentett, de 2017-ben már csak 164 000-et. A vándorlás egyenlege (az országba bevándorlók és a kivándorlók számának különbsége) az utóbbi években 69 000 fő körül stabilizálódik. Európa legnépesebb országa 2017-ben Németország,

megelőzve Franciaországot, az Egyesült Királyságot, Olaszországot és Spanyolországot, amelyek együtt az európai népesség 63%-át teszik ki.

2017-ben Franciaországban a születések száma 2,1%-kal csökkent, ami 767 000 újszülöttet jelent, 17 000-rel kevesebbet, mint 2016-ban. Ez a három éve tartó csökkenő tendencia a franciaországi születések számát (nem számítva Mayotte tengerentúli megyét) az 1997-es szintre vitte le, de ezzel nem süllyedt az 1994. évi, 741 000-es szintre. A fogyás a termékenységi mutató csökkenésének a következménye is, amely 2017-ben 1,88 gyermek/nő, míg 2006 és 2014 között viszonylag stabilan 2,00 körüli volt.

Ugyancsak 2017-ben a franciaországi halálozások száma 1,5%-kal, 603 000-re nőtt, ami 9000-es többletet jelent az előző évihez képest. Ez a változás már a 2010-es évtized elejétől előre látható volt, mivel most érkeztek el a háború utáni baby-boom nagy létszámú generációi a magas halandósággal is járó korba, de a halálozásokhoz hozzájárultak az influenzajárványok is.

2017-ben a születéskor várható átlagos élettartam a nők esetében 85,3, a férfiakéban 79,5 év, míg 10 évvel korábban 84,4, illetve 77,4 volt. A két nem közötti különbség tehát egy évtized alatt több mint egy évvel csökkent. 2015-ben az Európai Unió 6 tagállamában (köztük Dániában, Svédországban, Írországban és az Egyesült Királyságban) a különbség 4 év alá csökkent. Európa keleti felében ugyanakkor még mindig 9 év a különbség a nők és a férfiak várható élettartama között.

A népesség öregedésének folyamata mind Franciaországban, mind az Európai Unió egészében folytatódik. 2018. január 1-jén a 65 éves és idősebb (65+) népesség Franciaország lakosságának 19,6%-át jelenti, szemben az egy évvel korábbi 19,2 és a 20 évvel ezelőtti 15,5%-kal. Az Európai Unió egészét tekintve a 65+ korú népesség aránya 2006 és 2016 között 16,8%-ról 19,2%-ra emelkedett.

2017 novemberében egy neves biodemográfus kutató nyilatkozatot adott egy általa is jegyzett, *A világ tudósainak felhívása az emberiséghez: második figyelemztetés* című, tizenötezer személy aláírását viselő dokumentummal kapcsolatban. E felhívás szerint „veszélybe sodorjuk jövőnket, ha nem tudjuk lelassítani forrásaink féktelen fogyasztását, és nem óhajtjuk tudomásul venni, hogy a népesség folyamatos növekedése számos ökológiai és társadalmi veszély első számú okozója”. A kutató szerint arról van szó, hogy „egy növekvő népesség fokozatosan behatol a természet területeibe, és fokozza a forrásokra nehezedő nyomást”.

A népesség növekedése ugyanakkor gondot okoz az egészségügy területén is. A kutató hangsúlyozza, hogy „Franciaország például elérkezett a demográfiai átmenet egy fontos szakaszához, amelyben egyes népességcsoportok, különösen a nagyon idősek létszáma erősen nő”. Olyan „sérülékeny” rétegekről van szó, amelyeket a társadalom „még nem képes ilyen nagy számban befogadni”, mivel „nehézségek elé állítják az egészségügyet, például a nyugdíjasotthonok vagy a kórházakban rendelkezésre álló férőhelyek számát illetően”.

Szerinte „jelenleg még nem lehetséges olyan küszöb-számot megadni a népesség nagyságára vonatkozóan, amelyet nem szabadna túllépni”, de kutatásai eredményeként „előreláthatóan 2020 végére a válasz bizonyos elemei rendelkezésre fognak állni, amelyekhez fel lehet használni népesedési, éghajlati, epidemiológiai, társadalmi-gazdasági, valamint a levegő minőségére vonatkozó adatokat, mégpedig nagyon finom területi részletezettséggel”.

TÁRGYSZAVAK: népességszám, termékenység, születésszám, halálozás, népesség öregedése, várható élettartam, vándorlási egyenleg, környezet, egészségügy, Franciaország, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

3/2018

Az életpálya és a gyermekvállalás egyeztetése Európában

Anna Matysiak: Karriere und Kinder: Wo geht beides gut zusammen?

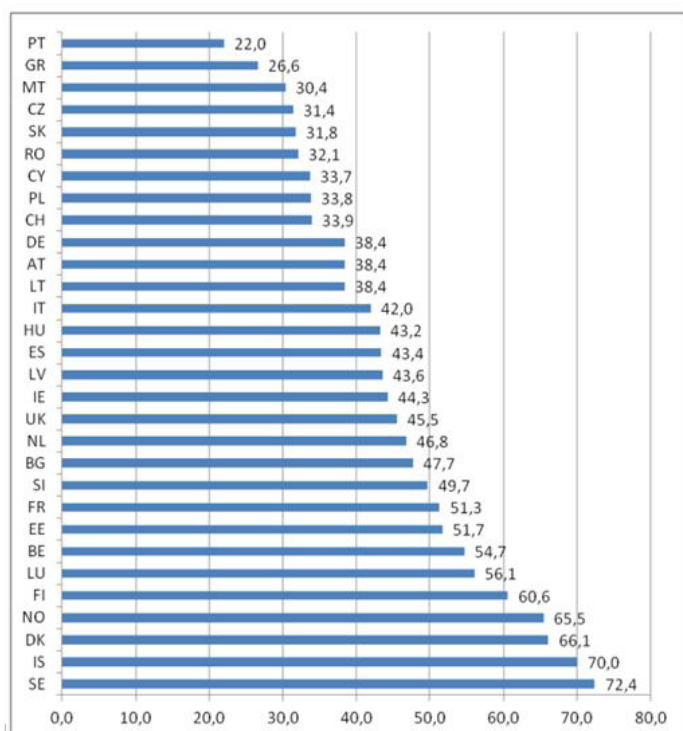
Demografische Forschung aus Erster Hand, 2017. 4. sz. 3. p. URL: <https://idw-online.de/de/attachmentdata64136.pdf>

A szerzők itt ismertetett tanulmánya¹ harminc európai ország demográfiai adatai alapján vizsgálja a nők teljes termékenységi rátája és a gyereknevelés nemzeti feltételei közötti összefüggést. A gyereknevelési helyzet rangsorolására összeállított nemzeti részindexekből számított összetett mutató (ideális esetben) legfeljebb száz lehet.

¹ Jelen recenzió egy kétszerzős, angolul megjelent cikknek az egyik kutató által összeállított, német nyelvű ismertetése alapján készült. Az eredeti írás: Anna Matysiak – Dorota Węziak-Białowska: Country-Specific Conditions for Work and Family Reconciliation: An Attempt at Quantification. *European Journal of Population*, 2016. 4. sz. 475–510. p. Elérhető: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10680-015-9366-9>.

A munka, a karrier és a gyereknevelés összeegyeztetésének 2008-ban és 2009-ben felmért tényezői összefüggnek a családpolitika megfigyelt nemzeti ösztönzőivel, a gyermeket vállalók munkalehetőségeivel, valamint a társadalmi normákkal, preferenciákkal.

A teljes termékenységi ráta és a gyereknevelési feltételek összetett indexének pozitív összefüggése arra utal, hogy az észak-európai országok viszonylag kedvezőbb demográfiai helyzetében szerepe van a magas pontszámokkal értékelt családpolitikának, munkaerőpiacnak és társadalmi normának is.

1. ábra: A gyereknevelés nemzeti feltételeinek összetett indexei* országok szerint, 2009 (a legkedvezőbb index = 100). (A magyarázatot lásd a 2. ábránál.)

A 30 európai ország angol nevének betűjelével.

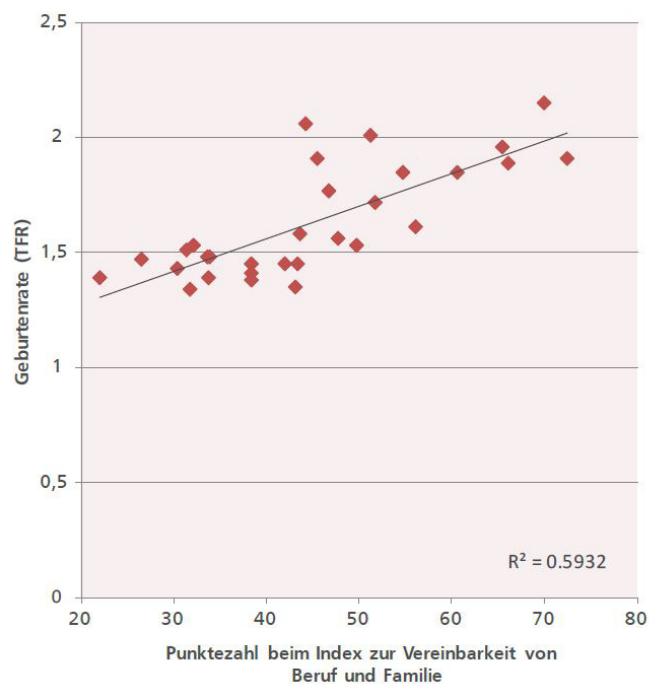
Az ábrát a referált írásban szereplő táblázat adatai alapján a recenzens készítette.

A családpolitika értékelésének tényezője például a gyermekgondozó intézményekben elért szolgáltatás, a gyerekek intézményben töltött heti ideje, az egy gyerekre jutó gondozók száma, az intézményi szolgáltatásokért fizetett díj. Országoként eltérő az anya és az apa által igénybe vehető gyermekgondozási idő, illetve a társadalombiztosítás által fizetett gondozási díj, továbbá a gyerek betegsége esetén igénybe vehető (fizetett) távollét.

A munkaerőpiac értékelésének tényezője például a gyermekgondozásról visszatérő anyák (ismételt) elhelyezkedésének esélye, a nők munkaidejének rugalmas-

sága, illetve az indokolt szolgálatmentesség lehetősége, a nők aránya a jól fizetett munkahelyeken.

A társadalmi normák értékelésének tényezője például a dolgozó anya gyereknevelési lehetőségeinek összehasonlítása az állást nem vállaló háziasszonyokéival. További tényező, hogy a családapa miként vehet részt a kisgyerek ellátásában, hogy az anya munkát vállalhasson.

2. ábra: Összefüggés a gyereknevelés nemzeti feltételeinek indexei* és a teljes termékenységi ráta (TFR) között, 2009 (a legkedvezőbb index = 100)

* Az összetett index, mint független változó, a családpolitika, a munkaerőpiac és a társadalmi normák felmért tényezőinek nemzeti pontszámain alapul.

A megfigyelt tényezők változásai is befolyásolják az értékelést, például ahol nem volt előzőleg fizetett gyermekgondozási idő, majd az anyák három hónapig maradhatnak otthon, azt nagyobb pontszám ismeri el, mint ahol a korábbi 12 hónap helyett 15 hónapra növelik a gondozási időt. A részindexek súlyrendszere gátolja, hogy bizonyos tényezők nagy javulása ellensúlyozhassa a többi (például kedvezőtlenebb) mutató alacsony pontszámát.

TÁRGYSZAVAK: teljes termékenységi ráta (TFR), gyereknevelési feltételek, karrier, európai országok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

4/2018

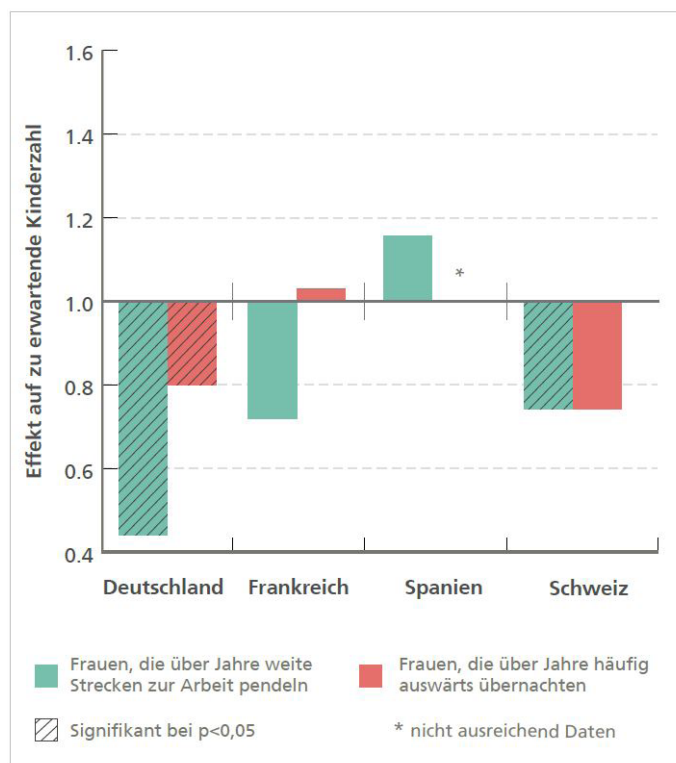
Összefüggés a munkahely távolsága és a gyermekek száma között

Heiko Rüger: Langer Arbeitsweg, weniger Kinder?

Demografische Forschung aus Erster Hand, 2017. 4. sz. 4. p.

URL: <https://idw-online.de/de/attachmentdata64136.pdf>

A szerzők felmérték,¹ hogy az eredetileg tervezett és a tényleges gyerekszám közötti arány miként függ össze a napi munkába járás távolságával, a tartós távollét időigényével négy európai országban.

1. ábra: A nők napi munkahelyi ingázásának, illetve több napos távollétének összefüggése a tényleges gyerekszámmal országok* szerint, viszonzyszám (az elvárt gyerekszám = 1,0)

* A német, a francia, a spanyol és a svájci felmérés eredménye a nagy távolságra napi ingázással munkába járó (bal oldali), illetve gyakran több napig távol levő nők (jobb oldali diagram) tényleges gyerekszámának átlagos aránya az elvárthoz mérten.

Az értékelt francia, német, spanyol és svájci minták mintegy ezer választ tartalmaznak. A kérdőívben a negyven évnél idősebb férfiak és nők közölték a ténylegesen

¹ Jelen recenzió egy kétszerős, angolul megjelent cikknek az egyik kutató által összeállított, német nyelvű ismertetése alapján készült. Az eredeti írás: Heiko Rüger – Gil Viry: Work-related Travel over the Life Course and Its Link to Fertility: A Comparison between Four European Countries. *European Sociological Review*, 2017. 5. sz. 645–660. p. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/320432883_Work-related_Travel_over_the_Life_Course_and_Its_Link_to_Fertility_A_Comparison_between_Four_European_Countries/

megszületett gyerekek számát, valamint a munka miatti távollétek adatait. A korhatár fölötti válaszolók „nagy mobilitású” csoportjába tartozók naponta legalább két órát töltenek ingázással, illetve évente több mint hatvan éjszakát vannak távol az otthonuktól a munkájuk miatt.

A minta válaszai húsz évre visszatekintő értékelést tartalmaznak. A férfiak átlagosan mintegy 15, a nők 5%-a válaszolta, hogy nagy mobilitású. A szokásost meghaladó idejű távollét hatással van a gyerekek tényleges számára, mivel a családi feladatokra kevesebb idő marad. A tényleges gyerekszám átlagosan 37%-kal nagyobb a szokásos napi ingázási idejű nők csoportjában, mint a nagyobb távolságú munkahelyre utazókéban.

A szerzők az eredmények nemzetközi összehasonlítása alapján értékelik a gyermekgondozó intézményeknek, az ország gazdasági stabilitásának, a rugalmas munkaidő lehetőségének stb. hatását a tényleges gyerekszám alakulására. A spanyol adatszolgáltatók például az elvártnál több gyermeket vállaltak a nők nagy időigényű ingázása esetén is, ami a családtagok (például nagyszülők) rendszeres segítségével magyarázható. A francia nők az elvártnál több gyermeket vállalnak hosszabb szolgálati utak esetén is, és ezt elősegítik a gyermekintézmények, illetve más családpolitikai kedvezmények.

A szerzők a kutatási eredmények alapján értékelik a német és a svájci férfiak gyakori szolgálati útjainak összefüggéseit is a gyermekek tényleges számának alakulásával.

TÁRGYSZAVAK: gyermekvállalás, munkahely távolsága, szolgálati távollét, nemzetközi összehasonlítás, Franciaország, Németország, Spanyolország, Svájc

NÁDUDVARI ZOLTÁN

5/2018

Válasz az európai bevándorlási válságra: a vallások közötti együttműködés lehetséges jótékony hatásainak vizsgálata a bevándorlók integrációjára

Majbritt Lyck-Bowen – Mark Owen: A multi-religious response to the migrant crisis in Europe: A preliminary examination of potential benefits of multi-religious cooperation on the integration of migrants

Journal of Ethnic and Migration Studies, 2018. február 15. 1–22. p.

DOI: 10.1080/1369183X.2018.1437344

Az új évezred kezdete óta a nemzetközi vándorlásban érintettek száma jelentősen emelkedett, elérve a 260 millió főt 2017-ben. Ebbe a nagyjából 26 millió menekültet is beleszámították.¹ A világ különböző részein (Szíria, Szomália, Afganisztán és Irak) lejátszódó konfliktusok és a más államokban (Pakisztán, Nigéria, Eritrea) tapasztalható zűrzavar vagy elnyomás jelentősen hozzájárult az Európába történő bevándorlás mértékének növekedéséhez.

Az európai országok egymástól eltérő módon reagáltak a problémára. Svédország és Németország, nagyfokú együttérzést tanúsítva, megnyitotta határait a bevándorlók előtt, míg ezzel szemben Magyarország, Lengyelország vagy az Egyesült Királyság sokkal szkeptikusabb (volt) a kérdést illetően. A probléma helyes kezelésének megítélésében tapasztalható különbségek komoly súrlódásokhoz vezettek az európai államok között és az Európai Unióban egyaránt, holott az okok országtól, helyzettől függőek és igencsak összetettek. Egy biztos: az utóbbi években és jelenleg is tapasztalt bevándorlási hullámok és kezelésük jelenti a legsúlyosabb kérdést mind az európai államok, mind az Európai Unió életében évtizedekre visszamenően.

A tanulmány alapjául szolgáló kutatást a Vallási Vezetők Európai Tanácsának² kezdeményezésére a Winchesteri Egyetem egyik intézete hajtotta végre. Kezdeti célkitűzésként egy olyan, több vallás együttműködését feltételező integrációs megközelítés kialakításában gondolkodtak, amelyet aztán hatékony eszközként lehet átültetni a gyakorlatba és amely segítheti a bevándorlók európai beilleszkedését. Ennek tükrében a kutatás során kimondottan arra voltak kíváncsiak, hogy kimutatható-e összefüggés a sokvallású megközelítés és az integráció eredményessége között. Fontos megjegyezni, hogy mivel a kutatás még a kezdeti stádiumában van, ez az első cikk, amely szervezeti nézőpontból próbálja feltérképezni az integráció szempontjából meglehetősen új módszer kézzelfogható és lehetséges pozitív következményeit. A szerzők elképzelése szerint a szokatlan szemléletmód segítheti a vallással, mint a beilleszkedésnek gátat szabó tényezővel összefüggésbe hozható problémák leküzdését és szélesítheti a bevándorlók kapcsolati hálóját is.

Ezzel szemben kijelenthető, hogy a vallások közötti együttműködés messze van az elfogadható szinttől, és ennek számos oka ismert. A kutatás keretében végzett

interjúk többek között világossá tették, hogy a különböző vallási szervezetek közti együttműködés és párbeszéd még csak gyerekcipőben sem jár. Éppen ezért helyi, regionális és nemzeti szinten is meg kell teremteni azokat a platformokat, ahol a vallási közösségek vezetői és képviselői találkozhatnak egymással és eszmét cserélhetnek. Az ismeretek és a tapasztalat hiánya azonban komolyan veszélyeztetheti ezeket a kísérleteket, így útmutatással kell (és lehet) segíteni az érdeklődő feleket törekvéseikben, ahogy ezt Svédországban is tették.

A kutatás a kormányzati politika és annak gyakorlata szempontjából is jelentőséggel bír. A szerzők kimutatták, hogy a probléma megoldásának állami támogatottsága alacsony; a kedvezőtlen pénzügyi helyzet miatt a legtöbb helyen önkéntesek segítségét kéri a projektek levezényléséhez. Ez egyrészt a kutatások fenntarthatóságát, másrészt bővíthetőségüket is veszélyezteti. Kiváló ellenpéldát szolgáltat azonban Németország, ahol a Belügyminisztérium jelentős mértékben támogatta az ez irányú kutatást, és több mint negyven, a sokvallású integrációs „technikának” megfelelő projektet finanszírozott.

Új kutatási területként nyilvánvalóan komoly lehetőségeket rejt magában a projekt, és számos egyéb szemponttal is lehetne bővíteni a felméréseket, közelebb kerülve ezzel a sokvallású integráció működésének megértéséhez. A szerzők szerint ebben jelentős segítséget nyújthatnak a bevándorlókval készített interjúk elemzései, melyek elindítását 2018-ban tervezik. Emellett további adalékot szolgáltathatnak a hosszú idősoros vizsgálatok is az integráció hosszú távú eredményességének alátámasztásában. A tanulmány megállapítása szerint kiemelten fontos lesz az is, hogy meghatározzák a sokvallású integráció sikere szempontjából kulcsfontosságú változókat, faktorokat és megbecsülik hatásukat. Ezen a területen a különböző vándorlásügyi szervezetekkel kapcsolatos elemzéseket kiválóan lehet hasznosítani. A cikk szerint az ezekben legtöbbször használt vizsgálati szint, a nemzetállam azonban túl bő kategória, éppen ezért a szerzők javasolják ennek leszűkítését a helyi, települési szintre. Másik elképzelésük szerint a keresztény és az iszlám szervezetek integrációs attitűdjei (hajlandóság, részvétel) közti különbségek okait is érdemes lenne alaposabban kutatni.

A tanulmány zárásaként a szerzők kijelentik, hogy írásukkal nem a sokvallású integrációs megközelítés tökéletessége mellett foglalnak állást, hanem csupán felhívják a figyelmet az európai vallási és világi diskurzusok közötti komplex kapcsolat kutatásának kiemelt fontosságára. Véleményük szerint azonban azt is látni

¹ A Migration Data Portal 2017-es adatai.

² European Council of Religious Leaders (ECRL).

kell, hogy a két fél közti párbeszéd milyen hatással van az egyes integrációs szolgáltatások és folyamatok alakulására, és melyek azok a legitim szervezetek, amelyeket e folyamatok végrehajtásával a későbbiekben meg lehet bízni.

TÁRGYSZAVAK: vallás, bevándorlás, integráció, vallásközi együttműködés, poszt-szekularizáció, Európa

HORVÁTH BALÁZS

6/2018

Kik és milyen feltételek mellett dolgoznak a nyugdíjkorhatár elérése után Európában? A SHARE felmérés¹ eredményei

Morten Wahrendorf – Bola Akinwale – Rebecca Landy – Katey Matthews – David Blane: Who in Europe Works beyond the State Pension Age and under which Conditions? Results from SHARE

Population Ageing, 2017. 3. sz. 269–285. p.

DOI: [10.1007/s12062-016-9160-4](https://doi.org/10.1007/s12062-016-9160-4)

Az európai kormányok, válaszul a népesség előregedésére és annak várható következményeire, előszeretettel „vezetik vissza” az idősebb korú dolgozókat a munkaerőpiacra, és emelik az állami nyugdíj korhatárát 65 év fölé. A különböző állami intézkedések bizonyos szintű kényszerítő hatásként való értelmezése mellett, a kutatások egyértelműen kimutatták az időskori munkavállalást meghatározó egyéb tényezőket is. A cikk alapjául szolgáló vizsgálat eredményei is ezt támasztják alá és megadják azokat a szempontokat, amelyek segíthetnek a nyugdíjba vonulás körülményeinek megállapításában, valamint a munkavállalási idő meghosszabbításának propagálására elősegítő intézkedések kidolgozásában.

A felmérés aktualitását különösen az adja, hogy a középkorú dolgozók munkavállalási és munkakörülményeit illetően rengeteg adattal rendelkezünk – minthogy a kutatások jelentős része erre a célcsoportra fókuszál –, azonban a nyugdíjkorhatárt meghaladó munkavállalókra vonatkozóan ez már nem mondható el. A tanulmányhoz a SHARE negyedik adatgyűjtéséből származó információkat használták fel, amelyek a 2010 és 2012 közötti időszak állapotát tükrözik.

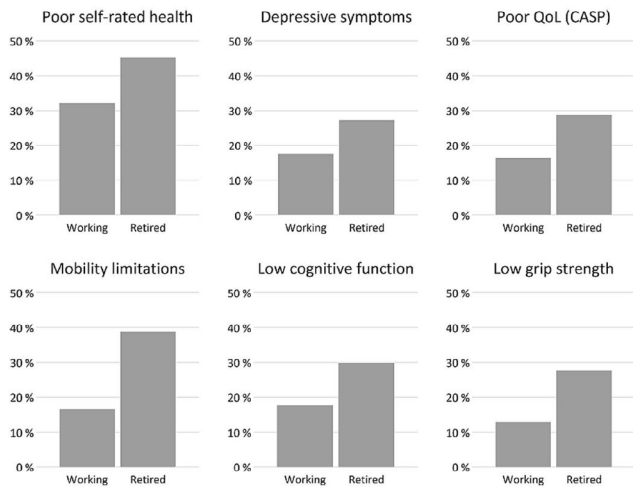
Jelen cikk kimondottan a 65 és 80 év közötti férfiak és nők munkavállalással kapcsolatos jellemzőit mutatja be. Ezenkívül a szerzők összevetették a még dolgozók és a már nyugdíjba vonultak munkafeltételeit is, az egyes korosztályok figyelembevételével.² A hangsúlyt a társadalmi-demográfiai tényezőkre, a munkavállalási feltételekre és az embereket a munka során érő pszichoszociális stresszre helyezték. A tanulmány röviden összefoglalja az említett faktorok és az időskori munkavállalás kapcsolatának korábbi helyzetét is.

A szerzők alapvetően két célt tűztek ki maguk elé cikkükkel. Egyrészt bemutatni a nyugdíjkorhatárt meghaladó munkavállalók egészségügyi és munkahelyi körülményeit, másrészt összehasonlítani a kapott adatokat a hasonló korú, de már nyugdíjban levőkével. A vizsgálati mintában 17 625 személy szerepelt; valamivel több férfi (8874), mint nő (8751). A feltett kérdések és változók között, a nemre és korra vonatkozók mellett, a felmérés az alanyok vagyoni helyzetére, képzettségére és családi állapotára volt kíváncsi. A munkafeltételeket és -körülményeket illetően a foglalkoztatás típusára (munkáltató, alkalmazott), a betöltött pozícióra, a munkában eltöltött évekre, a hetente munkával töltött órák mennyiségére és a munkavállalót munkája során érő stressz mértékére kérdeztek rá. Az egyének egészségügyi és jóléti helyzetét mérő szempontok között az általános egészségügyi állapot, a depresszió mértéke, az életminőség, a mozgáskorlátozottság és az alacsony kognitív képességek szerepeltek. Érdekesség, hogy mérték a domináns kéz szorításának erősségét is, amiből az erőnlétre vonatkozóan voltak lekövetkeztetések.

Az eredményeket tekintve a mintában szereplők átlagéletkora 71 év volt, és a nagy többség párkapcsolatban élt. A 16 ország közül, amelyben az adatgyűjtést lebonyolították, Lengyelországból érkezett a legkevesebb (523), Észtországból a legtöbb (2392) visszajelzés. A vizsgálatban részt vevők 4,3%-a, mindössze 755 fő volt aktív munkavállaló. Mint kiderült, a célcsoportban a dolgozók többnyire férfiak, és a megadott korosztályon belül is a fiatalabbak közé tartoznak. Emellett magasabb végzettséggel rendelkeznek és vagyonosabbak is a hasonló korú nyugdíjasoknál, valamint az önálló vállalkozók aránya is egyértelműen köztük magasabb. A munkahelyi stressz mértékét és az egészségügyi állapotot vizsgálva is számukra kedvezőbb a helyzet.

¹ Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe: kétévenként végrehajtott, interdiszciplináris nemzetközi panelkutatás, amelyben 50 évnél idősebb személyek egészségéről, gazdasági-társadalmi helyzetéről, valamint társasági és családi kapcsolatairól gyűjtene adatokat számos európai országban és Izraelben. A felmérést Magyarországon a TÁRKI végzi.

² A nyugdíjasok esetén az utolsó munkahely saját bevallás alapján történő jellemzőit vették alapul minden munkahelyet érintő kérdésben.

1. ábra: A rossz szubjektív egészségi állapot, a depressziós tünetek, a gyenge életminőség, a mozgáskorlátozottság, az alacsony kognitív képességek és a gyenge kézszorítás előfordulása még dolgozó (working), illetve nyugdíjas (retired), 65–80 éves férfiak és nők körében, százalékokban (n = 17.625)

A szerzők a tanulmány zárásaként három fő megállapítást tesznek. Először is, minden harmadik 65 és 80 év közötti dolgozó önálló vállalkozó vagy magas pozícióban dolgozik a szakterületén. Az előbbi esetet talán az elérhető nyugdíj csekélyebb mértéke, míg az utóbbit a betöltött pozíció és a munka élvezete okozhatja. Másodszor, a nyugdíjkorhatárt túllépő munkavállalók között sokkal kisebb a munkahelyi stressz mértéke; jobbak a pszicho-szociális feltételeik, valamint fizikai és mentális jellemzőik is. Összességében véve a szerzők megállapításai egybehangzóak a jelenlegi kutatások irányával, azok következtetéseivel, ugyanakkor kihangsúlyozzák a témakör további, részletetekbe menő vizsgálatának szükségességét. Erre különösen a gyorsan változó-alakuló európai munkaerő-állomány miatt hívják fel a figyelmet.

TÁRGYSZAVAK: időskorúak, munkavállalás, munkakörülmények, nyugdíjas, SHARE, Európa

HORVÁTH BALÁZS

7/2018

A hazaköltöző gyermekek hatása a szülők jóllétére Európában

Marco Tosi – Emily Grundy: Returns home by children and changes in parents' well-being in Europe *Social Science & Medicine*, 2018. 200. sz. 99–106. p.

DOI: [10.1016/j.socscimed.2018.01.016](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.01.016)

Az elmúlt fél évszázadban a generációk közötti együttélés drámai módon csökkent a nyugati országokban. Mostanában a trend kezd megváltozni, mert néhány

országban az ilyen típusú együttélés terjedése figyelhető meg, aminek okai a munkanélküliségben, a nem túl biztató álláskilátásokban és a pénzügyi nehézségekben keresendők. Számos tanulmány vizsgálta a felnőtt gyermekek szülői házból való kilépésének és visszatérésének okait. A nemzetközi összehasonlítást is magában foglaló dolgozatok többsége arról számol be, hogy a gyermekkel való újraegyüttélés depressziós kórtünettel és rosszabb egészségi állapottal is járhat az idős szülők körében.

A felnőtt gyermekek egy része soha nem költözik el a szülői házból, mások a családi fészek elhagyása után idővel visszatérnek. Ez utóbbinak két oka van: vagy az ő szükségleteik kielégítésében számítanak szüleik segítségére, vagy a szülőknek kell támogatást nyújtaniuk, ami sokszor nem pénzbeli, hanem gondozás jellegű. E tanulmány vizsgálatának középpontjába az idősek jóllétének változását állítja, beleértve a hatalom érzését, az autonómiát, az örömet és az önmegvalósítást.

A felnőtt gyermek(ek) hazaköltözése általában stresszt okoz a szülőknek, mert a „kiürült fészek” normális működése szakad meg. A szülők többsége élvezi függetlenségének megnövekedését, amikor gyermeke elköltözik, és az „üres fészek” újbóli betöltése megzavarja ennek az állapotnak a nyugalomát. A szülők gyermekeik kirepülését felnőtté válásukként élik meg, visszatelepülésükkel újra gyermeknek tekintik őket. Az általánostól eltérően sok szülő örül gyermeke hazatérésének, a közös örömeik megosztásának, a mindennapok együttes megélésének. Ilyen esetekben a „bumeráng gyermekek” jó társaságot jelentenek szüleiknek, növelik jóllétüket és javítják egészségi állapotukat.

A hazaköltözést gyakran motiválja az anyagi források beszűkülése, például a munkanélküliség, a házasság (együttélés) felbomlása vagy a felnőtt gyermek fizikai és mentális egészségének megromlása. Állásvesztés vagy jövedelemcsökkenés esetén több gyermek a probléma megoldásaként a hazaköltözést választja, ami átmenetileg segít az egyén jövedelmi, lakhatási és érzelmi gondjain. Amikor a szülő gyermekének gondját, stresszes életvitelét látja, maga is gyakran jóllétének mérséklődését és egészségének romlását éli meg. A gyermek állásvesztése, házasságának (élettársi kapcsolatának) felbomlása mérsékli a szülők jóllétének érzését, étellel való megelégedettségét, házasságának minőségét.

Európában eltérő hatások érvényesülnek a fiatalok hazaköltözését illetően. Észak- és Nyugat-Európa országokban, ahol a jóléti államok hosszú ideje jelentős támogatást nyújtanak a munkanélkülieknek és a megbetegedettnek, más választ kínálnak az ilyen helyzetbe

kerülőknek, mint Dél- és Kelet-Európában. E két utóbbi országcsoportban a társadalom tagjainak önmegvalósítási szintje és autonómiája is kisebb, mint az Európa szerencsésebb felében élőknek. Dél- és Kelet-Európában a családok attitűdjei sokkal konzervatívabbak, és a családi egymásrautaltság jóval tradicionálisabb, mint Nyugat- és Észak-Európában. Dél-Európában például gyenge a társadalmi támogatások rendszere, magas a saját tulajdonú lakások aránya, a lakásbérlés nem népszerű, ami befolyásolja a fiatalok szülői házból való el- és visszaköltözését. Egy másik dolgozat azt találta, hogy a katolikus Európában (főleg Dél-Európában) a gyermekek hazatérése az együttélés öröme miatt pozitív hatással van szüleik egészségére. Kelet-Európában a rendszerváltás után a jóléti állam meggyengült, ami elősegítette a generációk közötti együttélést és a családi értékek újrafelfedezését.

Az elmúlt évtized gazdasági válsága miatt megemelkedett a felnőtt gyermekek családi támogatásból eredő szükséglete, ami szintén növelte az együttélések arányát. Különösen Görögországban okozott a krízis jelentős életminőség-romlást és komoly következményekkel járó gazdasági nehézségeket.

A tanulmány szerzői kutatásukban a Felvétel az egészségi állapotról, öregedésről és a nyugdíjazásról Európában (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – SHARE) című longitudinális összeírás adatait használták fel. Az 50 évesek és idősebbek (valamint partnerük) képezték a megfigyelés tárgyát. 2007-től 2015-ig több hullámban meginterjúvolták a minta tagjait. Kizárták a mintából azokat, akik nem saját országban élnek, mert a bevándorló lét megváltoztathatja az idősök életminőségét. Végül Dél-Európa (Olaszország, Spanyolország, Portugália és Görögország), a korábbi kelet-európai blokk (Szlovénia, Cseh Köztársaság, Észtország és Lengyelország), Nyugat-Európa (Ausztria, Franciaország, Luxemburg, Belgium, Németország és Svájc), Észak-Európa (Hollandia, Svédország és Dánia) összesen 17 országa került a mintába.

Az életminőséget 12 adattal mérték, amit a humán-szükségletek elméletéből vezettek le. Az életminőséget kifejező pontszámok 12 és 48 közé estek, ahol a magasabb pontszám a jobb életminőséget jelenti. Azt is vizsgálták, hogy az el-, majd visszaköltözött gyermek mellett van-e olyan testvér, aki még otthon lakik, mert feltételezték, hogy másképpen hat a szülők életminőségére az, ha a korábban elköltözött gyermek „üres vagy részben teli fészekbe” tér haza. A hazaköltöző gyermekek vizsgálták a munkaerő-piaci helyzetét, a képzésben való részvételét és a családi állapotát. A referenciacsoportba

azok a szülők kerültek, akiknek nem volt hazaköltöző gyermeke. Külön elemezték azokat a hazatérő személyeket, akik kevesebb mint 6, illetve több mint 6 éve költöztek el szüleiktől.

Az egészség meghatározásához felmérték a krónikus betegségek számát, a mozgáskorlátozottságot, a napi tevékenységek végzésével (öltözködés, étkezés, WC-használat, fürdés, zuhanyozás, ágyazás, szobán belüli mozgás) és az eszközhasználattal járó (melegétel-készítés, élelmiszer-vásárlás, telefonálás, gyógyszerbevitel, pénzkezelés) korlátozottságot.

A szerzők lineáris regressziót alkalmaztak vizsgálataik során. A megfigyelt idős házaspároknak csak 2%-a (1070) élt hazaköltözött gyermekével együtt. A szülők átlagos életminősége 38 pontot jelentett a 12-től 48-ig terjedő skálán. A hazaköltözött gyermekek átlagos életkora 36 év volt, az összes visszatérő 40%-a lány. 71%-uk foglalkoztatottként, 12 munkanélküliként, míg 17%-uk munkaerőpiacon kívüli szereplőként élte életét. 56%-uk még nem volt házas, 12%-uk elvált vagy külön élt a párjától. A felnőtt gyermekek 40%-a kevesebb, mint 5 éve hagyta el a szülői házat. A vizsgálat eredményei szerint a szülők életminősége romlik, ha a gyermek hazaköltözik. Ez a romlás akkor a legnagyobb, amikor a gyermek a munkanélküliség miatt költözik haza. A szülők életminősége emelkedik, amikor a gyermek megházasodik vagy élettársi kapcsolatot létesít. A romló életminőség együtt jár a krónikus betegségek, a különböző (napi és eszközhasználati) korlátozottságok számának emelkedésével. Ez a hatás kisebb (vagy eltűnik), amikor a szülők egyik otthon élő gyermekéhez érkezik haza az évekkel korábban elköltözött testvér. A több mint 5 éve elköltözött gyermek hazatérése a szülők életminőségére negatívan hat, míg a néhány év után visszatérteknél nem mértek ilyen különbséget. A szerzők szabadkoznak, hogy mintájuk kicsi, ezért az alcsoportokba tartozó egyedek számossága miatt következtetésüket óvatosan kell kezelni. Az alacsony válaszadási arány miatt Belgiumot és Svájcot kizárták az elemzésből. A magas lemorzsolódási arány is nehéz helyzetbe hozta a kutatókat. A kutatás mégis nagy jelentőségű, mert rámutat arra, hogy a hazaköltöző felnőtt gyermekek miként változtatják meg idős szüleik életminőségét.

TÁRGYSZAVAK: fiatalok el- és visszaköltözése, szülők életminősége, jóllét, családi állapot, SHARE, nemzetközi összehasonlítás, regionális összehasonlítás, Európa

8/2018

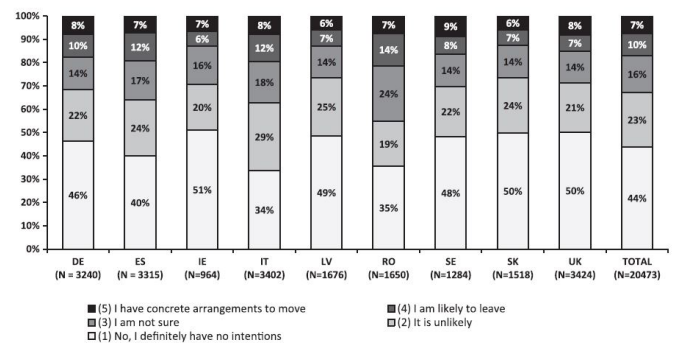
A fiatal felnőttek vándorlási szándékai Európában. Többszintű, összehasonlító elemzés

Allan M. Williams – Calvin Jephcote – Hania Janta – Gang Li:
The migration intentions of young adults in Europe: A comparative, multilevel analysis
Population Space and Place, 2018. 1. sz. 1–16. p.
DOI: [10.1002/psp.2123](https://doi.org/10.1002/psp.2123)

A kivándorlásra vonatkozó szándékok hosszabb ideje a kutatói érdeklődés körébe tartoznak, ami tovább erősödik a gazdasági válságok idején vagy a vándorlások rendjét érintő olyan változásoknál, mint amilyen az Európai Unió keleti bővítése volt. Ennek további nyomatékot adott a fiatalok fokozódó vándorlási hajlandósága Európában, a 2008-as gazdasági válságot követően. A vándorlás valószínű mértékéről folytatott vitáknak újabb lendületet adott az Egyesült Királyság Európai Unióból történő kiválásáról (Brexit) 2016-ban tartott népszavazás, amelynek egyik fontos tényezője volt a bevándorlásellenes politikai média és néphangulat, hangsúlyosan károsnak minősítve az európai unióbeli mozgási szabadság gyakorlatát a nemzeti határőrizet szempontjából. Általában több a spekuláció, mint a bizonyíték ezzel a vitás kérdéssel kapcsolatban. Ahol pedig lenne empirikus bizonyíték a jövőbeli vándorlási szándékokat illetően, ez nem tud egyértelművé válni a módszertani különbözőségek, az alacsony elemszámú minták, illetve az egyes országokban végzett vizsgálatokból történő extrapoláció nehézségei miatt. Az eddigi tanulmányok többnyire inkonzisztens terminológiát használva hol a vándorlással kapcsolatos „terveket”, hol „kívánságokat”, „szándékokat” vagy „óhajokat” emlegetnek, különféle időtávokat alkalmazva, például a következő 1, 2, 3, 5 vagy 10 évre vonatkozóan. Így a korábbi hasonló kutatások eredményeinek összehasonlítása használható politikai döntések szempontjából nehezen megoldható kihívást jelentett. Ráadásul az utóbbi években a vándorlások jövőjére vonatkozó megnövekedett érdeklődés elsősorban a diákok mobilitására koncentrált, viszonylag kevés érdeklődést mutatva a nem diákok iránt.

Az itt ismertetett tanulmány viszont a 16–35 éves, nem tanuló adatszolgáltatókra fókuszál. A vizsgálat alapjául egy széles körű online adatfelvétel szolgált, amelyet kiegészítettek különböző aggregált társadalmi-gazdasági mutatókkal, többszintű regresszioelemzést alkalmazva. Ennek során különféle motivációs tényezőket és akadályokat vizsgáltak a fiatalok egy éven belüli vagy a következő 5 évre vonatkozó vándorlási szándékait illetően.

A vizsgálatból kiderül, hogy a szereplő 9 ország összességét tekintve a 16–35 éves nem tanuló válaszadók 17%-a valószínűleg kivándorol egy éven belül, közülük egy jelentős kisebbség már konkrét tervekkel is rendelkezik. Az országok között ugyanakkor számottevő különbségek vannak, Románia adatszolgáltatói mutatják a legerősebb szándékot (21%), az írek, szlovákok és lettek a legkisebbet (13%). A mobilitási hajlandóság mindenütt jelentősen megnő, ha a kérdés a következő 5 évre vonatkozóan merül fel. Az országok összességét tekintve itt már 30% nyilatkozott úgy, hogy valószínűleg kivándorol, vagy már konkrét intézkedéseket is tett ez ügyben. Románia itt is az élen van (41%), a sorban Olaszország (39%) és Spanyolország (35%) követi. A szlovák adatszolgáltatók mutatták a legalacsonyabb vándorlási szándékot (22%), az egyesült királyságbeliek (25%), valamint Írország és Lettország (mindkettő 26%) előtt. Ezek a megállapítások különösen meglepőek Írország esetében, ismerte az ír emigráció történetét, de mutatkoznak eltérések az Európai Unióhoz különböző időpontban csatlakozott kelet-európai országok között is. Az mindenesetre egyértelmű, hogy Románia tűnik a kivándorlásban leginkább feltörekvő országnak, igazolva a gazdasági tényezők szerepét, a neoklasszikus vándorlási elméleteknek megfelelően.

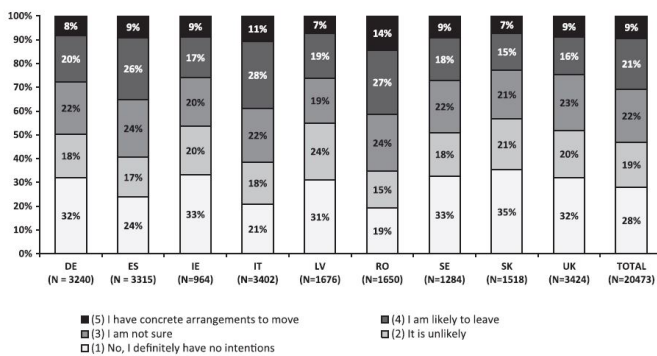
1. ábra: 16–35 évesek egy éven belüli külföldre költözési szándékai legalább fél évre

A hazájukban létfenntartásukért küzdő személyek, a jövedelem és képzettség nélküliek hajlamosabbak kivándorlást tervezni. Mivel Románia csak nemrég kapott szabad bejárást az Európai Unió munkaerőpiacára, a fejlettebb országokba történő kivándorlás még egy darabig viszonylag magas szinten folytatódhat. Ugyanakkor a korábban, már 2004-ben csatlakozott Lettország és Szlovákia adatszolgáltatói sokkal alacsonyabb elvándorlási szándékokat mutatnak. Ez felveti azt a kérdést, hogy itt a kivándorlási csúcson túl vannak-e –

legalábbis a belátható jövőt illetően –, tekintettel a szülőhazájukban megváltozott lehetőségekre és életszínvonalra.

Jelentős korlátai is vannak a mobilitásnak; az egyik ilyen középszintű tényező az erős családi kötődés. Több nemrég végzett vizsgálat alátámasztja, hogy a kivándorlási szándék gyengül, ahol fontosnak tartják a családdal maradási.

Ami a szándékok mikroszintű tényezőit illeti, jelen vizsgálat szerint többféle, nem gazdasági jellegű motiváció is érvényesül. Demográfiai szempontokat tekintve a potenciális európai vándorlók többnyire férfiak, fiatalabbak, városiak, magasabban képzettek, továbbá van már belföldi mobilitási tapasztalatuk. Vannak azonban országok közötti különbségek. Románia például itt is más jellemzőket mutat, mivel itt a nők és az alacsonyabban iskolázottak inkább jelentkeznek elvándorlási szándékokkal. A „vándorló személyiség” kategóriájának létezésére vonatkozó friss kutatásokat megerősíti a jelen vizsgálat, amennyiben a kalandvágy szerepét is megállapítja, elsősorban Németország és az Egyesült Királyság fiataljainak kivándorlási szándékaival kapcsolatban. Összefoglalva, a vizsgálatba bevont 9 ország összevetése azt mutatja, hogy a fiatalok vándorlási szándékait illetően vannak mind kifejezetten országspecifikus befolyásoló tényezők, mind pedig statisztikailag jelentős különbségek makroregionális szinten (az északi, déli és keleti országok között).

2. ábra: 16–35 évesek 5 éven belüli külföldre költözési szándékai legalább fél évre

Az egyes oszlopokban lévő százalékok jelentése (fentről lefelé):

- már intézkedtem a kivándorlásom ügyében
- valószínűleg kivándorlok
- még nem döntöttem
- nem valószínű, hogy kivándorlok
- nem szándékozom kivándorolni.

Az országok betűjelei:

DE = Németország; ES = Észtország; IE = Írország; IT = Olaszország; LV = Lettország; RO = Románia; SE = Svédország; SK = Szlovákia; UK = Egyesült Királyság; Total = Összesen.

A jövő vándorlási irányainak vizsgálata hosszabb ideje a ki- és bevándorlás országos és regionális következményeivel foglalkozó politikai elemzők érdeklődési körébe tartozik. Jelen tanulmány elsősorban azt kívánta kiemelni, hogy jelentős figyelmet kell fordítani az Európai Unió belüli a nemzetközi vándorlás várható alakulására, valamint a makroregionális és országok közötti különbségekre is.

TÁRGYSZAVAK: kivándorlás, vándorlási szándék, fiatalok, többszintű regresszióelemzés, nemzetközi összehasonlítás, regionális összehasonlítás, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

9/2018

Adatbázis a bevándorlók haláleseteiről az Európai Unió déli határai mentén talált holttestek alapján

Tamara Last – Giorgia Mirto – Orçun Ulusoy – Ignacio Urquijo – Joke Harte – Nefeli Bami – Marta Pérez Pérez – Flor Macias Delgado – Amélie Tapella – Alexandra Michalaki – Eirini Michalitsi – Efi Latsoudi – Naya Tselepi – Marios Chatziprokopiou – Thomas Spijkerboer: Deaths at the borders database: evidence of deceased migrants' bodies found along the southern external borders of the European Union

Journal of Ethnic and Migration Studies, 2017. 5. sz. 693–712. p.

DOI: [10.1080/1369183X.2016.1276825](https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1276825)

Már az 1980-as évtized végétől számos kísérlet történik az Európai Unió külső határainak engedély nélkül történő átlépésére. Ezek a próbálkozások az Európai Unió területére való titkos, szabályozatlan bejutásra különféle kockázatokkal, sőt életveszéllyel járnak. A határ menti halálozások közé sorolhatók a hajótörés során bekövetkező fulladások, a hajókon vagy a szárazföldi határokhoz közeli, lakatlan, vad területeken elszenvedett teljes kiszáradás vagy kihűlés esetei, továbbá a közvetlen vagy közvetett fegyveres erőszak (lövöldözések, taposóaknák) végzetes következményei. Az utóbbi évtized során az Európai Unió déli határainál – pontosabban Görögország, Olaszország, Málta, Spanyolország és Gibraltár külső határain – egyre nőtt a határ menti halálozások száma. Bár az utazást sokan túlélnek, létrehoztak egy adatbázist a határoknál bekövetkezett halálozásokról, és ezekkel foglalkozik az itt ismertetett tanulmány is.

Sok olyan embernek nincs nyoma, aki odaveszett az Európai Unió déli külső határain való átjutás kísérlete

során, esetleg a vizsgálatba bevont területeken kívül találták meg és temették el őket. Ezért nem szerepelnek adataik a Határ menti halálozások adatbázisában, vagyis az adatbázis nem tartalmazza az Európai Unió külső határainál történt halálozások teljes számát. Az Európai Unió déli tagállamaiban megtalált holttestekhez tartozó adatok feldolgozása alapján mégis számos értékes információhoz jutottak a kutatók. Az összeállított anyag 48 változót tartalmaz, köztük 12 az alkalmazott eljárásokra, 10 a személyek egyedi jellemzőire és 15 a halálozás helyére, idejére, okára és körülményeire vonatkozik.

1. ábra: A Határ menti halálozások adatbázisához gyűjtött adatok helyszínének térképe

Egyes helyeken a határ menti haláleseteket egész más módon regisztrálták, mint az egyéb halálozásokat, elsősorban a halotti bizonyítványokba felvezetett információt illetően. Sok esetben, ha nem is mindig, azért hiányoztak az információk, mert a személyt nem tudták azonosítani. Az a tény azonban, hogy az adatbázisba felvett személyek kétharmada azonosítatlan maradt, nem lehet magyarázat az összes adathiányra, mivel a személyes adatok helyett számos más részletet meg lehetett adni, például a test megtalálásának helyére és körülményeire vonatkozó leírást.

A Határ menti halálozások adatbázisa az első longitudinális és földrajzilag átfogó gyűjteménye az EU-tagállamok határainak szabályozatlan körülmények között történt átlépése során elhunyt személyekre vonatkozó adatoknak. A kiterjedt, rugalmas és módszeres munkának, valamint a kutatói gárda elkötelezettségének köszönhetően az adatbázisba lényegében minden olyan eset bekerült, amelyet a határ menti halálozásokra vonatkozóan a felsorolt országok halálozási nyilvántartásai is tartalmaztak, kivéve néhány olyan helyszínt, ahol a kutatás nem volt lehetséges. Az adatbázis megbízható minimumbecslést nyújt az 1990 és 2013 között irreguláris határátlépés kapcsán meghalt személyek számáról, és a benne szereplő adatok hozzájárulnak

az Európai Unióba szabályozatlan körülmények között bevándorolt népességre vonatkozó ismeretekhez is.

A halálozási nyilvántartási rendszerek korlátozottan képesek információt szolgáltatni a határ mentén halált szenvedett személyekről. Először is csak azok a személyek kerülnek be a rendszerbe, akiknek a testét az adott rendszer joghatósága területén találták meg; másodszorban jelentős eltérések vannak a feldolgozható adatok milyenségét és mennyiségét illetően. Mégis, a közel három évtized során a szabálytalan határátlépők holttestével kapcsolatos intézkedések olyan eljárások sorozatát indították el, amelyekben különféle állami hatóságok is részt vettek, és amelyeknek hivatalos adatait az államok összesíthetik, valamint azonosítási célra, a családok értesítése, a következmények megállapítása és a politikai tennivalók áttekintése érdekében hozzáférhetővé tehetik. A szabálytalan határátkelés során elhunytak adatainak felvétele itt is az állami szervek városi és tartományi szintjein történik, az 1800-as évektől működő halálozási nyilvántartási rendszerek megszokott, automatikus jellegének megfelelően. Ez igaz olyan országokban is, mint Marokkó vagy Törökország. Így ugyanolyan adatgyűjtési módszereket lehetne alkalmazni az adatbázis kiterjesztésére más területeken is, ahol határ menti halálesetek történnek.

A halotti bizonyítvány megfelelő dokumentum, hogy a hivatalos nyilvántartás alapjául szolgáljon. Ha jól töltik ki, bőséges információt szolgáltat az elhunyt személyére, az alkalmazott eljárásokra és a halálozás körülményeire vonatkozóan. Forrásértékét viszont korlátozza, ha nehezen hozzáférhető, illetve hibás a regisztráció. Sok esetben a köztisztviselőket emlékeztetni kell kötelezettségükre a halálesetek tisztázása és nyilvántartásba vétele, a halotti bizonyítványba felveendő részletek ügyében, akkor is, ha az elhunytat nem sikerül azonosítani. Egyes helyeken a helyi hatóságoknak sürgősen módosítaniuk kellene a határ mentén bekövetkezett halálesetek regisztrálását, mégpedig vagy a meglévő szabályozások tényleges érvényesítésével (például az öntörvényű nyilvántartások ellenében Görögországban és Olaszországban, különösen a szicíliai Agrigento tartományban), vagy a szabályozás megváltoztatásával, hogy az egyáltalán alkalmas legyen az irreguláris határátkelésben részt vevők regisztrálására (Máltán és Gibraltáron).

Azon túl, hogy betekintést nyújt az irreguláris bevándorlók határ menti haláleseteinek kezelésébe az Európai Unióban, a Határ menti halálozások adatbázisa új adatokat is szolgáltat, amelyek összevethetők a sajtóból

származó számokkal, és ezáltal pontosabbá tehető a meglévő becslések és halálozási arányszámok. Az adatbázis eltérő trendet mutat ki az 1993 és 2013 közötti időszokról a UNITED¹ halottakról szóló listájával és az Európa-erőd bloggal² összehasonlítva, ami felveti a határ menti halálozásokat tárgyaló média hatásainak kérdését. Az adatbázis részletezettsége lehetőséget ad arra is, hogy esetenkénti összehasonlítást végezzenek más adatforrásokkal a felmerült kérdések tisztázására.

Az adatbázist összeállítását követően szabad hozzáférésűvé tették mind a kutatói közösség, mind a civil társadalom és a politikai döntéshozók számára. Az adatok egyénre lebontva jelennek meg, elkülönítve minden egyes személyt, illetve testük sorsát. Így a Határ menti halálozások adatbázisa bizonyítékokkal szolgál egy aktuális, erős politikai töltettel bíró uniós problémával kapcsolatban, egyúttal emlékeztetve az irreguláris bevándorlás egy elgondolkoztató oldalára, amelyet mindnyájan hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni.

TÁRGYSZAVAK: illegális vándorlás, országhatárok, halálozás, nyilvántartás, halotti bizonyítvány, adatbázis, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

10/2018

A termékenységi átmenetben mutatkozó tendenciák a fejlődő világban: az oktatás szerepe

John Bongaarts – Barbara S. Mensch – Ann K. Blanc:
Trends in the age at reproductive transitions in the developing world: The role of education
Population Studies, 2017. 2. sz. 139–154. p.
DOI: [10.1080/00324728.2017.1291986](https://doi.org/10.1080/00324728.2017.1291986)

A harmadik világot vizsgálva egyértelműen kijelenthető, hogy az elmúlt néhány évtized alatt jelentősen megnövekedett a lányok, nők oktatásban való részvétele, ami várhatóan jelentős következményekkel jár a reprodukciós viselkedés tekintetében.

¹ UNITED interkulturális akció: európai hálózat a nacionalizmus, rasszizmus, faszizmus ellen, a bevándorlók és menekültek támogatásáért.

² Az Európa-erőd (Fortress Europe) azt a kizárási politikát jelenti, amellyel egyes európai kormányok szinte lehetetlenné kívánják tenni bevándorlók legális bejutását Európába. Az Európa-erőd blogot Gabriele Del Grande újságíró indította el, felsorolva mindazokat a halálos kimenetelű baleseteket, amelyek a sajtóban megjelentek. E források szerint 1988 óta mintegy 19 ezren vesztették életüket a tengeren történő átkelés kísérlete során.

A tanulmány azt kutatja, milyen hatással bír a nők iskolázottsága az első szexuális együttlét, az első házasság és az első gyermek születésének időpontjára. A szakirodalmi áttekintést egy részletes empirikus vizsgálat bemutatása követi, melyhez a szükséges adatokat a Demográfiai és Egészségügyi Felmérés (Demographic and Health Surveys)¹ szolgáltatta. Az adatgyűjtés 1986 óta zajlik 43 harmadik világbeli, ázsiai, észak-afrikai, latin-amerikai és karibi ország vizsgálatával.

A legutóbbi DHS felmérést 2010-ben hajtották végre. Az eredmények alapján elmondható, hogy a fent említett fontos életesemények időpontjai régióként jelentős eltérést mutattak. Példaként említik, hogy míg Afrikában (Észak-Afrika kivételével) a nők átlagosan 20,9 éves korban szülik meg első gyermeküket, addig ez az átlagéletkor Ázsiában, Észak-Afrikában, Latin-Amerikában és a Karibi-térségben a 22,2 és a 22,8 évet is eléri.

Az életciklusok főbb állomásainak korévei tovább emelkedtek 1993 és 2010 között mind Fekete-Afrikában, mind Ázsiában és Észak-Afrikában. Az emelkedés a magasabb iskolázottság hatására a vártnak megfelelően alakult. Eltérés mutatkozott azonban Latin-Amerika és a Karibi-térség országaiban. Az első házasság megkötésének átlagéletkora nem változott, azonban a nők átlagosan fiatalabb korban szerezték meg első szexuális élményüket. A kutatók ennek magyarázatát a növekvő globalizációban és a Katolikus Egyház befolyásának csökkenésében vélték felfedezni.

A vizsgált régiók mindegyikére egységesen igaz, hogy az életciklusok állomásainak sorrendje egyforma. Az első szülés átlagéletkora magasabb, mint az első házasságkötésé, ennél viszont alacsonyabb az első szexuális együttlét átlagéletkora.

Egységesen igaz továbbá az is, hogy a középiskolát végzett nők esetében jelentősen megnőtt mind az első házasságkötés, mind pedig az első szülés átlagos életkora azokhoz képest, akik csak általános iskolai végzettséggel rendelkeztek. A szerzők kiemelik viszont, hogy nem ilyen szignifikáns a különbség az elemi iskolát végzett és az ennél alacsonyabb képzettségű nők között. A tanulmányban a szerzők további eredményeket is részletesen ismertetnek, diagramokkal szemléltetve.

Összességében elmondható, hogy a kutatás nagyjából 17 éve alatt a reprodukciós korú nők iskolázottsá-

¹ A Demographic and Health Surveys (DHS) országosan reprezentatív háztartásmintákon rendszeresen végrehajtott lakossági felvétel, amely a népesség, az egészségi állapot és a táplálkozás számos mutatószámára vonatkozóan szolgáltat adatokat.

gának jelentős javulását figyelték meg. Emellett pedig az is elmondható, hogy a vizsgált tendenciák összetételére és változásának ütemére négy tényező gyakorolt jelentős hatást. Az első az oktatási színvonal változásának gyorsasága. Azokban az országokban, ahol rövid időn belül gyorsan nőtt az oktatás minősége, várható volt az életciklus eseményeinek gyors változása is. A második tényező az oktatás kiterjesztése. A harmadik tényező a gazdasági és politika környezet által generált változások. És végül visszahúzó erőként hathat az oktatás minőségének esetleges csökkenése, magyarázva, az oktatás kiterjesztése nem feltétlenül jelenti a képzettség és a műveltség növekedését.

TÁRGYSZAVAK: reprodukív magatartás, fejlődő országok, globalizáció, oktatás, nők iskolai végzettsége, házasságkötés, első szülés, regionális összehasonlítás, Demográfiai és Egészségügyi Felmérés (DHS)

KÁLMÁN RITA

11/2018

Az oktatás hatása a halandóságra és az egészségi állapotra Romániában

Ofer Malamud – Andrea Mitrut – Cristian Pop-Eleches: The Effect of Education on Mortality and Health: Evidence from a Schooling Expansion in Romania *NBER Working Paper*, 2018. 24 341. sz. 1–55. p. DOI: [10.3386/w24341](https://doi.org/10.3386/w24341)

Közismert, hogy a képzettebb embereknek jobb az egészségük és kedvezőbbek az életkilátásaik is. A korreláció ellenére azonban az oksági kapcsolatot még nem sikerült bizonyítani. Az ezzel kapcsolatos tanulmányok többsége az Egyesült Államok és Nyugat-Európa területén végzett kutatások eredményeit foglalja össze. Nagyon keveset tudunk az oktatásnak az egészségi állapotra és a halandóságra gyakorolt hatásáról a közepes jövedelmű országokban, ahol az iskolázottsági szint is jóval alacsonyabb.

Az Egyesült Államokban az 1915 és 1931 között születettek vonatkozóan vizsgálták a tankötelezettségi törvény változásának hatását. Megállapították, hogy az iskolában töltött évek számának növekedésével szignifikánsan csökken a halálozás a következő tíz évben, másrészt a szubjektív egészségre is pozitív hatás mutatható ki. Az Egyesült Királyságban 1947 és 1972 között a tankötelezettségi kort előbb 14-ről 15 évre, majd 15-ről 16 évre emelték fel, ami az első elemzések szerint nem befolyásolta a halandóságot,

míg újabban azt találták, hogy szignifikánsan csökken a mortalitási ráta azoknál, akiket érintett a tankötelezettségi kor felemelése. Hollandiában is ehhez hasonló összefüggést tártak fel, de Svédországban, Dániában és Franciaországban ilyen kapcsolat létét nem tudták bizonyítani.

E tanulmány szerzői a Romániában lezajlott oktatási reform hatásait vizsgálták a halandóságra és az egészségi állapotra vonatkozóan. A II. világháború utáni években a romániai falvakban jellemzően a 4 osztályos elemi iskolába jártak a gyermekek. A másik iskolatípus a 7 osztályos általános iskola volt (amit később 8 osztályossá szerveztek át), a harmadik pedig a 11 évfolyamos iskola, amely általános és középiskolai oktatást nyújtott az oda járó tanulóknak. A háború után a kormány a fő figyelmet arra fordította, hogy a 4 osztályos iskolát minden gyerek végezze el. Az első öt éves terv (1955–1960) egyik fő feladata a 7 osztályos iskola kötelezővé tétele volt. Az 1960–1961-es tanévben a 4 osztályt végzetteknek már 90%-át beírták az ötödik osztályba. A 7 osztályos képzést először a városokban tették kötelezővé 1956-ban, ami 1961–1962-re teret nyert az egész országban. 1955 és 1965 között az általános iskolát végzettek száma fokozatosan emelkedett. A legnagyobb növekedést 1959 és 1963 között mérték, amikor négy év alatt 117 000 főről 330 000-re emelkedett a végzett tanulók száma, ami megmaradt a korai 1970-es években is.

Romániában az iskolakezdés korhatárát úgy állapították meg, hogy a szeptemberi tanévkezdés azokra a gyermekekre vonatkozzék, akik a megelőző naptári évben betöltötték a 6. életévüket. Az 1945-ben születettek 1951-ben voltak 6 évesek, így számukra az iskolakezdés ideje 1952 szeptembere volt. Ők 1956 őszén kezdték el az ötödik osztályt, és 1959 nyarán fejezték be a 7 osztályos általános iskolát. Az 1947-ben született évfázatra vonatkozott először a kötelező 7 osztályos oktatásban való részvétel. Végül csak az 1950-beli kohorsz számára vált teljessé a rendszer, amelynek tagjai az 1961–1962-es tanévben kezdték meg az ötödik osztályt és 1964 kora nyarán fejezték be a hetedik osztályt.

Az 1992. évi romániai census adataiból az 1944 és 1950 közötti évfázatoknál jól látszik a csak elemi iskolát (1–4 osztályt) végzettek számának gyors csökkenése. Ezzel párhuzamosan dinamikusan emelkedett az általános és középiskolát végzettek aránya. Megjegyezhető, hogy 1935 és 1944 között is folyamatosan emelkedett az iskolai végzettség szintje.

A szakadós regresszió modellt (regression discontinuity design) alkalmazó kutatók eredményei

azt mutatják, hogy a január 1-jei időpont után (első hetek) született gyermekek körében (az 1945, 1947, 1948 és 1949 januárjában világra jöttekre vonatkozóan) jelentősen csökkent a korábban születettekhez képest a csak elemi iskolát végzettek aránya. Az 1946 és 1950 januárjában születetteknél ez csak kisebb mértékben figyelhető meg, és nem jellemző az 1950 és 1953 közötti évjáratokra.

Az e tanulmány mintájában szereplő egyének 1944 és 1952 között születtek. Az iskolai expanzió főleg az 1945 és 1949 között született gyermekeket érintette, míg az 1950–1952-es évjáratokra a tankötelezettségi törvény érvényesítésének befejezési szakasza jutott. A szerzők az 1992. évi népszámlálás adataiból mérítettek; abban az évben az említett évjáratok 40–48 évesek voltak. Az 1944–1952. évekre vonatkozóan évenként 35 000–45 000 fő adatait dolgozták fel. A legmagasabb iskolai végzettségi szint mellett a census adatokat nyújt a mintába került személyek társadalmi és gazdasági jellemzőiről is (nem, nemzetiség, születési hely, munkaerő-piaci részvétel, foglalkozási státus). A román etnikumhoz tartozók aránya megközelítette a 90, a magyaroké a 7, a cigányoké a 1,5%-ot. Az átlagosan elvégzett osztályok száma 9,58 volt.

A népmozgalmi statisztika 1994 és 2016 közötti évekre vonatkozó adataiból megállapíthatták e 23 év alatt meghalt személyeket (születésük éve, hónapja, napja szerint). Az érintettek életkora ekkor 42 és 71 év közötti volt. (Egy itt idézett tanulmány szerint az oktatásnak a halandóságra gyakorolt hatása a legnagyobb mértékben 64 éves kor előtt mérhető). Romániában a születéskor várható élettartam 1994-ben 69,5, 2011-ben 74,2, 2016-ban 75,5 évet tett ki.

A migráció hatását is elemezték, megállapították, hogy a bevándorlásnak nincs hatása a kutatásra, a kivándorlók zöme ideiglenesen hagyta el Romániát, azzal a tervvel, hogy idővel hazaköltözik. Arra is választ kerestek, hogy az iskolai expanzióban érintettek körében nagyobb-e a migrációban való részvétel. A vizsgálat megállapította, hogy ilyen hatás nem mérhető.

Romániában a vezető halálok a szív- és érrendszeri betegségekkel kapcsolatos halálozás (44,6%), második helyen a rosszindulatú daganatok állnak (26,5%). A mintába került személyek 26%-a 1994 és 2016 között meghalt, legnagyobb arányban a 10,5 százalékpontot jelentő szív- és érrendszeri betegségben, ettől lemaradva, 7,7 százalékpontnyi mértékben rosszindulatú daganatban.

Az iskolai expanzióban részt vettek körében mérték a szubjektív egészségi állapot változásait is. Ilyen

problémát az érintettek 7,6%-ánál rögzítettek, akiknek látási, hallási, mozgáskorlátozottsági, memóriazavari vagy koncentrációképeségi, illetve kommunikációs gondjai voltak.

Az 1992. évi cenzusból azt állapították meg, hogy az iskolai reform kohorszainak tagjai a megelőző évjáratokhoz képest 1,2–1,6%-kal nagyobb valószínűséggel voltak foglalkoztatottak, azaz kedvezőbb munkaerő-piaci helyzetet értek el. A reformban érintett nők körében csökkent a termékenységi arányszám, amelynek mértéke 0,08 és 0,29 gyermek közötti volt.

Az iskolázottabb embereknek általában több a jövedelmük és jobb az egészségi állapotuk. Romániában elvileg mindenkinek egyenlő hozzáférése van az egészségügyi szolgáltatásokhoz függetlenül a beteg jövedelmi helyzetétől. A hálapénz azonban itt is befolyásolja a betegutakat és a kapott ellátás minőségét. A magasabb jövedelemnek az egészségi állapotra gyakorolt pozitív hatása azonban nem nyilvánvaló. A nagyobb jövedelem lehetőséget nyújt egészségtelen fogyasztási javak (alkohol, cigaretta stb.) beszerzésére is.

TÁRGYSZAVAK: oktatás, halandóság, egészség, Románia

HAJNAL BÉLA

12/2018

Emberek az Európai Unióban – statisztikák a személyek származásáról

People in the EU – Statistics on origin of residents
Eurostat Statistics Explained, 2018. február 22.

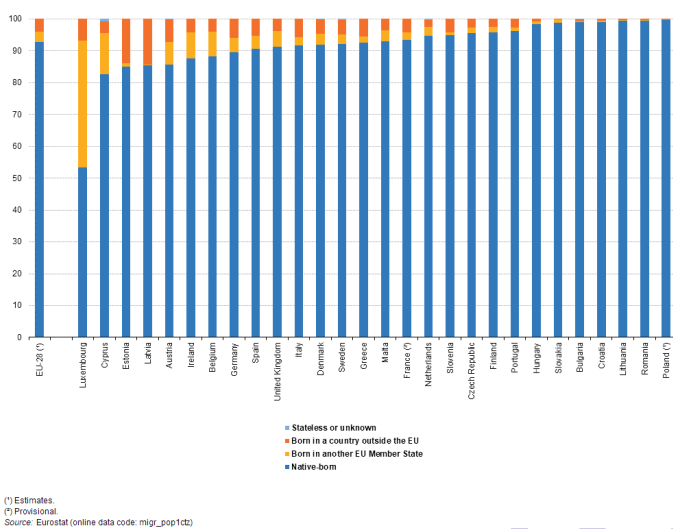
URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=People_in_the_EU_-_statistics_on_origin_of_residents

Az alábbiakban röviden ismertetett tanulmány az Európai Unió egyik meghatározó, *Emberek az EU-ban – kik vagyunk és hogyan élünk?*¹ című kiadványában jelent meg. E kiadvány az Európai Unió lakosságának kulturális sokszínűségét bemutató migrációs statisztikákat elemző gazdasági aktivitással, foglalkoztatási helyzettel, foglalkozással, képzettséggel stb. kapcsolatos szempontok és ismérvek mentén haladva. A cikk nyomtatott változata 2015-ben jelent meg, azonban 2017-ben döntés született arról, hogy naprakész adatokkal alátámasztva aktualizálják a kiadvány online változatának

¹ Az eredeti cím: *People in the EU: who are we and how do we live?*

tartalmát. Tekintve, hogy a tanulmány népszámlálási adatokra is nagymértékben támaszkodik, és az EU-tagállamok többségében ezt csak tízévenként hajtják végre, a szerzők felhívják az olvasók figyelmét arra is, hogy a bemutatott elemzések a friss adatokon felül a legutóbbi népszámlálási adatokra is visszautalnak.

A tanulmány mindenekelőtt leszögezi, hogy a kulturális sokszínűség – a belső értékén túl – képes hozzájárulni a gazdasági növekedéshez, a munkahelyteremtéshez, az innovációhoz és a versenyképességhez. A cikk a kulturális különbségeket a migrációs statisztikák összehasonlításával elemzi, az állampolgárság és a születési hely szerint dimenzionálva.

1. ábra Az Európai Unió és tagállamainak népessége születési hely szerint, 2016 (a teljes népesség %-ában)

A színek jelentése fentről lefelé:

- hontalan vagy ismeretlen;
- az EU-n kívüli országban született;
- az EU egy másik országában született;
- az adott országban született.

Forrás: Eurostat (online adatkód: migr_pop1ctz).

Az Eurostat bevándorlási statisztikai alapján az EU-28 tagországok lakosainak több mint 92%-a él abban az országban, ahol született, míg a teljes lakosság 4,1%-a született az Európai Unió kívül, és 3,1% született valamely más EU-tagállamban. Azonban ezek az arányok jelentős eltérést mutatnak tagállami szinten. Míg Luxemburgban a 2016. évi adatok szerint az őshonos lakosság az össznépesség 53,3 %-át teszi ki, addig Horvátországban, Romániában, Lengyelországban és Litvániában ez az arány eléri a 99%-ot.

Tagállamonként vizsgálva a más uniós országban születettek arányát, itt is jelentős eltérést tapasztalhatunk az EU-átlaghoz képest. Ahogyan azt korábban

már láttuk, az EU-28 országaira vetítve 3,1%-os részt jelent ez az adat, szemben Spanyolország 4,1, Ciprus 10,1 vagy Írország 8,1%-ával. Azonban mindezek közül messzemenően kimagaslik Luxemburg, ahol ez az arány megközelíti a 40%-ot.

A tanulmány azt is vizsgálta, milyen a származási ország szerinti összetétele azon lakosoknak, akik más EU-tagállamban élnek, mint ahol születtek. Az arányok itt a következők: a legtöbben (22%) Lengyelországból érkeztek. Ez jelentősen meghaladta a Romániában (13,7%), Németországban (8,9%), Franciaországban, Portugáliában, az Egyesült Királyságban és Olaszországban születettek 5,2–6,2%-át. Ezzel szemben nyolc olyan viszonylag kis tagállam volt, amelyekből a népességük kevesebb, mint 1%-ának megfelelő számú, az adott országban született személy élt az Európai Unió egy másik tagállamában: Svédország, Lettország, Dánia, Ciprus, Szlovénia, Észtország, Luxemburg és Málta.

A szocialista rendszer bukása után új elvándorlási hullám indult meg az EU-tagállamok felé, amely később, az unió bővítésével ismét erőre kapott, hiszen az új tagállamok lakosai már szabadon mozoghattak az Európai Unión belül.

A nők gazdasági aktivitása szerint vizsgálva a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a 15 és 64 év közötti, gazdaságilag aktív korban lévő nők esetében, akik más EU-tagállamban születtek, mint ahol élnek, jóval magasabb volt az aktivitási arány (72%), mint a szülőhazájukban élő nők (67,7%) vagy az Európai Unió kívül született nők (61%) körében. A cikkben további elemzéseket olvashatunk arról, hogyan alakul ez az arány a foglalkoztatás és az iskolai-szakmai végzettség tekintetében.

A fentiek ismeretében a kutatók úgy vélik, hogy az Európai Unió viszonylagos gazdasági fellendülése és politikai stabilitása jelentős hatást gyakorolt a bevándorlásra, továbbá a célországokban a nemzetközi vándorlás a munkaerő-piaci hiányosságok megoldásának eszközeként is használható. Azonban a migráció önmagában nem fogja megfordítani a népesség elöregedésének az Európai Unió számos részén tapasztalt jelenlegi tendenciáját.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, vándorlási statisztika, állampolgárság, gazdasági aktivitás, születés országa, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

KÁLMÁN RITA

Társadalom

13/2018

Adócsalás és egyenlőtlenség

Annette Alstadsaeter – Niels Johannesen – Gabriel Zucman:
Tax Evasion and Inequality
NBER Working Paper, 2017. 23772. sz. 1–56. p.
URL: <http://www.nber.org/papers/w23772.pdf>

Ismeretes, hogy az egyenlőtlenségek vizsgálatában kérdőjelek állnak a megoszlást tükröző legmagasabb, illetve legalacsonyabb jövedelmű csoportokhoz tartozók adatai mögött. Az adózás közgazdasági hatásait kutató norvég és dán szerző, valamint a francia közgazdász, a *Nemzetek rejtett gazdagsága* (The Hidden Wealth of Nations) című, 2015-ben megjelent könyv írója, Gabriel Zucman arra tettek kísérletet, hogy mintegy kerülő úton fellebbentsék a fátylat a jövedelmi felső hányadba soroltakat, azaz a legtehetősebbeket jellemző helyzetről. A vizsgálat a teherviselést adóparadicsomok közbeiktatásával elérni igyekvők, a kirívóan magas jövedelmeket élvezők azon adatain alapul, amelyek az elmúlt évtizedben kiszivárogtatások következtében kerültek nyilvánosságra. Így a szerzők egyrészt a Panama-akták néven elhíresült állomány egy részére támaszkodtak, másrészt pedig a „svájci kiszivárogtatás” néven ismertté vált feltárásból származó információkra, amelyeket az Újságírók Nemzetközi Tényfeltáró Konzorciuma (ICIJ) publikál. A két, mikroadatokat tartalmazó forrásból merített információkat ütköztették a Dánia, Norvégia és Svédország teljes népességének vagyoni kimutatására vonatkozó számokkal, s a kör szűkítése végett támpontként a skandináv országokban engedélyezett adóamnesztiák során napvilágra került adatokat is felhasználták. Áttekinetve a három ország véletlenszerű adóellenőrzéseinek adatait is, valamint a kiszivárogtatott információkat, arra a következtetésre jutottak, hogy Norvégiában a legfelső jövedelműek 0,01%-a jövedelmének 30%-át a teherviselés alóli kibújással menti – szemben az adócsalás arrafelé kimutatható, mindössze 3%-ra rúgó átlagos mértékével.

A SwissLeak néven ismert eset nyomán, 2007–2008 folyamán a HBSC bank svájci leányvállalatánál 2006 novembere és 2007 márciusa között vezetett számlák váltak közismertté; összesen százezer ügyfél és húsz ezer offshore-cég adatai tárultak fel. A Panama-akták 2015 áprilisától az adóparadicsomként elkönyvelt közép-amerikai állam Mossack Fonseca nevű jogi szol-

gáltatójának titkaiba engedtek bepillantást, 240 000 offshore vállalat és részvénytulajdonosaik adataival; némelyikük az 1990-es évek végétől datálódik.

Mivel a jövedelmi egyenlőtlenségek kutatásában az utóbbi másfél évtizedben előtérbe került az adózás alakulásának elemzése, különösen a felső jövedelmi csoportok tagjainál, kérdés, milyen magatartást tanúsítanak a tehetős rétegek az adózás tekintetében, mekkora az adócsalást elkövetők hányada. Előjáróban ezért a tanulmány vizsgálja az adócsalás és az offshore-cégek által lehetővé tett adóelkerülés (legális adóminimalizálás) előfordulását a vagyonos rétegek körében. A jövedelmi egyenlőtlenségre vonatkozó kutatások alapján megállapítható ugyanis, hogy az ennek során felhasznált adózási adatok nem a valódi jövedelemről és vagyonról vallanak: a kiemelkedően tehetős rétegek az adózás progresszivitása miatt a bevallásnál erősen hajlanak forrásaik alábecsülésére. Az egyenlőtlenség szórása mind történeti, mind az egyes országok közötti összehasonlítás tanúsága szerint a legfelső hányadoknak tudható be (az Egyesült Államokban a csúcson lévő 0,1% által birtokolt vagyon aránya az összesből 1970 és 2017 között mintegy 7%-ról 22%-ra emelkedett, míg a közvetlenül alattuk elhelyezkedők részesedése nagyjából változatlan maradt).

Az offshore cégek révén elkövetett adócsalásokról a kiszivárogtatásokat megelőzően nem álltak rendelkezésre adatok. Viszont a nyilvánosságra került adatok összehasonlíthatóvá tételét követően megállapítható, hogy egyfajta küszöböt képvisel a felső jövedelmi percentilisbe sorolt adózók sávja: egyre nő annak valószínűsége, hogy az érintettek offshore-ügyletekkel rejtik el jövedelmüket; mi több, a legfelső 0,1% esetében ugrásszerűen (tizenháromszorosára) nő a valószínűsége annak, hogy az érintettek offshore-ügyletek segítségével titkolják, rejtik el jövedelmüket. A skandináv országokban a felső 1% birtokolja a (nem eltitkolt) vagyon egyötödét, a legfelső 0,1% pedig mintegy tizedét. A Panama-akták vizsgálata azt mutatta, hogy ebben a körben a nehezen áttekinthető fedőcégek bevetése a bevett eljárás.

Mivel a kapott eredmények ellentmondanak annak az 1972 óta a szakirodalomban általánosan elfogadott tételnek, miszerint a legtehetősebbek az adóellenőrzések vélelmezett gyakorisága miatt kevésbé hajlanak az adócsalásra, a szerzők modellt állítottak fel az adócsalás érvényesülésének tisztázására, amely nemcsak az adócsalás iránti keresletet veszi figyelembe, de a kínálatot is, a jelenséget a nem legális pénzügyi „szolgáltatást” nyújtók oldaláról is értelmezve. Alkal-

mazásával arra jutottak, hogy az egyenlőtlenségek növekedése esetén a legfelső jövedelmű réteg tagjai létszámukban megcsappannak ugyan, ám közben a kezükben lévő vagyon megduzzad, így bár az ügyfelek száma csökkenhet, a szolgáltatókhoz vándorló összeg nő. A jelenséget a „svájci kiszivárogtatás” adatai igazolták.

Az áttekintés finomítani szándékozott a legfelső jövedelmi hányadba tartozó egyének helyzetére vonatkozó információkat. Adatai arra utalnak, hogy az adózás alapuló vizsgálódások jelentős mértékben alulbecsülhetik a világban az elmúlt négy évtizedben végbement jövedelemkoncentráció mértékét – kiváltképp, ha figyelembe vesszük, hogy a latin-amerikai és az európai államok polgárai a norvég vagyonosoknál tekintélyesebb összegeket menekíthetnek adóparadicsomokba.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi egyenlőtlenség, adócsalás, felső jövedelmi percentilis

HOLKA LÁSZLÓ

14/2018

Amerikában a középosztály jövedelmei öt térképen haladást mutatnak, de javarészt csökkenés történt

Alan Berube: Five maps show progress made, but mostly lost, on middle-class incomes in America
Brookings Report, 2017. október 12.

URL: <https://www.brookings.edu/research/five-maps-show-progress-made-but-mostly-lost-on-middle-class-incomes-in-america/>

Az Egyesült Államokban az ezredforduló óta első ízben három éve mutattak növekedést a háztartások reálértékben kifejezett jövedelmei, amelyek két, egymást követő esztendőben, 2015-ben és 2016-ban is emelkedtek. A fejleményt a Brookings Institution szakértője mutatja be.¹ A rövid áttekintés a középosztály jövedelmeinek alakulását ismerteti a földrajzi eloszlásra összpontosítva. A folyamatos lakossági felvétel, a 61 000 fő kikérdezésével végzett Current Population Survey ada-

tainak tanúsága szerint a háztartások jövedelmeinek mediánja 2015-ben és 2016-ban az inflációval kiigazítva 3,2%-kal emelkedett. A jövedelem szempontjából értelmezett középosztály tagjainál azonban a növekedés kifejezetten szerénynek nevezhető: az elért szint csak enyhén haladja meg az 1999-ben tapasztalt értéket. Alakulása hullámzónak mondható: az előző 17 esztendő folyamán a reálértékben mért medián jövedelmek előbb csökkentek az ezredfordulón bekövetkezett válság idején, majd kissé emelkedtek, ám a 2008. évi válság nyomán egyértelmű zuhanásuk következett be. A hosszú idő óta először kimutatható emelkedés területi szempontból jelentős egyenlenségeket fed.

Az elemzés a városokat veszi szemügyre, valamint a városi körzeteket (micropolitan statistical area), amelyeknél a 2016. évi meghatározás szerint a települések lélekszáma vonzaskörzetekkel együtt nem haladta meg a 65 000 főt. A feldolgozás során a 2000. évi népszámlálás, továbbá a 2016-os Amerikai Közösségi Felvétel (American Community Survey, ACS) adataira támaszkodott, az összehasonlíthatóság érdekében megyei szintű adatokra számítva át az egyes egységekre vonatkozó jövedelmi tényszámokat (ismeretes, hogy az ACS a népszámlálás hosszú kérdőívét kiegészítő, 2010 óta évente végzett adatgyűjtést fed, a magyarországi háztartás-statisztikai összeírás megfelelője). Végeredményben összesen háromszáz városi körzet került az áttekintés látókörébe, amelyeket a vizsgált 17 esztendő folyamán mutatott képük alapján öt, térképeken is ábrázolt csoportra osztottak.

„Virágzóknak” minősült az első csoport. A 2000. évi népszámlálás és az ACS adatai alapján az Egyesült Államok háztartásainak reálértékben kifejezett medián jövedelme az ezredforduló és 2016 között 5%-kal csökkent (az eltérést a CPS eredményeitől – 0,6 százalékpontos emelkedés – annak átszervezése magyarázza). Ezzel szemben 25 városi körzet legalább 5%-os emelkedéssel tűnt ki – közöttük vannak az energiaszektor fellendüléséből hasznot húzó kisebb települések is, a technológiai fejlődésből merítő nagyobb egységek is. „Kiegyensúlyozottak” a következő csoport települései, amelyek az 5%-os növekedési ütem körüli értékeket mutatták fel, számuk 37 volt. „Talpra álló” körzetnek 73 egység nevezhető, a csoport összetétele változatos. Közös vonásuk, hogy visszaesésük az 1999-es szinthez képest megmaradt az 5–10%-os határon belül. A legnagyobb kategóriát a 86 körzetet számláló „küszködők” alkotják, a visszaesés 10–15% között mozog – ide sorolható többek között a nagy ipari centrumok

¹ A Brookings Institution washingtoni székhelyű nonprofit intézmény magát az 1916-ban alapított, Institute for Government Research nevű szerveződés örökösének tekinti; jelenleg országos közéleti kérdésekkel foglalkozik, a tudományos életben és a kormányzati szférában dolgozó kutatóknak ad megbízásokat, közöttük nemzetközi szakértőknek is. Elemzéseit 1983 óta éves jelentésekben teszi közzé.

némelyike. Ám a hagyományos iparvárosok többsége a 76 egységből álló, „erősen sújtott” kategóriába került, ahol a visszaesés meghaladta a 15%-ot. Közülük 47 öt állam területén található (Indiana, Michigan, Észak-Karolina, Ohio, Wisconsin). Az ipar átalakulásának nehézségeire utal, hogy míg az Egyesült Államok városi körzeteiben a feldolgozóiparban foglalkoztatottak aránya 2000 és 2016 között 3,9 százalékponttal csökkent, az öt államban a megfelelő arány 5,3 százalékponttal rúgott.

TÁRGYSZAVAK: középosztály, medián jövedelem, Egyesült Államok
HOLKA LÁSZLÓ

15/2018

Az új középosztály felemelkedése és változó struktúrája Indiában

Sandhya Krishnan – Neeraj Hatekar: Rise of the New Middle Class in India and Its Changing Structure
Economic and Political Weekly, 2017. 22. sz. 40–48. p.
URL: https://www.researchgate.net/publication/317345165_Rise_of_the_New_Middle_Class_in_India_and_Its_Changing_Structure

A gazdaság 1991 júliusától megkezdett liberalizálását követő időszakban India társadalmában jelentős változások következtek be. Erőre kapott, és feltűnő, háromszázmillió fős számbeli gyarapodáson ment át az a társadalmi réteg, amelyet a fogalom pontos meghatározása nélkül középosztálynak neveznek. A mumbai egyetem munkatársai tanulmányukban ennek az „új középosztálynak” a jelenségét vizsgálják statisztikai adatok alapján: megállapításuk szerint egyetlen kivételtől eltekintve a kérdés kutatói közül elemzésében senki sem használta a háztartások fogyasztására vonatkozó tényszámokat.

A szerzők előljáróban áttekintik az indiai középosztály körülhatárolására tett próbálkozásokat. Megemlíti azt a megközelítést, amelyik a közlekedési eszközök (motorkerékpárok, mopedek, személygépkocsik) tulajdonához köti a besorolást. Ismertetik a fejlődő országokhoz viszonyító, relatív mértékegységeket alkalmazó eljárásokat, s leszögezik: tanulmányuk céljaira azt a módszert találták megfelelőnek, amely a szegénységi küszöböt képviselő, 1993. évi vásárlóerő-paritáson számított napi 2 dollár fölötti fogyasztási kiadást tartja a „belépőnek” a középosztályba. Emellett 10 dollárban megállapítanak egy „felső” határt is (nehogy kimaradjanak az „újoknak” minősítettek közül a tehetőseknek nem minősített polgárok).

Az így meghatározott új társadalmi réteg vizsgálatahoz a szerzők a Nemzeti Adatfelvételi Hivatal¹ által ötévenként végrehajtott háztartás-statisztikai felmérések három fordulójának adatait vették szemügyre. A fogyasztási kiadások alakulását így 1999/2000, majd 2004/2005, végül 2011/2011 esetében vizsgálták.

Az elemzéshez első lépésben az 1993. évi, vásárlóerő-paritáson mért dollárértékeket átszámították rúpiára, ennek során a megfelelő évekhez igazítást a GDP-deflátorral végezték el, hogy tükrözzék az ország egész népességére érvényes helyzetet, lévén, hogy a (városi és falusi) fogyasztói árindex csak 2011-től áll rendelkezésre (az előzőleg alkalmazott városi, illetve falusi dolgozókra kialakított fogyasztói árindexeket a biztonság kedvéért összehasonlították saját eredményeikkel, és nem fedeztek fel lényeges eltéréseket közöttük).

A kapott eredményeket a fogyasztási kiadások szerinti hat kiadási kategóriába besorolva jutottak az egyes csoportok létszámához a három kiválasztott időpontban: a szegények közé kerültek a 2 dollárnak megfelelő összegnél kevesebbet költők, az új középosztályba a 2–10 dollárnyi összeget kiadók. A középosztályt magát három alcsoportra különítették el; a tehetősek a 10 dollárnál többet költők lettek. Az eredmények azt mutatják, hogy az ezredforduló és 2012 közötti évek leforgása alatt a szegények aránya 70,7-ről 47,8%-ra apadt, míg a tehetőseké 0,4-ről 1,9%-re duzzadt (a városokban a megfelelő arányok a szegényeknél 44,0 és 22,0%, a tehetőseknél 1,3 és 5,7%, míg falun a szegények aránya 79,6-ről 58,7%-ra enyhült, a tehetőseké 0,1-ről 0,4%-ra nőtt). Az új középosztályhoz soroltak részesedése az ország népességéből az ezredfordulón kimutatott 20,3%-ról némi visszaesést követően 2004/2005-ben 27,9%, 2012-re 50,3%-ra emelkedett. Abszolút számokban kifejezve a kezdeti 289,7 millió főről előbb 304,2, majd 604,3 millió főre nőtt. Az ország népességének felét meghaladó tömeg nagyobbik hányada vidéki (355,7 millió fő), kisebbik része városi lakos (248,7 millió fő). A gyarapodás jellemzően a 2–4 dollárnak megfelelő összeget költők létszámának bővüléséből fakadt.

Regionális szempontból közelítve megállapítható, hogy az egyes államok eltérő módon növelték az új

¹ Indiában 1999 óta a Statisztikai és Programértékelési Minisztérium statisztikai ágazatának részlegeként működő National Sample Survey Office (NSSO) az ország egészére kiterjedő statisztikai felmérések letéteményese; a gazdasági szervezetek éves felmérésétől a városi és falusi árak megfigyelésén át a természetbecslésekhez nyújtott módszertani tanácsadásig fejt ki tevékenységét. Elsődleges adatgyűjtéseit a háztartási felvételek képviselik.

középosztályhoz sorolt lakóik számát. India egészére a lélekszámmal viszonyított növekedés 30%-ra rúgott; ezt az arányt a déli államok közül csak Tamilnádban és Keralában haladták meg, nyugaton Maharastra és Gudzsarát, északon Dzsammu és Kashmir, Harijana és Pandzsáb államokban. Ám minden állam társadalmára nagy hatást gyakorolt a liberalizálás és a globalizáció érvényesülése. Összetételét tekintve módosult a középosztály maga is: a rétegre hagyományosan a hindi dominancia volt a jellemző – egyes vélekedések szerint ez fennmaradt (a szerzők szerint a kérdés további kutatást igényel). És míg az új középosztály tagjai közt nem változott a vallás szerinti megoszlás, addig fennmaradt a kasztok alapján történő elkülönülés: ez érvényes a jegyzékbeli kasztok tagjaira, és fokozottan áll a jegyzékbeli törzsekhez tartozókra.

TÁRGYSZAVAK: középosztály, szegénységi küszöb, India

HOLKA LÁSZLÓ

16/2018

A külföldi migráció szerepe Prága átalakuló térbeli társadalmi tagozódásában

Ivana Přidalova – Marti Ouředníček: Role zahraniční migrace v měnící se sociálně prostorové diferenciaci Prahy *Sociologický časopis*, 2017. 5. sz. 659–692. p.

DOI: [10.13060/00380288.2017.53.5.360](https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.5.360)

A Cseh Köztársaság fővárosa az elmúlt években a nemzetközi migráció tekintetében sajátos helyzetbe került. A többi volt szocialista ország fővárosához képest Prágában lett a legnagyobb a külföldről érkezettek aránya a lakosság egészen belül. Igaz, Riga és Tallin népességében a „külhoniak” aránya meghaladja a 20%-ot, ám az ebbe a kategóriába tartozókat a Szovjetunió idején oda költöztek (főként oroszok) alkotják. A történetileg Csehországgal összehasonlítható államok, azaz a visegrádi négyek fővárosai között viszont egyértelmű Prága első helyezése. Az Eurostat adatai szerint Prága lakosságán belül a 13%-ot is meghaladja a külföldön születettek aránya, míg Pozsonyban és Budapesten 3%-ról tudósítanak az adminisztratív nyilvántartások, Varsóban pedig 0,6%-ról. Az egybevetést lehetővé tevő legfrissebb, 2014-es adatok alapján az egyes fővárosok nemzetközi vándorlási egyenlege ezer lakosra kivetítve Pozsony esetében –0,5, Varsóban 0,02, Budapestnél 4,3 – velük szemben Prága 10,1-es értéket mutatott fel.

A nemzetközi vándorlás révén az utóbbi másfél évtizedben a cseh fővárosba érkező külföldiek lettek a lakosság növekedésének egyedüli forrásai, évi átlagban 9022 fővel, tetemesen meghaladva a népesség természetes szaporodása és a belső költözések következtében bekövetkezett változásokat. A folyamat tartósan bizonyult, amennyiben 1991 és 2014 között a hivatalos statisztika által nyilvántartott külföldiek száma meghatszorozódott. Mivel a Csehországba igyekvők egyharmada Prágát és környékét szemeli ki jövődó tartózkodási helyéül, megjelenésük érezhető nyomot hagy a cseh főváros térbeli társadalmi tagozódásán.

A bevándorlásnak a városok életére gyakorolt hatását részletező elméleti irodalom áttekintését követően a szerzők (a Károly Egyetem társadalomföldrajzi és regionális fejlesztési tanszékének munkatársai) kitérnek a külföldi népesség jelenlétének előtörténetére. Megállapítják, hogy az 1989-ig terjedő időszakban a cseh fővárosra az etnikai homogenizálódás volt a jellemző, ám egyúttal a KGST és a harmadik világ országai közötti együttműködési megállapodásoknak megfelelően megjelentek az első külföldi munkások (elsősorban Vietnamból, de Angolából, Kubából és Lengyelországból is), akik a munkahelyük mellett létesített szállásokon összpontosultak. Az 1991. évi népszámlálás során Prágában 27 000 külföldi állampolgárságú egyént írtak össze, öt évre rá számuk megkétszereződött, majd az igazán jelentős ugrás az ezredforduló első évtizedében következett be, s 2014-re számuk elérte a 170 000 főt. A kategórián belül a legnépesebb csoportokat 2011-ben az ukránok (27%), a szlovákok (12,4%) és az oroszok (10,9%) alkották, s jelentős volt még a vietnamiak (6,2%), az Egyesült Államokból és a Kínából érkezettek aránya (3,0, illetve 1,9%). Míg az Egyesült Államok polgárainak 96%-a szellemi tevékenységet fejtett ki, és csupán 2,8%-uk tevékenykedett a kereskedelem és a szolgáltatások terén, a vietnamiak 71,1%-a dolgozott az utóbbi szférában, és 22%-uk végzett szellemi munkát.

A migráció mérését gátló tényezők tudatában a szerzők egyrészt a külföldiek folyamatos nyilvántartását végző adminisztratív forrásokra, másfelől a népszámlálások adataira támaszkodtak, a kétféle mérés tökéletlenségei következtében a nyilvántartásokat az áramlások, a censusokat a térbeli elhelyezkedés felbecslésére használva fel. Az elemzés ennek alapján feltárja a cseh főváros fokozódó etnikai heterogenitását, érintve a külföldi állampolgárok szegregálódását is. Aprólékos vizsgálatnak veti alá részben a bevándorlók életkori megoszlását, főként pedig elhelyezkedésüket a város

egyres körzeteiben. A folyamat bizonyos körzetekben módosította a népesség nemek szerinti megoszlását, s megállapítható Prága történelmi városmagjának, valamint keleti és déli részeinek fokozott kitétsége a bevándorlók költözéseinek (amit a korábbi lakosok kiköltözése kísért), miközben megjelenésük az agglomerációban elhanyagolható.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi migráció, külföldi állampolgárok, térbeli társadalmi tagozódás, Prága

HOLKA LÁSZLÓ

17/2018

A diverzifikálás és a foglalkoztatottság növekedésének térbeli tovagyűrűzése Írország régióiban

Sean O'Connor – Eleanor Doylec – Justin Doran: Diversity, employment growth and spatial spillovers amongst Irish regions

Regional Science and Urban Economics, 2018. 68. sz. 260–267. p.

DOI: [10.1016/j.regsciurbeco.2017.11.002](https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2017.11.002)

Az Európai Unió egyes országai között az utóbbi másfél évtizedben csökkentek a jövedelmi egyenlőtlenségek, ugyanakkor nőttek az egyes tagállamokon belüli regionális egyenlőtlenségek, jelentősen befolyásolva az országok belső kohézióját. Ezért előtérbe került a gazdasági növekedés természetének tanulmányozása, annak szemügyre vétele, mennyire rugalmas a folyamat, továbbá, hogy egyes összetevői miként hatnak a régiók közötti foglalkoztatottságra, amelynek szintje komoly eltéréseket eredményezett. Ismeretes, hogy uniós szinten a különbségek mérséklését szolgálják a strukturális és a kohéziós alapokból kiutalt összegek. Az eltérő növekedési pályák vizsgálatai kétféle következtetéssel jártak, ám eldöntetlen maradt a kérdés, vajon az egyes régiók eltérő növekedési üteme a konvergenciájukat vagy épp ellenkezőleg, széttartó mozgásukat fokozza-e.

Írország esetében a regionális és önkormányzati fejlesztésekről 2017-ben elfogadott Nemzeti Tervezési Keret előíranyozza a kiegyensúlyozott regionális fejlődés elérését, célként tűzve ki a foglalkoztatottság szintjének közelítését az ország régiói között, amihez fel kell tárnai az ezt elősegítő ipari struktúrákat. A tanulmány ennek érdekében azt vizsgálja, milyen szerepet játszik az ipari struktúra szakosodása és diverzifikációja a foglalkoztatottság növelésében. A vizsgálathoz felhasználták az Írország Központi Statisztikai Hivatalánál (CSO) veze-

tett adminisztratív üzleti regiszter adatait, amely tartalmazza huszonöt megye és két adminisztratív egység vállalkozásainak foglalkoztatottsági tényezőit (a megyéket a helyi szóhasználat régióknak is nevezi, megfelelnek a korábbi NUTS-4, majd 2003 óta a helyi adminisztratív egységek – Local administrative unit – első szintjének, LAU-1). A 2006 és 2012 közötti időszakot felölelő dizaggregált adatokat kiegészítették a rendelkezésre álló jövedelem, a népsűrűség, valamint a vállalatnagyság elérhető tényezőjeivel. Az elemzéshez a területi Durbin-modellt (SDM) alkalmazták, beépítve a területi autoregressziós modellt (SAM).

A kutatás középpontjában a gazdasági szektorok diverzifikáltsága állt, megkülönböztetve a teljesen diverzifikált, a kapcsolódó és az egymáshoz nem kapcsolódó diverzifikáltsággal rendelkező szektorokat. A korábbi kutatások kimutatták, hogy a gazdasági diverzifikáltság oltalmat jelenthet az üzleti ciklusok hullámmásával szemben, így elméletileg elkerülhetők a foglalkoztatottság és a jövedelmek szintjeinek kilengései. Másfelől viszont az egyes szektorok szakosodása előmozdítja az innovációt, a vállalatok nemcsak versenyeznek egymással a gyér erőforrásokért, de együtt is működnek – ám cserébe ez a magatartás kedvezőtlenül befolyásolja a foglalkoztatottság növekedését.

Az eredmények azt mutatják, hogy a gazdasági megrázkódtatásokkal szembeni rugalmasság elérésére a diverzifikáltság mindhárom válfaja kedvező hatást gyakorolt, azaz növelték a foglalkoztatottságot, miközben az egymáshoz nem kapcsolódó diverzifikáltságú szektorok esetében mutatkozott a legerőteljesebb pozitív hatás. Közvetett eredmények alapján megállapítható, hogy jelentős mértékben érvényesültek a területi tovagyűrűző hatások: tehát a szomszédos megyék tekintetében egyértelmű a földrajzi tényezők befolyása. Az egymáshoz kapcsolódó szektorok ugyan jótékonyan hatnak a helyi foglalkoztatottság emelésére, ám növekedését erősebben ösztönzi, ha a megye szektorok széles választékával rendelkezik. Magyarázat lehet erre, hogy az egymáshoz nem kapcsolódó diverzifikáltságú szektorok tovagyűrűzése serkenti a radikális újításokat, új tevékenységfajtákat honosítva meg. Ezzel szemben az egymáshoz kapcsolódó diverzifikáltságú szektorok inkább a termelékenység fokozásával tűnnek ki, nem pedig a foglalkoztatottak számának növelésével.

TÁRGYSZAVAK: regionális fejlesztés, diverzifikáltság, térségi hatások, Írország

HOLKA LÁSZLÓ

18/2018

Tartományi jövedelmi egyenlőtlenség és területi korreláltság Törökország tartományai között: 1992–2013

Çağrı Levent Uslu: Province Income Inequality and Spatial Autocorrelation Across Turkish Provinces: 1992–2013 *Sosyoekonomi*, 2017. 34. sz. 197–211. p.

DOI: [10.17233/sosyoekonomi.315759](https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.315759)

Mióta Törökország a nyolcvanas évek elején a gazdaság liberalizálása mellett döntött, az ország tartományai (vilajetjei) jövedelmi szempontból két részre szakadtak. Kisázsia fejlettebb nyugati fele és a keleti tartományok között az utóbbi bő két évtizedben sem csökkent a szakadék – ezt mutatták az Állami Tervezési Szervezet, majd a Fejlesztési Minisztérium 1981-ben megkezdett, azóta négy alkalommal végzett felmérései a tartományok társadalmi-gazdasági helyzetéről. A tanulmány a folyamat alakulásának, az egyes tartományok és a szomszédos adminisztratív egységek közötti jövedelmi egyenlőtlenségi viszonyoknak (a területi korreláltság) a vizsgálatát tűzte ki céljává, igyekezve egyben megvilágítani, vajon véletlenszerű-e az alacsony, illetve magas jövedelmű tartományok térbeli megoszlása. A szerző Törökország 27 alapítványi formában működő felsőfokú tanintézménye egyikének, az Isztambulban, 1996-ban alapított Yeditepe Egyetemnek, azon belül a közgazdasági karnak a munkatársa.

A regionális jövedelmi egyenlőtlenségekre vonatkozó irodalmat áttekintve megállapítja, hogy az adatok alapján nincs nyoma a tartományok közötti konvergenciának. A török kutatók a jelenségre háromféle magyarázattal szolgálnak: vagy az ország még nem ért a végére a gazdaságfejlesztési folyamatnak s így fennmaradtak az egyes ágazatok termelékenysége közötti különbségek, vagy a makrogazdasági környezet és a gazdaságpolitika eltérő hatást gyakorolt a tartományokra. Végül az is lehetséges, hogy a jövedelmi rés szűkítésére vonatkozó kormányzati lépések nem jártak megfelelő eredménnyel.

A tanulmány a tartományok egy főre jutó bruttó hazai termékének (GDP) értékeiből indul ki. Az eljárást két akadály nehezítette. Egyrészt 1989 és 2011 között a tartományok száma 67-ről 81-re emelkedett. Másrészt a Török Statisztikai Hivatal (TURKSTAT) csupán 1987 és 2001 között adott ki a területi GDP-re vonatkozó számításokat, 2001-től nem elérhető róluk hivatalos statisztika. Az első nehézséget az új és a régi tartományok adatainak átszámításával lehetne megoldani. Valódi

kulcsot azonban más adott: mivel a fejlődő országok többségében nem állnak rendelkezésre az országos szint alatti GDP-re vonatkozó adatok, 2012-ben amerikai kutatók javaslatot tettek a ki nem számított gazdasági tevékenységeknek az éjjeli világítás mérésével történő becslésére.¹ Az eljárás során első lépésben kiszámítják a területi egységek részesedését az adott ország teljes fénykibocsátásából, majd ennek arányában elosztják közöttük a gazdaság teljes GDP-értékét. A módszert 2016-ban alkalmazták Törökország 81 tartományára, az 1992 és 2013 közötti időszakokra. A kapott eredmények ellenőrzése nagyfokú megbízhatóságról tanúskodott. Ezzel együtt a tanulmány szerzője egybevetette az éjszakai fénykibocsátás és a TURKSTAT korábbi tartományi beosztás szerinti, 1992 és 2001 közötti adatait, és erős korrelációt mutatott ki közöttük.

A területi jövedelmi egyenlőtlenségeket a szerző regionális Gini-együtthatókkal számította, felhasználva mind a népességszámtól független, mind pedig az adott jövedelmi csoportokat és a népességszámot is figyelembe vevő, súlyozott változatát. A súlyozatlan változattal mért egyenlőtlenség értelemszerűen meghaladta (négyeszeresen) a súlyozott index segítségével megállapított értékeket; az alacsony és a magas jövedelmű tartományok közötti választóvonalat a tartományok átlagához viszonyítva elmondható, hogy a magas jövedelműek közé soroltakban élt a népesség 62%-a. A tanulmány az egymással szomszédos tartományokban megfigyelt változók korrelációját Moran-féle szórásdiagramokon szemlélteti.

Vizsgálatukból leszűrhető, hogy a magas jövedelmű tartományok Törökország nyugati részén összpontosulnak, a választóvonalat a Bartintól Hatayig húzódó vonal képviseli. Nyugaton csupán két tartomány (Afyon és Usak) jelent kivételt: a vizsgált időszak folyamán nem sikerült felemelkedniük a magas jövedelmű egységek soraiba.

TÁRGYSZAVAK: területi jövedelemeloszlás, területi Gini-index, területi korreláltság, Törökország

HOLKA LÁSZLÓ

¹ J. Vernon Henderson – Adam Storeygard – David N. Weil: Measuring Economic Growth from Outer Space. *American Economic Review*, 2012. 2. sz. 994–1028. p
Elérhető: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.102.2.994>.

19/2018

Esélyek egyenlőtlensége az egészségügyben: Chile esete az adatok tükrében

Kevin Gallardo – Liseth Varas – Mauricio Gallardo: Inequality of opportunity in health: evidence from Chile *Revista De Saúde Pública*, 2017. 110. sz. 1–10. p.
DOI: [10.11606/s1518-8787.2017051007034](https://doi.org/10.11606/s1518-8787.2017051007034)

Chile az utóbbi három évtizedben az egy főre jutó jövedelem tekintetében a többi dél-amerikai államhoz viszonyítva jelentős növekedést ért el. Ezzel együtt az országot tekintélyes egyenlőtlenségek sújtják: a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamai között itt a legmagasabb a rendelkezésre álló jövedelmekre vonatkozó Gini-index értéke. Az egyenlőtlenség aggasztó társadalmi jelenségének taglalása tág teret kapott a politikai és a tudományos életben, különösen a jövedelmek és az oktatási rendszer kérdéseit sodorva az érdeklődés előterébe. Ugyanakkor kevesebb figyelem jutott az egészségügy terén mutatkozó egyenlőtlenségekre, holott a nemzetközi tapasztalatok tanúsága szerint a társadalmi jólétnek ez a vonatkozása lényeges szerepet játszhat a fennálló társadalmi egyenlőtlenségek enyhítésében.

A tanulmány előzményeit képviselő szórványos vizsgálgódások némelyike regionális és intézményi (kórházi) esetekre szorítkozott. Az egészségügyi egyenlőtlenségekre is kitérő országos áttekintések egyike az egészségi állapot önértékelése (self-rated health, „önminősített egészségmutató”) és a jövedelmi helyzet kapcsolatát világította meg a chilei társadalmi-gazdasági jellemzők vizsgálgátának (CASEN) adatai alapján, többszintű logisztikai regresszió útján. A másik vizsgálgódás ugyanennek a felmérésnek az eredményei alapján tanulmányozta az esélyek alakulását az ivóvízhez való hozzáférésben, valamint a megfelelő gyermektáplálás elérhetőségében, pontbecsléssel.

Az egyenlőtlenségek más megközelítésű vizsgálgátára vállalkoztak az elemzés szerzői, a Chile északi kikötővárosában, Coquimbóban 1956 óta működő Universidad Católica del Norte munkatársai. Ők az egész országot lefedő chilei nemzeti egészségügyi felmérés (ENS) adataiból indultak ki, amelyet 2010-ben végzett el a chilei egészségügyi minisztérium. Alapvető változóként az egészségi állapot önértékelési mutatójának öt kategóriáját alkalmazták (az európai helyett az Egyesült Államok beosztásában). Ugyanakkor az egyenlőtlenségek tanulmányozásának kétféle módja közül nem a kimenetek felőli megközelítést választották, hanem a lehetőségek szemügyre vételét. Ily módon a kérdést a körülmények, az egyén ellenőrzésén kívül álló tényezők által behatárolt felfogásban szemlélték, nem pedig az egyéni erőfeszítések felől közelítve. Eljárásukban

az esélyegyenlőtlenséget a teljes eloszlásokra nem paraméteres tesztek alkalmazásával és a másodrendű sztochasztikus dominancia kritériumának segítségével elemezték. Értelemszerűen kitértek az esélyegyenlőtlenségek összefüggéseire a különböző „körülményekkel”, így az érintettek nemével, a háztartások jövedelmével, az anya végzettségének szintjével, valamint a lakóhely jellegével.

Az elemzéshez elvégezték az ENS kiigazításait. A minta eredetileg 4963 főből állt, és 15 évnél idősebbekre terjedt ki; a tanulmány kiiktatta a 20 év alattiakat, hogy a felnőttkorúakra összpontosítson. Továbbá az anyák iskolai végzettségét az egészségügyi minisztérium vizsgálata 14 kategóriában adta meg, amelyeket 4 csoportba vontak össze; mivel pedig a megkérdezettek 26%-a nem tudta megadni édesanyja végzettségét, a megosztást becsléssel pótolták. A 2002. évi népszámlálás adatai szerint Chile népességének 50,7%-a volt nő; a városi lakosság aránya elérte 86,6%-ot. A regionális elemzés egyszerűsítése végett a szerzők az ország 2007-ig érvényes közigazgatási beosztását vették alapul (13 egység a jelenlegi 15 helyett). A háztartási jövedelmek besorolásának alapja a GfK Chile által az országról a 2002. évi népszámlálás alapján készített társadalmi-gazdasági térkép lett; az öt fokozatból álló besorolást átszámították az ENS adataira (így a legmagasabb kategóriába a háztartások 6,4, a legalacsonyabbba 20,9%-a került).

Az esélyegyenlőség megítéléséhez külön kell választani a jólét elérését megengedő egyéni erőfeszítéseket az eredményt befolyásoló körülményektől. Az erőfeszítések abszolút mértékegységei ugyanakkor alkalmazhatatlanok a helyzet megítélésére: a kedvezőbb körülmények csekélyebb erőfeszítéseket követelnek meg az érintettektől. Az egészségi állapot terén például a magasabb jövedelműek nemcsak kedvezőbb étrendet állíthatnak össze, de edzőtermet, uszodákat látogathatnak. Így az erőfeszítések relatív mértékének megállapítása válik szükségessé. Ennek elvégzéséhez egy feltételes eloszlás megállapítására volt szükség: a John Roemer által javasolt eljárásnak megfelelően a szegények első percentiljében kifejtett erőfeszítéseket azonosnak vették a gazdagok első percentiljében kifejtett erőfeszítésekkel.

A számítások eredményei azt mutatják, hogy az egészségügyi esélyek tekintetében Chilében a nők kedvezőtlenebb helyzetben vannak; hogy a városiaknak jobb a kilátásaik; esélyt növel az anya magasabb végzettsége, és hogy az ország régiói közül messze a főváros, Santiago és vonzáskörzete nyújtja a legnagyobb esélyeket.

TÁRGYSZAVAK: egészségügyi mutatók, esélyegyenlőtlenség, Chile

20/2018

A betegek tapasztalatainak mérése (PREM). Az OECD és a tagállamok által 2006 és 2016 között elért haladás

Rie Fujisawa – Nicolaas S. Klasinga: Measuring patient experiences (PREMS). Progress made by OECD and its member countries between 2006 and 2016

OECD Health Working Papers, 2018. 102. sz. 1–63. p.

DOI: [10.1787/893a07d2-en](https://doi.org/10.1787/893a07d2-en)

Az utóbbi évtizedben az egyes országok egészségügyi rendszereinek minőségvizsgálatában előtérbe kerültek a betegelégedettségi felmérések. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) szakértőinek a tagállamok egészségügyi ellátásáról szóló legutóbbi, 2017-ben készült elemzésébe¹ így már bekerültek 17 olyan tagállam betegelégedettségi adatai az ambuláns kezelés minőségéről, amely legalább egy országos felmérést végez az ellátásban részesülők tapasztalatairól. Hiányoznak a betegelégedettséget ennél nagyobb időközönként mérő országok, így Magyarország, Görögország, Lettország, Szlovákia, Szlovénia és Törökország adatai.

Ismeretes, hogy Magyarországon léteztek és léteznek ilyen felmérések, ám még nem öltöttek országos méreteket. Az első fecske az Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet 1993-ban, ezer főn végzett vizsgálata volt, ezt követte az OEP felkérése alapján előbb 1999-ben a Szonda Ipsos lebonyolításában végrehajtott Első Országos Betegelégedettségi Vizsgálat, majd 2001-ben a második hasonló vizsgálat. 2004-ben is zajlott ilyen tudakozódás a kórházakból hazabocsátott betegek körében, végül 2005-ben mértek országos járóbeteg-elégedettséget. Azóta az Országos Alapellátási Intézet 50 praxisnál önellenőrzés útján nyert eredményeket 2009-ben, a kórházak pedig maguk is készíteneek betegelégedettségi felméréseket, változatos módszerek alkalmazásával.²

A rendszeresség és az összehasonlítást lehetővé tevő módszertan elterjesztését tartja egyik feladatának az OECD egészségügyi minőségindikátorainak fejlesztésével foglalkozó szakértői csoport, ezért végezte el a tagállamokra a 2006 és 2016 közötti évtizedre jellemző helyzet

áttekintését, egy 2014 és 2016 között folytatott tájékozódás alapján. A 32 oldalas törzsszöveget és 7 mellékletet tartalmazó összeállítás a pácienseket középpontba állító ellátás szintjének javításához kétféle felmérést tart szükségesnek: egyfelől a betegeknek az ellátás során szerzett tapasztalatait (PREM), amelyek felölelik a nővérekkel és orvosokkal folytatott kommunikációt, a személyzet készségességét, az ellátás folyamán az egyes szakaszok által észlelt eredményességet (PROM), ami az illetők egészségi állapotával kapcsolatos szubjektív megítélést fedi. A kétféle tudakozódás egymást kiegészítő információkat tartalmaz, s egyértelmű, hogy nemzetközi egybevetésük a különböző országok egészségügyi rendszereinek eltérései miatt rendkívül körülményes.

A betegelégedettség hosszabb távon történő mérésére egyes tagállamok önálló intézményeket hoztak létre 2004 és 2006 között (Ausztria, Dánia, Hollandia, Nagy-Britannia, Norvégia), máshol meglévő intézmények végzik ezt a feladatot (Kanada, Izrael, Koreai Köztársaság), és van, ahol több szervezet bevonásával derítik fel a betegek vélekedését (Cseh Köztársaság, Németország). Ugyanakkor Ausztráliában a statisztikai hivatal látja el ezt a feladatot. Tucatnyi tagállam a felmérések előkészítésébe fókuszcsoportok révén bevonja az érintetteket is; az országok egynegyedében a betegek a kérdések megfogalmazásában is részt vesznek, míg Ausztria, Észtország, Japán és Svájc ez ideig nem alkalmazza ezt a megoldást. A PREM-felmérések eredményeinek felhasználása nem feltétlenül szorítkozik az intézmények és praxisok rangsorolására, a betegeknek az ellátási helyek jellegéről történő tájékoztatására: Dánia, Franciaország, Izrael és Kanada a kórházak akkreditációjában is szerephez juttatja a kapott adatokat, Ausztrália, a Cseh Köztársaság és az Egyesült Királyság (Anglia) pedig az alapellátás minőségbiztosításában is szerepelteti.

TÁRGYSZAVAK: betegelégedettség, egészségügyi indikátorok

HOLKA LÁSZLÓ

¹ *Health at a Glance 2017. OECD Indicators*. Elérhető: <http://www.oecd.org/health/health-systems/health-at-a-glance-19991312.htm>.

² Boncz Imre: *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécs, 2015, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar. 191–192. p. Elérhető: http://www.etk.pte.hu/protected/OktatasiAnyagok/%21-Palyazati/sport/Kutatasmodzertan_e.pdf.

Gazdaság

21/2018

Az Európai Unió tagállamai és a kelet-ázsiai országok makroökonómiai mutatóinak összehasonlítása

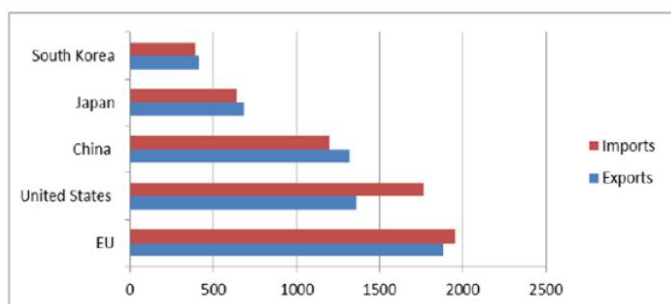
Isaque Manteiga Joaquim: Comparison of Macroeconomics Variables among European Union and East Asian Countries

American Journal of Economics, 2017. 3. sz. 143–154. p.
DOI: [10.5923/j.economics.20170703.05](https://doi.org/10.5923/j.economics.20170703.05)

Az Európai Unió belső piaca erősen integrált térség, ötszázmillió fogyasztóval. Az Európai Unió tagállamai több mint nyolcvan országba exportálnak, és az összes behozataluk mintegy 71%-a vámmentesen szállítható a többi tagállamból.

A nagyrészt fejlődő országokat tartalmazó kelet-ázsiai térség¹ is tömbként kezelhető. A kutatás adatai alapján igazolható, hogy ebben a térségben is előnyös a vámhatár lebontása, a gazdasági integráció. A nyitott gazdaságok vonzó célországok a külföldi közvetlen beruházások (foreign direct investment – FDI) számára. A gazdasági integráció hatására nő a szorosabb kapcsolatba lépő ázsiai országok teljesítménye, javítható a termelési szerkezetük nemzetközi versenyképessége.

Az Európai Unió kivitele és behozatala a világ harmadik országaival tételes kereskedelmi megállapodások alapján történik. A tanulmány összehasonlítja Kína, Japán és Dél-Korea termékeinek, szolgáltatásainak 2012. évi külkereskedelmi adatait az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok teljesítményeivel. (1. ábra.)

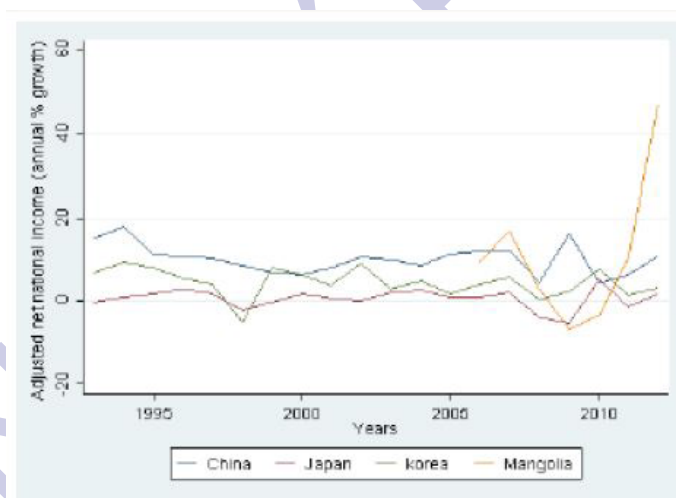

1. ábra: Az export és import összes értéke térségek szerint, 2012, milliárd EUR

¹ A térség vizsgálatának modellszámításai a következő országokra vonatkoznak: Banglades, Fülöp-szigetek, India, Kína, Malajzia, Nepál, Pakisztán, Sri Lanka és Thaiföld.

A szerző Japán és Dél-Korea, illetve nem piacgazdaságként Kína és Mongólia nemzetgazdasági mutatóit összehasonlítva érvel amellett, hogy a kelet-ázsiai térség mélyebb integrálása esetén csökkenthető lenne a megfigyelt fejlődő országok elmaradottsága akár az Amerikai Egyesült Államok, akár az Európai Unió tagállamaitól. A következő mutatósorozatokkal vizsgált négy országhoz hasonló grafikonsorozat hasonlítja össze a kelet-ázsiai térség fejlődő országainak mutatósorozatait.

A négy ázsiai nemzetgazdaság nettó nemzeti jövedelmének (net national income) növekedési üteme az 2. ábra szerint alakult.

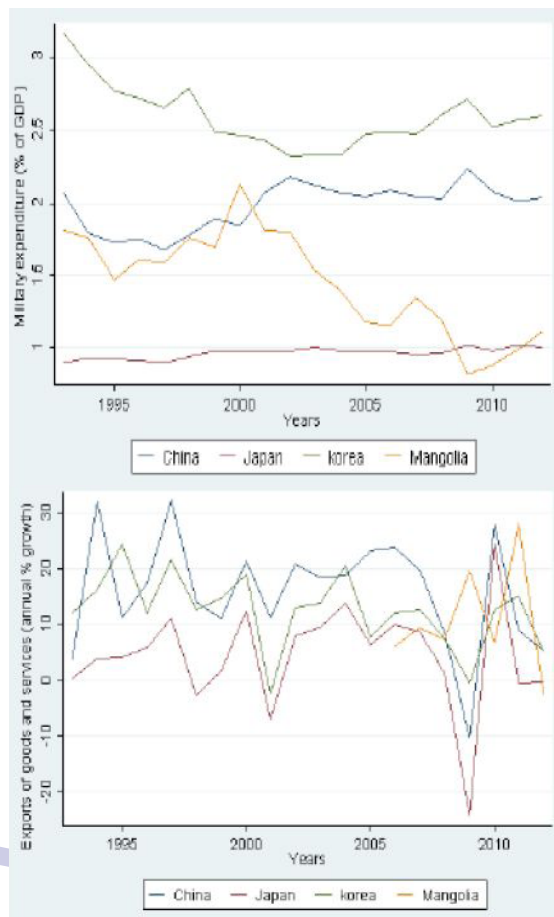
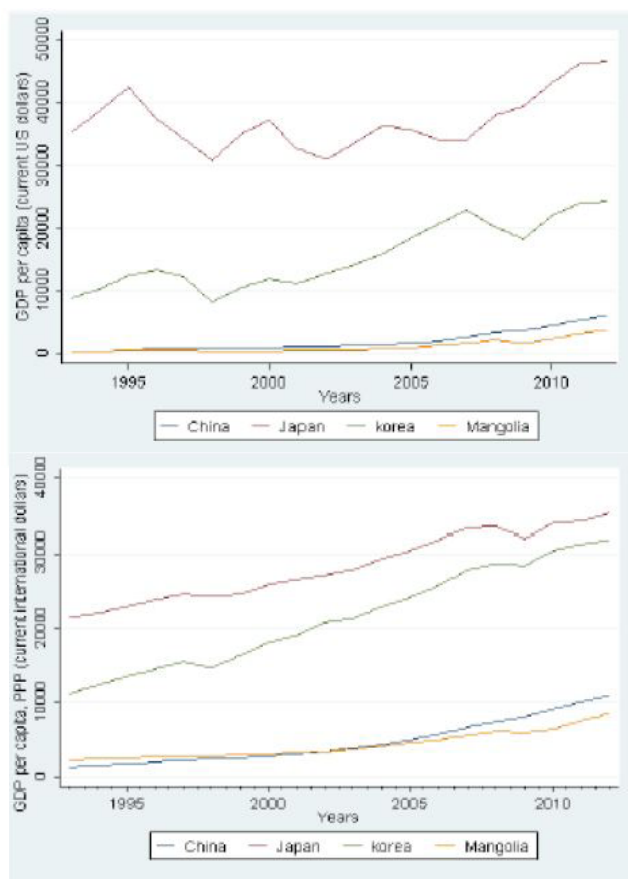

2. ábra: A nettó nemzeti jövedelem növekedési üteme országok szerint, 1982–2013, százalék

A négy ország egy lakosra jutó GDP-értéke (USD/fő, illetve vásárlóerő-paritáson: USD-PPP/fő) a piacgazdaságok növekvő előnyét jelzi a kínai, illetve a mongóliai gazdasággal összehasonlítva. (3. ábra)

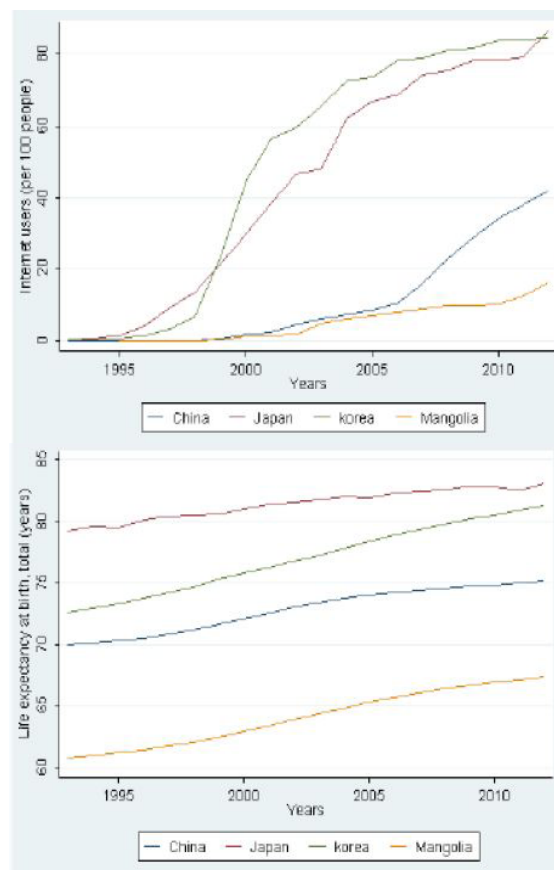
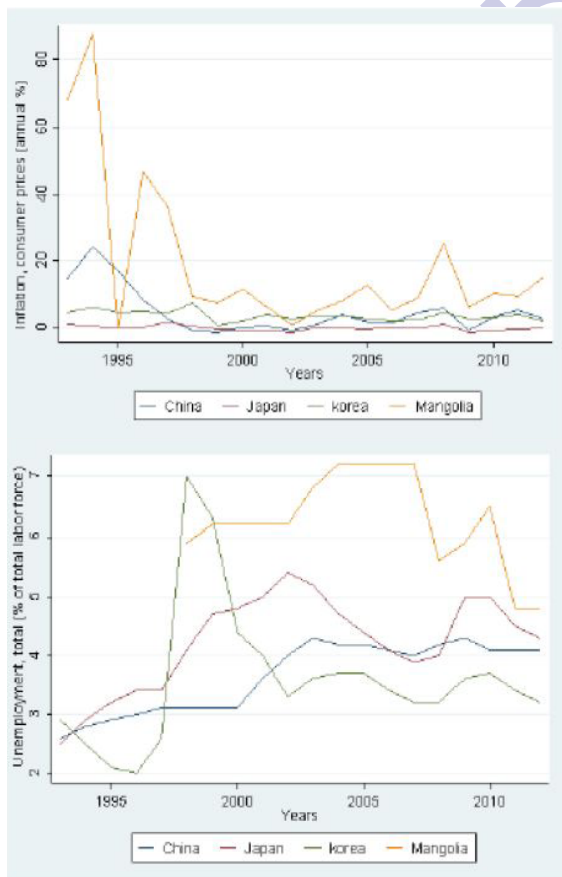
A gazdaság kiegyensúlyozott fejlődését többek között az inflációs mutatók és a munkanélküliségi ráták alapján lehet minősíteni. A kelet-ázsiai térség itt vizsgált fejlődő országaira is hatással voltak a gazdasági ciklusok. Amikor hirtelen csökkent a kereslet a fontosabb exportpiacra, akkor a nyitott gazdaság munkanélküliségi rátája megnőtt, csökkent a belföldi felhasználás, romlottak az egyensúlyi mutatók.

A négy ázsiai ország bruttó hazai termékéhez mérten eltérő a katonai kiadások részesedése. A termékek és szolgáltatások exportjának éves növekedési üteme érzékenyen reagált a globális gazdasági ciklusokra, és a kelet-ázsiai térség vizsgált fejlődő országainak mutatósorozata is ehhez hasonlóan ingadozott. (5. ábra)

3. ábra: Az egy lakosra jutó GDP országok szerint, 1982–2013 (fent: USD/fő, lent: USD-PPP/fő)

5. ábra: A katonai kiadások GDP-aránya (fent) és az összes export éves növekedési üteme (lent) országok szerint, 1982–2013, százalék

4. ábra: A fogyasztóiár-index éves növekedési üteme (fent) és a munkanélküliségi ráta (lent) országok szerint, 1982–2013, százalék

6. ábra: Az internetezők számaránya (fent, fő/100 fő) és a születéskor várható élettartam (lent, életév) országok szerint, 1982–2013

A kelet-ázsiai tömb egyes országainak teljesítménye a kölcsönös kereskedelmi kedvezményekkel (East Asian Trading Bloc – EATB) javítható, és a térség egészének versenyképessége is növelhető. A térség fejlődő országai a külföldi közvetlen beruházások (FDI) révén technológiai fejlesztéseket valósíthattak meg, és ez is elősegítette az export növelését. A modellszámítás eredményei alapján megállapítható, hogy a nyitott gazdaságú országokba érkező FDI milyen tényezőktől függött az 1982 és 2013 közötti időszakban, és miként lehet rövid és hosszabb távon fenntartani a működő tőke beáramlását a térségbe.

A cikk az ázsiai országok társadalmi indikátoraként az internetezők számarányát és a születéskor várható élettartamot hasonlítja össze. (6. ábra)

TÁRGYSZAVAK: makroökonómiai mutatók, Európai Unió tagállamai, kelet-ázsiai országok, 1982–2013

NÁDUDVARI ZOLTÁN

22/2018

Az üvegházhatású gázok (ÜHG) 2020. évi emissziós célja: a kibocsátás trendje, a célok megvalósítása Oroszországban

Anna Korppoo – Alexey Kokorin: Russia's 2020 GHG emissions target: Emission trends and implementation *Climate Policy*, 2017. 2. sz. 113–130. p.

DOI: [10.1080/14693062.2015.1075373](https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1075373)

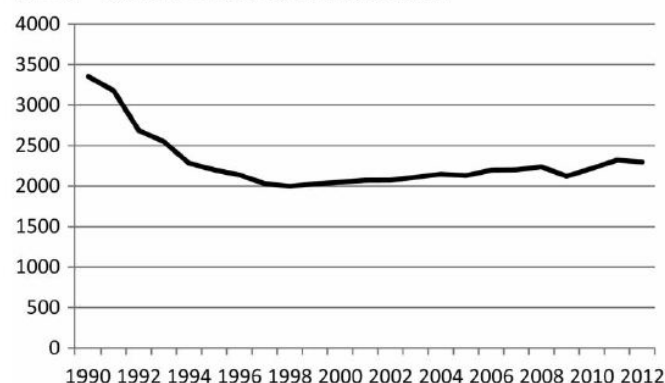
Megvalósíthatók a klímavédelem oroszországi céljai, az üvegházhatású gázok (ÜHG) emissziói (GHG emission) a tervezett szintre csökkenthetők 2020-ig. Az ÜHG kibocsátása 25%-kal lehet kisebb 2020-ban az 1990-es szintnél. Kettős tendencia segíti a célok elérését: Oroszországban a GDP viszonylag lassan nő, és eredményesek a kibocsátást csökkentő intézkedések a fontosabb termelő, szolgáltató ágazatokban. (1. ábra)

A szovjet utódállam 2012. évi ÜHG-szintje 31,5%-kal kisebb az 1990. évinél. Ez főként a nagy emissziójú ipari termelés csökkenésével függ össze, nem a klímavédelem hatásos intézkedéseivel. Az ÜHG szintje átlagosan évi 1,1%-kal nőtt a 2000 és 2008 közötti időszakban, és a növekedés átlagos évi üteme 2008 és 2012 között 0,95%, a válság miatti visszaesés ellenére.

Oroszország 2012. évi ÜHG-emissziója ágazati szerkezetében a villamos energia termelésének részesedése (37%) a legnagyobb, ezt a tüzelőanyagok ágazatai

(21%) és a szállítás (10%) kibocsátása követi. A feldolgozóiparban és építőiparban (7%), az egyéb ipari folyamatokban (8%) és a mezőgazdaságban (6%) hatásosak a klímavédelmi intézkedések, növekvő a tiszta technológiák kapacitása. A háztartások lakásainak (5%) és a hulladékoknak (4%) a kibocsátása csak kevéssé befolyásolja a csökkentés oroszországi trendjeit.

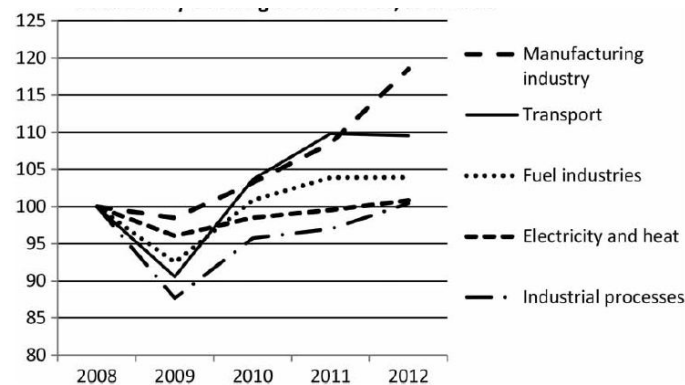
Mt CO₂ Russia's GHG emissions 1990-2012

1. ábra: Az üvegházhatású gázok (ÜHG) emissziójának* alakulása Oroszországban, 1990–2012 (Mt CO₂)

* Az emissziós mennyiség az erdők elnyelő képessége nélkül (Land Use, Land Use Change and Forestry sector – LULUCF).

A fontosabb nemzetgazdasági ágak ÜHG-emissziójának növekedése a 2008 és 2012 közötti időszakban a 2. ábra szerint alakult.

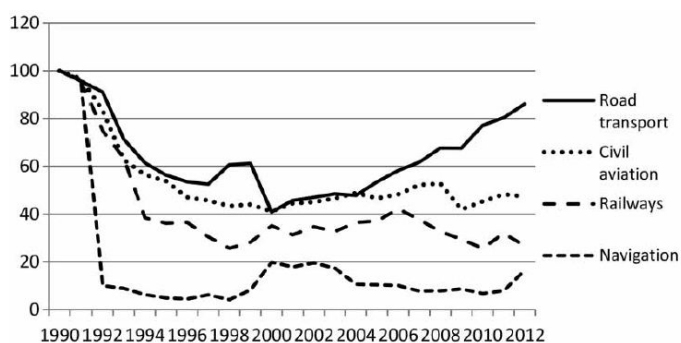
2. ábra: Az üvegházhatású gázok (ÜHG) emissziójának alakulása ágak* szerint Oroszországban, 2008–2012, százalék (2008 = 100)

* A trendek a feldolgozóipar, a szállítás, a tüzelőanyagok, a villamosenergia-termelés, és egyéb ipari folyamatok ÜHG-emissziójának indexeit tartalmazzák.

Az ÜHG-emisszió 2008 és 2012 közötti növekedésének mintegy 30%-át a feldolgozóipar ágazatai okozták, a szállítás részesedése a növekedésben 25, a tüzelőanyagok termeléséé 22,5%. Az olajfeldolgozó ágazat

2012. évi kibocsátása 12,8%-kal nagyobb, mint 2008-ban, és a szénhidrogén-alapú cseppfolyósított (például PB) gázok termelése környezetterhelésének növekedése ennél is gyorsabb Oroszországban.

A szállítás ágazatainak ÜHG-emissziója a 3. ábra szerint alakult. A közúti járművek kibocsátása folyamatosan növekedett 2000 után, a polgári repülés, a vasúti szállítás és a tengerhajózás trendjei stabilak hosszabb időszakban.

3. ábra: Az üvegházhatású gázok (ÜHG) emissziójának alakulása a szállítás ágazatai szerint Oroszországban, 1990–2012, százalék (1990 = 100)

A nemzetközi klímavédelmi egyezmények keretében 2020-ig, illetve 2030-ig vállalt ÜHG-csökkentési előirányzatokra több nemzeti program készült, és ezek ágazatok szerint tartalmazzák az emisszió csökkentésének forgatókönyveit, előirányzatait.

Az ÜHG emissziója a 2007 és 2020 közötti időszakban mintegy 40%-kal csökkenhet, ennek nagyobb része (26,5%) a gazdasági szerkezet változásának eredménye, és megvalósulnak (13,5%-os részesedéssel) a technológiafejlesztés oroszországi programjai.

Több forgatókönyv szerint készültek becslések az ország GDP-jének egységére jutó energiaszükséglet csökkenésére (decline in energy intensity of the GDP). Ezek egyike a megújuló energiaforrások növekvő részesedésével is számol. A nagyobb részesedés révén az ÜHG emisszióját nagyobb mértékben csökkenthetnék 2030-ig, mint a jelenlegi tendenciák folytatásával. A megújuló energiaforrásokkal termelt villamos energia 2011. évi aránya Oroszországban nem érte el az 1%-ot. Az ilyen áram nagykereskedelmi átvételi ára államilag garantált, kedvező a beruházásaik megtérülése a tizenöt éves időszakban, és a forgatókönyvek szerint a részesedésük 2020-ban elérheti a 4,5%-ot.

Egyes forgatókönyvek számításba vették a szénadó várható hatásait is, a 2015. évi 15 USD/t CO₂ adómértékről a 2050. évi 50 USD/t CO₂ szintig várható a növekedés.

A modellszámítások figyelembe vették, hogy a széndioxid emissziója képezi az ÜHG terhelés mintegy 74%-át, a metán részesedése 17% Oroszország energiatermelése, ipara kibocsátásában.

Nagy tartalékokat rejt az energiahatékonyság javítása, mivel a primer energiahordozók összes felhasználásának a GDP egységére jutó mennyisége (Total primary energy consumption [TPES] per unit of GDP)

- az OECD országokban 0,14,
- a világ országaiban átlagosan 0,25,
- Oroszországban 0,77 toe/1000 USD.

TÁRGYSZAVAK: üvegházhatású gázok emissziója (ÜHG), 2020. évi kibocsátási cél, Oroszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

23/2018

Kína Európai Unióba irányuló közvetlen beruházásainak meghatározói

Christian Dreger – Yun Schüller-Zhou – Margot Schüller: Determinants of Chinese direct investments in the European Union

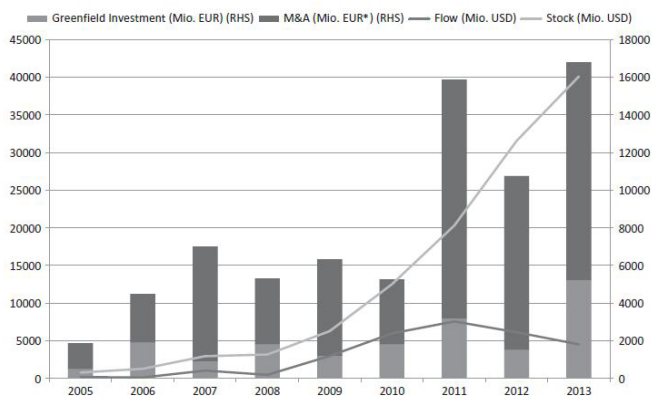
Applied Economics, 2017. 42. sz. 4231–4240. p.

DOI: [10.1080/00036846.2017.1279269](https://doi.org/10.1080/00036846.2017.1279269)

A kínai befektetések az Európai Unió tagállamaiban részben zöldmezős beruházások (Greenfield investments – GI), részben működő vállalatok irányításának átvétele (mergers and acquisitions – M&A) révén valósulnak meg. A szerzők megállapítják, hogy az európai célország kiválasztása függ piacának nagyságától, valamint a kétoldalú kereskedelmi forgalom alakulásától.

Az Európai Unió tagállamaiban működő külföldi működő tőke 2012. év végi állományában a kínai FDI aránya kisebb 1%-nál. A kínaiak több mint hatmilliárd USD értékű működő tőkét fektettek be az Európai Unió tagállamaiban a 2010 és 2013 közötti időszakban, ez nagyságrenddel nagyobb, mint a 2005-től 2008-ig tartó időszak (450 millió USD) FDI-értéke. Ilyen arányú növekedés mindkét típusú (GI, M&A) kínai beruházásra jellemző. (1. ábra)

A termelés várható költségei lényegesek az európai térségbe áramló FDI esetén is, és egymástól eltérő hozamúak a zöldmezős (GI), illetve a vállalat felvásárlással járó (M&A) kínai beruházások. Az állami tulajdonú kínai beruházók (state-owned enterprises – SOEs) döntése esetenként politikai megfontolásokat is tartalmazhat a célország, illetve ágazatai kiválasztásában.

1. ábra: Kínai zöldmezős és felvásárlásos beruházások értéke (jobb oldali skála, millió EUR) az Európai Unió tagállamaiban, az FDI éves beáramlása és állománya (bal oldali skála, millió USD), 2005–2013

A kínai működő tőke kiáramlása (outward foreign direct investment – OFDI) kevésbé függ a fogadó térség piacszabályozásának alakulásától. Előnyös, hogy egy EU-tagállamban működő kínai leányvállalat vámmentesen szállíthat a termékeiből, szolgáltatásaiból a többi tagállamba. A globális gazdasági válság kevésbé változtatott a kínaiak európai beruházásainak ágazati szerkezetén.

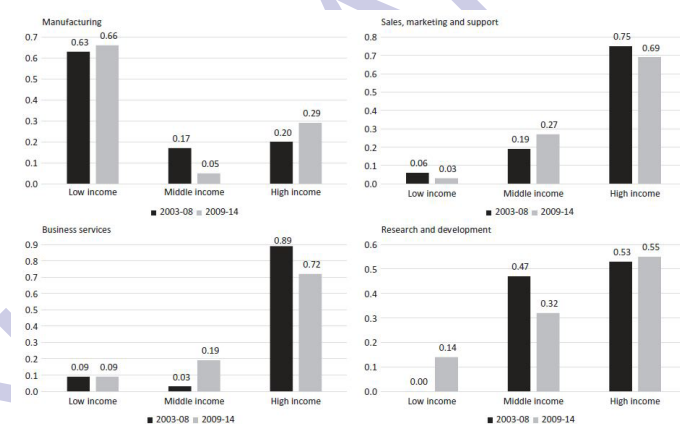
A szerzők hivatkoznak a külföldi közvetlen beruházások (FDI) fontosabb kínai, valamint nemzetközi adatforrásaira, azok összehangolt módszertanaira. Említik a vizsgált EU-országok mintájába választott kínai közvetlen beruházások területi, illetve ágazati összefüggéseit. Az elemzés tényezője például a gazdasági fejlettség, a külkereskedelem és a kormányzati adósság aránya a GDP-ben, a munkaerő költsége és ágazati szerkezete, az intézményi háttér stb. a fogadó EU-tagállamban. Ezek megállapított hatásai eltérők a zöldmezős (GI), illetve a felvásárlásos (M&A) európai ügyletek eseteiben.

Az elemzés a gazdasági fejlettség mutatója alapján határolja el a kínai zöldmezős (GI), illetve felvásárlásos (M&A) beruházások ágazati összetételét. (2. ábra)

Az EU-tagállamok az egy főre jutó GDP szerint sorolhatók az alacsony (low), a közepes (middle) és a magas (high income) jövedelmi szintű csoportba. E három jövedelmi csoport együttes részesedése egységnyi az egyes ágazatcsoportok kínai FDI-értékében. A megfigyelt ágazatok az ábrán: feldolgozóipar, áruforgalom, üzleti szolgáltatások és kutatás-fejlesztés (K+F).

A kínai állam 2007-től érvényesíti az irányelveit az európai közvetlen befektetések ösztönzésére. A dokumentum értékeli az Európai Unió fogadó országainak előnyeit és relatív hátrányait, többek között például a

munkaerő költségét, a kutatás-fejlesztés színvonalát, a kétoldalú kereskedelem nagyságát, a piac méretét, a globális értéklánc esélyeit stb. Az Európai Unió közös kereskedelempolitikája Kínára is vonatkozik, viszont a tagállamok még nem fogadtak el egységes stratégiát a kínai FDI fogadására. Az államközi szintű tárgyalások a kétirányú FDI-re, a beruházások kölcsönös védelmére vonatkozóan 2013 novemberében kezdődtek. Ilyen közös Európai Unió – Kína beruházási egyezmény (EU–China investment treaty) léphetne a tagállamok jelenlegi kétoldalú FDI-megállapodásai helyébe. A tagállamok közmű ágazatai nagyon vonzó befektetési célok a kínai működő tőke számára.

2. ábra: Kínai befektetők európai zöldmezős beruházásainak (GI) megoszlása nemzetgazdasági ágak és az EU-tagállamok fejlettségi szintje szerint, 2003–2008 és 2009–2014, index (összes FDI-érték = 1,00)

Ingatlanügyekben igen aktívak a kínai magánszemélyek, intézményi befektetők (sovereign wealth funds). A viszonylag liberális vízumszerzés teszi vonzóvá például a görög, a lett, a magyar, a portugál és a spanyol ingatlanok beruházásait, a lakások kínai tulajdonba kerülését.

A kínai FDI kiáramlása pénzügyi adatainak forrása az ország hivatalos pénzügyi mérlege (balance of payments statistics). Ez a statisztikai forrás csak a hivatalosan rögzített külföldi közvetlen beruházásokat tartalmazza, amennyiben azokkal a kínai fél tartós és a küszöbszintnél nagyobb hányadú irányítási jogot szerzett a fogadó országban. Ez a módszertan szerint legalább 10%-os szavazati jog a külföldi leányvállalatban (business entity's voting shares). Erre is tekintettel lényeges kínai magánbefektetések figyelmen kívül maradnak, többek között a lakóingatlanok európai tulajdonszerzése.

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás (FDI), zöldmezős beruházás, vállalatvásárlás, Kína, Európai Unió

24/2018

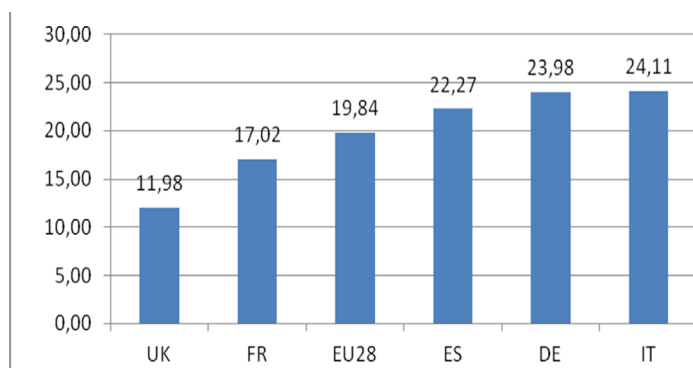
Az Európai Unió tagállamai vállalati kutatás-fejlesztéshez (K+F) adott támogatásainak hatékonysága a válság időszakában

David Aristei – Alessandro Sterlacchin – Francesco Venturini: Effectiveness of R&D subsidies during the crisis: firm-level evidence across EU countries

Economics of Innovation and New Technology, 2017. 6. sz. 554–573. p.

DOI: [10.1080/10438599.2016.1249543](https://doi.org/10.1080/10438599.2016.1249543)

Az Európai Unió tagállamainak kutatás-fejlesztési (K+F) politikája igyekezett választ adni a globális gazdasági válság hatásaira, többek között adókedvezményekkel, a vállalati innováció költségvetési támogatásával. Az EU-tagállamok vállalatainak 2011. évi K+F ráfordításai közel 20%-kal haladták meg a 2005. évi értéket. (1. ábra)

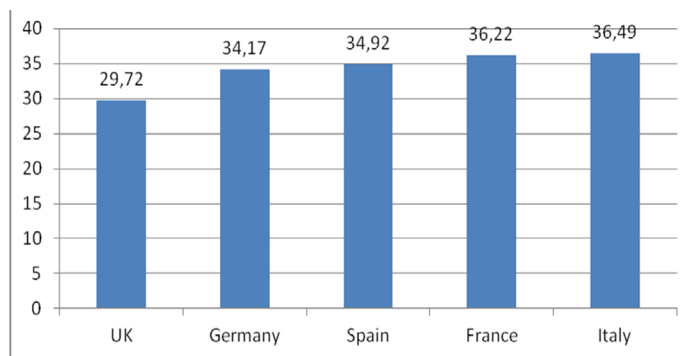

1. ábra: A vállalatok kutatás-fejlesztési (K+F) ráfordításainak növekménye országok szerint, 2011, százalék (2005 = 100)

Grafikon: recenzius.

A 2007 és 2009 közötti időszakban a vállalatok többnyire halasztani kényszerültek a beruházásaikat. A válság hatására az innovációs projektek lassabban valósulhattak meg. A kormányzat a vállalatok saját és hitelforrásainak szűkösségét a K+F közvetlen költségvetési támogatásával (public grants) igyekezett ellensúlyozni. Az innovációs szakpolitika törekvése a közvetlen költségvetési támogatásokkal az volt, hogy a válság hatására szűkülő vállalati K+F alap és külső hitelforrás kiegészítése elősegítse az új termékek, technológiák bevezetését.

A megfigyelt években folyósított költségvetési juttatás aránya 30–36% a támogatott vállalatok összes K+F ráfordításában.¹ (2. ábra)

2. ábra: A költségvetési támogatás aránya a támogatott vállalatok összes kutatás-fejlesztési (K+F) ráfordításában országok szerint, 2007–2009, százalék (összes ráfordítás értéke = 100)

Grafikon: recenzius.

A brit, a német, a spanyol, a francia és az olasz vállalati K+F ráfordításokhoz juttatott közvetlen költségvetési támogatások olyan vállalati mintában, amelybe csak a támogatottak tartoznak.

Az elemzés mintájának egyik részébe a támogatott, a másikba a nem támogatott K+F programú, magántulajdonú vállalatok tartoznak. Az előbbieket összes K+F kiadása (R&D expenditures) rendre nagyobb, mint azoké, amelyek támogatás nélkül végeztek saját kutatást és fejlesztést.

Az egyik vállalati mutató az összes (Gross R&D intensity), a másik a költségvetési támogatást nem tartalmazó K+F ráfordítás aránya (Net R&D intensity) az értékesítési árbevétel százalékában. A vizsgálat megkülönbözteti a támogatott (R&D subsidies) és a nem támogatott K+F programokat, valamint a húsz évnél régebben működő és az annál újabban alapított vállalatokat (old age). Vizsgálták a konvergenciakategóriákat a NUTS2 régióra, ahol a vizsgált vállalat a 2007 és 2009 közötti időszakban működött, a térségek egy főre jutó GDP értékei alapján.

Az elemzés további magyarázó tényezői:

- a vállalat mérete,
- a felsőfokú végzettségűek létszámára,
- a helyi (például a régióban alkalmazott) K+F gárda létszámára,
- a beruházások aránya az értékesítési árbevételben,
- társas vagy egyéni tulajdonú-e a vállalkozás,
- külföldi vagy belföldi irányítású csoporthoz tartozó-e,
- vannak-e közvetlen exportügyletei,
- vannak-e bejelentett találmányai,
- van-e minőségi tanúsítványa,
- van-e felvett bankhitele stb.

A K+F eredményeit minősíti a vizsgált vállalat piaci pozíciója, például hogy az árakat diktálja-e vagy elfogadja (price setter/taker in the market).

¹ Forrás: *European Firms in the Global Economy – EU FIGE survey*. Az egységes európai kérdőíves felmérés a brit, a francia, a magyar, a német, az olasz, az osztrák és a spanyol vállalatok 2007 és 2009 közötti időszakra vonatkozó adatait tartalmazza. Az ismertetés elérhető: http://cordis.europa.eu/result/rcn/56372_en.html.

A teljes nemzeti minták elemeit úgy kapcsolták egymáshoz, hogy a támogatott vállalat összehasonlítható legyen olyan nem támogatottakkal, amelyek mutatói közeliek. A gazdasági válság kivédésére juttatott költségvetési támogatás hatásos, ahol ezzel jobb pozíció érhető el, mint a nem támogatott hasonló cégeké. Az összehasonlítás egyik mutatója országok szerint a vállalatok árbevételrel arányos bruttó és nettó K+F ráfordítása, a másik a beruházási ráta alakulása a minta támogatott és nem támogatott részében.

A vállalati K+F támogatásának eltérők az esélyei a NUTS2 régiók gazdasági és társadalmi indikátorai szerint. Az elemzés a hivatalos közlések adataival tartalmazza az Európai Unió földrajzi térségeire megállapított mutatósorozatokat, például

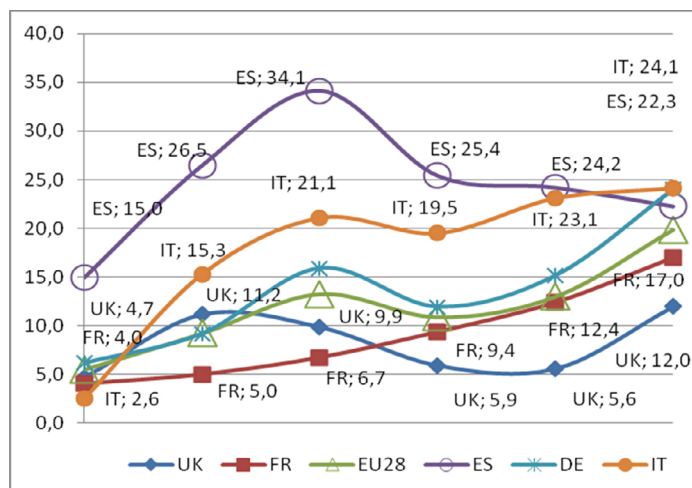
- a vándorlási rátát (migration rate),
- az idősödés indexét (ageing index),
- a helyi intézmények minőségét (institutional quality),
- az elérhetőséget (accessibility),
- az internet elérhetőségét (internet access).

A szerzők megállapítják, hogy a 2007 és 2009 közötti időszakban nincs szignifikáns különbség a költségvetési támogatás nélkül számított K+F ráfordítás intenzitásában a támogatott és a nem támogatott vállalatok között. Nemzetgazdasági ágak szerint is meghatározták a válság időszakában felhasznált támogatás hatékonyságát, kiemelve például a feldolgozóipart, ahol nem nőtt a K+F saját fedezetének intenzitása a támogatás hatására. A német vállalati minta 1990 és 2000 közötti hasonló elemzése ettől eltérően – a fellendülés viszonyai között – azt igazolta, hogy egy EUR K+F támogatás egy euróval növelte a nettó K+F ráfordítást.

A vállalati K+F támogatását esetenként kombinálták például a húzó ágazatok, az ország elmaradott régiói, a kis- és közepes vállalatok részére adott nagyobb esélyekkel. A szerzők említik az innováció további gazdasági ösztönzőit is, amelyek a válság időszakában kiegészítették a vállalati K+F közvetlen költségvetési támogatásait.

A válság éveiben a tagállamok K+F ráfordításainak értéke nem érte el az előző évit, majd az élénkülés ismét növelte a 2005-höz viszonyított indexeket, különösen a brit (UK), a német (DE) és a francia (FR) gazdaságban. (3. ábra)

A 2007 és 2009 közötti időszak itt elemzett adatai a gazdasági visszaesésre és a költségvetési megszorításokra jellemzők például a spanyol és az olasz nemzetgazdaságban. További elemzések indokoltak az Európai Unió tagállamai szerint, a gazdasági fellendülés időszakának hatásvizsgálataival.

3. ábra: A vállalatok kutatás-fejlesztési (K+F) ráfordításainak halmozott növekménye országok szerint, 2005–2011, százalék (2005 = 100)

Grafikon: recenziós.

TÁRGYSZAVAK: vállalati kutatás-fejlesztés (K+F), gazdasági válság, költségvetési támogatás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

25/2018

A globális láncok és a technológiák átvételének mutatósorozatai a feltörekvő gazdaságokra

Syeda Tamkeen Fatima: Globalization and technology adoption: evidence from emerging economies

The Journal of International Trade & Economic Development, 2017. 6. sz. 724–758. p.

DOI: [10.1080/09638199.2017.1303080](https://doi.org/10.1080/09638199.2017.1303080)

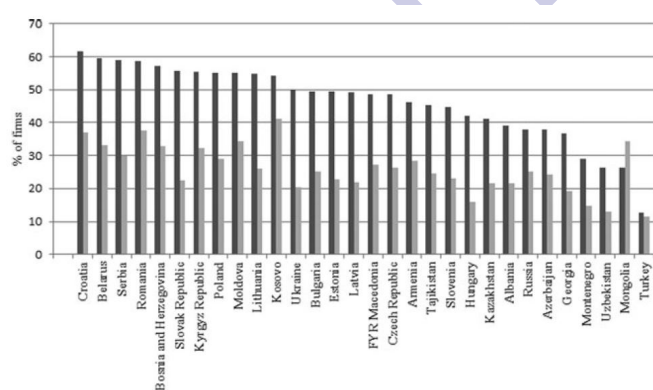
A szerző harminc feltörekvő gazdaság vállalatainak innovációs adatai alapján vizsgálja az összefüggéseket a globális értéklánc és a korszerű technológiák alkalmazása, terjedése között. A technológiatranszfer a feltörekvő közép-kelet-európai, illetve közép-ázsiai gazdaságban megvalósulhat például az import és az export révén, külföldiek közvetlen beruházásával (FDI), szellemi termékek licencvásárlásával.

A külföldi leányvállalatok elsősorban a termelési és szervezési ismereteket vehetik át a beruházóiktól, saját innovációs eredményeik rendszerint kevésbé sikeresek, mint a hasonló tevékenységű hazai irányítású cégeké. A harminc összehasonlított feltörekvő gazdaság innovációs eredményei összefüggnek a fejlettségi szinttel, a legalacsonyabban levőkben (low-income countries) a vállalatok kevésbé képesek hasznosítani a globális értéklánc hajtóerejét, mint a fejlettebb országokban.

A vállalati innovációk jól hasznosítják a globális értékláncok révén érkező új ismereteket mind a csúcstechnikát alkalmazó feldolgozóipari ágazatokban, mind egyes szolgáltató tevékenységekben. A termelési folyamatok korszerűsítésének folyamata függ a fogadó leányvállalat nagyságától és a „felszívóképességtől” (absorptive capacity), amely hozzájárul az átvett korszerű technológiák hatékony alkalmazásához. A vizsgált országok technológiatranszferének hatása erősebb, ahol a kötöttségek lazulnak, szabadabban kötnek külkereskedelmi ügyleteket (trade liberalization regimes).

A Világbank és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD) korábbi (2002., 2005., 2009. és 2012–2014. évi) kérdőíves (BEEPS) vállalati felmérése¹ a piacgazdaságra áttérő országok összehasonlítható adataival értékeli a környezeti és a piaci helyzetet, ezen belül a globális értékláncok és az innováció fontosabb összefüggéseit. Az elemzés vállalati mintájának fontosabb felmért adatkörei a feldolgozóipar és a szolgáltatások ágazataiban:

- a termék és szolgáltatás, illetve a technológiák innovációinak alakulása (measures of product/service innovation) (1. ábra),
- a külföldi közvetlen beruházás (FDI),
- a vállalat exportjának és importjának (export share, import share) és
- a külföldi licencszerződéseknek (foreign licensing agreements) az adatai.

1. ábra: Termékek és szolgáltatások, illetve a folyamatok innovációinak gyakorisága országok szerint, 2002–2014, százalék (a megfigyelt vállalatok száma = 100)

¹ Forrás: *Fifth EBRD and World Bank Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS V)*. Elérhető: <http://ebrd-beeps.com/reports/beeps-v/>.

A felmérésorozat 27–30 ország vállalataira vonatkozott, a minták mérete: 2002-ben 6500, 2005-ben 9900, 2009-ben 12 000, 2012–2014-ben 15 800.

Az innováció eredményessége a vállalat felmért teljesítménymutatói alapján értékelhető. A termék, szolgáltatás, illetve a termelési folyamat innovációinak feltételezett hajtóerői ebben a vizsgálatban nem a kutatás-fejlesztés (K+F) vállalati ráfordítása, az elérhető bankhitel és költségvetési támogatás, hanem az FDI, a licenc, az export és az import vállalati mutatósorozata. A kérdőívek válaszai több magyarázó tényezőt is tartalmaznak, például

- a vállalat tulajdonosi szerkezetét (ownership structure),
- méretét (size),
- alapítási évét (age),
- személyi állományának összetételét (composition of human capital),
- kapcsolatát a külfölddel (international orientation),
- a technológiák meghonosításának helyzetét (pertaining to technology adoption).

A teljes minta 22%-a esetén a felmért vállalat egynél több évben válaszolt, így az adatai panelvizsgálatra is alkalmasak. A cikk táblázatai az innováció és a globális értékláncok kapcsolatának összefüggéseit a fontosabb ágazatokra és a külföldi, illetve a belföldi tulajdonosok csoportjára is bemutatják.

A modellszámítás eredményei szerint ahol a vállalat exportjának, illetve importjának aránya az alapváltozatnál egy százalékponttal nagyobb, ott 12, illetve 10%-kal nagyobb a termék- és szolgáltatásinnovációk előfordulásának a valószínűsége. Összehasonlítva a licencet alkalmazókat a nem alkalmazókkal, az előbbi csoportban 10%-kal nagyobb az innováció valószínűsége.

Nagyobb a valószínűsége, hogy az exportarány növekedése innovációra vezet, gyengébb a nagyobb importarány ilyen hatása, és elhanyagolható az ágazaton belüli (horizontális) ismeretátadások húzóereje is. A minta homogén rétegei külön tartalmazzák a termék- és a folyamatinnovációk esélyét a feldolgozóipari és a szolgáltató ágazatok vállalataira, ezen belül a technológiai színvonal (magas, közepes, alacsony) kategóriáira. Magyarázó tényező az országok gazdasági fejlettsége. Külön csoportba tartoznak az állami irányítású vállalatok.

Ahol összehasonlíthatók a panel egynél több évre elérhető válaszai, ott megvizsgálták az összefüggést a független változók előző időszakban mért adatai és a tárgyévi innovációk alakulása között. Becslés készült az időbeli késleltetésekre, például az FDI, illetve a licencvétel és a megfigyelt vállalati innovációk között. A modell magyarázó változói például a nemzetközileg elismert (ISO szabvány szerinti) minőségtanúsítás

megszerzésének éve, az ország infrastruktúrájának minősége, az export és az import kötöttségei stb.

Figyelemre méltók a hatékonysági határvonal² (best practice frontier) és a megfigyelt vállalati innovációs tevékenységek között érvényesülő összefüggések. A fordított U alakú regressziós vonal azt a tendenciát szemlélteti, hogy a legjobb hatékonyságot elérők, valamint az attól legtávolabb lévők felvevőképessége a globális termelési folyamatokban (inverted U-shaped relationship between absorptive capacity and globalization) kisebb, mint ahol a hatékonyság egyéni indikátora közepes.

TÁRGYSZAVAK: globális értéklánc, műszaki fejlődés, feltörekvő gazdaságok, innovációs felmérés, 2002–2014

NÁDUDVARI ZOLTÁN

26/2018

Az Európai Ifjúsági Garancia hatásvizsgálata, alkalmazása szélesebb összefüggésekkel

Werner Eichhorst – Ulf Rinne: The European Youth Guarantee. A Preliminary Assessment and Broader Conceptual Implications

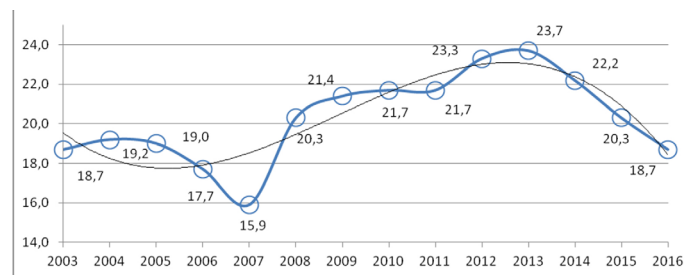
CESifo Forum, 2017. 2. sz. 34–38. p.

URL: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/CESifo-Forum-2017-2-june.pdf>

A munkaerőpiac globális, európai és nemzeti szakpolitikai nem kellően hatékonyak az ifjúsági munkanélküliség kezelésében. Az Európai Unió összesített ifjúsági munkanélküliségi rátái (youth unemployment) a gazdasági válság hatására 2013-ig nőttek. Az Európai Unió 28 tagállamában a 15–24 évesek 23,7%-a, több mint 5,5 millió fő tartozott a nem tanuló és nem dolgozó (not in employment, education or training – NEET) fiatalok közé. A 2015. évi ráta (18,7%) nagyobb a válság előtti minimumnál, a 2005. évi szinthez közeli. (1. ábra)

Az Európai Unió Ifjúsági Garancia Programja (The Youth Guarantee and Youth Employment Initiative – EYG) intézkedései 2013-tól összesen 6,4 milliárd EUR költségvetési előirányzattal valósulnak meg azzal a céllal, hogy a NEET aránya csökkenjen a 28 tagállamban. A munkáltatók támogatást kaphatnak a 25 évnél fia-

talabbak alkalmazása esetén, és ez szélesítette a fiatal munkaerő keresletét.

1. ábra: Az ifjúsági munkanélküliségi ráta az EU-28 tagállamaiban, 2003–2016, százalék (a 15–24 éves korcsoport összesen = 100) Grafikon: recenzens.

Elősegítik a továbbképzéseket, megkönnyítik az iskolából kilépők első munkahelyének elérését (school-to-work transitions), ez javítja a kínálat alkalmazkodását a munkaerő keresletéhez. Az uniós támogatás segít elhárítani a tartós munkanélküliség fenyegetését a sérülékeny fiatal pályakezdekők körében, érdekeltté teszi az egyéneket a szakmai továbbképzésben.

Az ifjúsági munkanélküliségi ráta csökkenésében az EYG mellett nagy szerepe van a tagállamok gazdasági növekedésének is a válság utáni években. Az EYG az említett aktív munkaerő-piaci eszközök (active labour market policies) mellett kapcsolódik a szakpolitika egészének hatékonyságát növelő programokhoz, ilyenek érintik például a szakmai képzést, a munkaközvetítés nemzeti intézményeit.

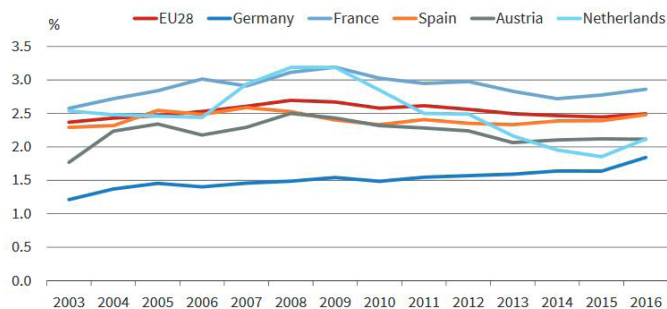
A 2013. áprilisi indulást követően mintegy tizen-négymillió fiatal lépett kapcsolatba az EYG valamelyik nemzeti intézkedésével 2014. január és 2016. október között. A regisztrált fiatalok száma azonban önmagában nem minősíti a programok hatásait a nemzeti munkaerőpiacokon. A 25 éves felső korhatár helyett tizenhárom tagállamban 30 évig tették elérhetővé a fiatal pályakezdekők támogatásait.

A 25 évnél fiatalabb korcsoportok és az ennél idősebb felnőtt népesség munkanélküliségi rátái közötti különbség (youth-to-adult unemployment ratio) a megfigyelt tagállamok közül a német, a holland és az osztrák EYG-rendszerek hatására a legkisebb. A konjunktúra ellenére a francia és a spanyol EYG-intézkedések nem hatásosak, a korábbi különbségek fennmaradtak 2013 után is. (2. ábra)

Mélyebb elemzést igényel az EYG-intézkedések távlati hatása azzal összefüggésben, hogy a pályakezdekők első álláshoz jutása után csak a keresletnek megfelelő (javuló) képzettségi szint garantálhatja a mun-

² A tanulmányban a hatékonyság indikátora a teljes tényezőtermelékeség (total factor productivity – TFP) egyéni és legjobb mutatója közötti távolság.

kahely megtartását. A gazdasági fellendülés kedvező foglalkoztatási feltételei nem oldják meg a fiatalok átlagosnál nagyobb munkanélküliségi rátáival összefüggő gondokat. A munkaerőpiac működési feltételei szabják meg a fiatalok elhelyezkedésének esélyeit, a keresletnek megfelelő (magasabb) képzettség és szakmai felkészültség megszerzésének nemzeti keretfeltételeit.

2. ábra: Az ifjúsági és felnőtt korcsoportok munkanélküliségi rátáinak különbsége az Európai Unió tagállamaiban, 2003–2016, százalék (a korcsoport összesen = 100)

Az EYG kezdeti feltételezései az EU-tagállamok egy részében igazolhatók. Nagyobb figyelmet érdemelnek a támogatási programok hosszabb távú hatásai, az ifjúsági munkanélküliség rátáinak (abszolút és relatív) csökkenésével mérve. A szerző kiemeli az elméleti és a gyakorlati képzés összehangolásának németországi kedvező tapasztalatait, ahol a duális képzés a viszonylag alacsony ifjúsági munkanélküliségi ráta magyarázata.

TÁRGYSZAVAK: Ifjúsági Garancia projektek, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

27/2018

Az alkalmazásban állók vállalati rész tulajdonának jellemzői és munkaügyi hatásai Ausztráliában

Luke Hendrickson – Toni Pachernegg – Maria Boyle – Stan Bucifal – David Hansell: The performance and characteristics of Australian firms with Employee Share Schemes *Research Paper Office of the Chief Economist, Department of Education and Training, Australian Bureau of Statistics, 2017. 4. sz. 1–36. p.*

URL: <https://industry.gov.au/Office-of-the-Chief-Economist/Research-Papers/Documents/2017-Research-Paper-4-The-performance-and-characteristics-of-Australian-firms-with-Employee-Share-Schemes.docx>

Az alkalmazásban állók megállapodhatnak a vállalattal olyan rész tulajdon-juttatásról (Employee Share Scheme – ESS), amelynek hozamai kiegészítik a törvényes munkabért. A megfigyelt ausztráliai munkaadók a vállalat mérete, ágazata és egyéb működési feltételei szerinti személyi körben és mértékben növelik ezzel dolgozók keresetét, „bónuszként”.¹

A kormányhivatal (Office of the Chief Economist, Department of Education and Training, Australian Bureau of Statistics) legújabb (2014–2015. évi) elemzését a hivatalos statisztikai (Economic Activity Survey) és adózási mutatókra alapozták. A tanulmány reprezentatív mintája összesen húsz ezer ausztráliai vállalatot tartalmaz, azok egy része juttat alkalmazottainak rész tulajdon-t. Az ilyen tulajdoni részesedések 2014–2015. évi kifizetései (share based payments) elérték az ausztráliai összes bér, kereset 0,4%-át, mintegy kétmilliárd AUD értékben. A 2006–2007. évi kifizetés összege 1,4 milliárd AUD. Az ilyen tőkejövödelmek 2015. évi értéke és aránya kisebb, mint a globális válság előtti években, főként az üzleti kockázatok növekedéséből eredően.

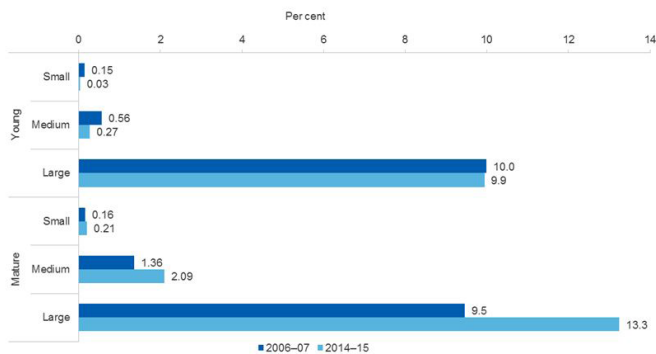
A dolgozói rész tulajdonhoz juttatottak aránya az ország alkalmazottainak számában, 2009. augusztusban, 3,4%, ez kisebb, mint 2004-ben (5,9%). Az ESS juttatást alkalmazó cégek termelékenysége nagyobb, mint a hasonló tevékenységű, de ESS nélkülieké, itt kisebb a munkaerő elvándorlásának rátája, nagyobb a hozzáadott érték és gyorsabb annak a növekedése is.

A szerzők kifejtik a dolgozói rész tulajdon (ESS) igazolt előnyeit, ilyen például a start-up cégek túlélése, a kedvezőbb innovációs folyamat, a befektetés és a kockázatvállalás érvényesítése. A bért kiegészítő tőkejövödellem segíti a képzett dolgozók megtartását, ami a cég versenyképességének lényeges feltétele. A dolgozói rész tulajdonnal (ESS) elérhető tőkejövödellem kedvező hatása kormányzati ösztönzéssel növelhető.

A munkaerő elvándorlása mérhető költséggel jár, a munkaadó (principal) elveszíti a távozó képzésének ráfordításait, a gyakorlatát, ismereteit. Időt vesz igénybe, amíg az új alkalmazott (agent) felkészül a távozó speciális feladataira.

¹ Az ilyen juttatás eltér a szövetkezetek, közös vállalkozások tulajdoni viszonyaitól. A munkajövödellem kiegészítésére alkalmazható a cég rész tulajdon (shares), értékpapírja (stapled securities) vagy az opció az értékpír megszerzésére (options). Egyes cégek (szűkebb körben) a felső vezetőknek juttatnak rész tulajdon-t, és olyan ausztráliai munkáltatók is vannak, ahol a dolgozók legalább fele kap rész tulajdon-t a munkajövödellem mellett (broad-based ESS).

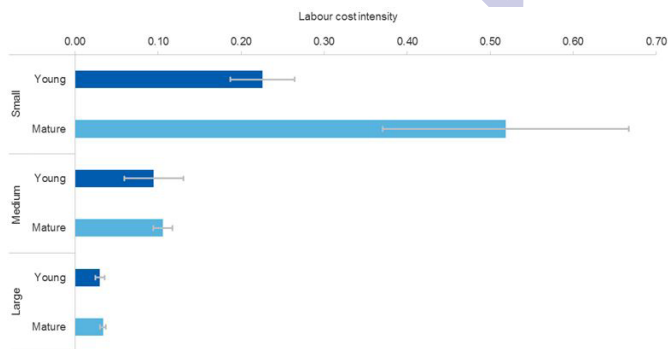
Az 1. ábra a cég mérete, illetve működésének időtartama szerint hasonlítja össze a dolgozói résztulajdon (ESS) juttatásának számarányát.

1. ábra: A dolgozói résztulajdon juttató ausztráliai cégek aránya méret és a működés időtartama szerint, 2006–2007, 2014–2015, százalék (összes vállalat = 100)

A kétszáz főt vagy többet foglalkoztató cégek 3–5-ször nagyobb arányban juttatnak dolgozói résztulajdon, mint a 20–199 fős vállalatok, és a legalább ötszáz fős cégek körében ez az arány 1,6-szer nagyobb, mint a 200–499 fős vállalatoknál. Az ESS ágazati arányai egymástól eltérők mind a kezdő (young), mind a legalább három éve működő (mature) cégek csoportjaiban.

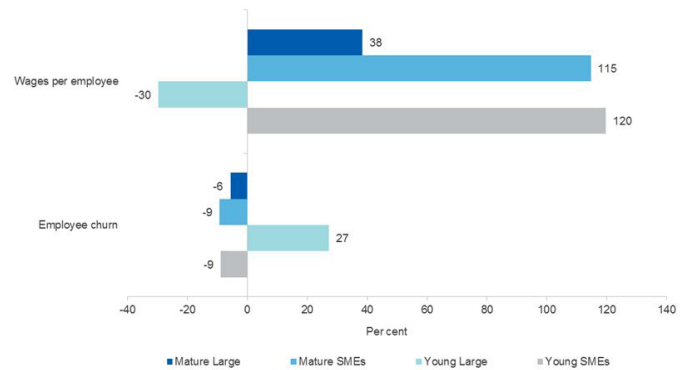
Az ESS tőkejövödelmének a munkajövedelmekhez viszonyított aránya a mikro- és kisvállalatok csoportjában a legnagyobb Ausztráliában. (2. ábra)

2. ábra: A dolgozói résztulajdon tőkejövödelmének rátája az ausztráliai cégek mérete és működésük időtartama szerint, 2014–2015 (összes kifizetés = 1,00)

A kezdő kisvállalkozás (1–19 fő) alkalmazásában állók a teljes kereset negyedét, a több éve működők átlagosan a felét ESS-juttatásként kapják. A legnagyobb (200+ fős) vállalatok csoportjában viszonylag alacsony ez a jövedelemrész. A diagram pontozásos része a szórás tartományát jelöli.

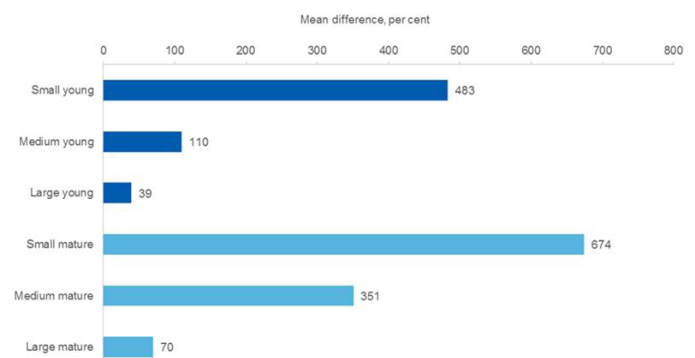
Az egy alkalmazásban állóra jutó összes kereset rendre nagyobb az ESS-juttatást alkalmazó kis és közepes (SME) cégeknél, mint a hasonló cégeknél, ahol nincs ilyen. Az elvándorlás többnyire kisebb arányú, ahol az alkalmazottak az ESS révén többletjövedelmet kapnak. (3. ábra)

3. ábra: Különbség az egy főre jutó összes keresetek és az elvándorlás rátái között a dolgozói résztulajdon juttatása, a cég mérete és működési időtartama szerint Ausztráliában, 2014–2015, százalék (az ESS nélküli csoport átlaga = 100)

A felső négy oszlop az egy főre jutó keresetek közötti különbség a működési idő (mature, young) és a méret (large, SME) szerint. Az alsó négy az elvándorlási ráták közötti különbség, előjellel.

Az egy főre jutó hozzáadott érték 2014–2015-ben nagyobb, mint a 2006–2007. évi, azonban a két időszak közötti fejlődés gyorsabb az ESS-juttatást adó cégek említett kategóriáiban, mint a dolgozói résztulajdon nélküli hasonló ausztráliai vállalatok körében. (4. ábra)

4. ábra: Különbség az egy főre jutó hozzáadott érték indexei* között a dolgozói résztulajdon juttatása, a cég mérete és működési időtartama szerint, százalék (az ESS nélküli csoport átlaga = 100)
* Az egy főre jutó 2014–2015. évi hozzáadott érték a 2006–2007. évihez mérten (= 100%) a kis, közepes és nagy cégek átlagában, ezen belül a működés időtartama (young, mature) szerint.

A tanulmány a statisztikai források vállalati (Economic Activity Survey – EAS) adatgyűjtésének válaszait tartalmazza. Az EAS felméréseiben csak a működő vállalatok 5%-ára érhetőek el az ESS mutatói. A következő, 2015–2016. évi adatgyűjtési program kiegészített vállalati munkaügyi kérdőíve (Major Labour Cost survey) tartalmazza az ESS több lényeges mutatóját mint a kereset egyik összetevőjét.

Az adózás elérhető jövedelmi adatai összekapcsolhatók a statisztikai adatgyűjtés (Business Longitudinal Analysis Data Environment) vállalati adataival is. A két adatkör alapján jobban elhatárolhatók a vezetők és a beosztottak részére juttatott résztulajdonok (narrow-based ESS) kategóriái, értékei. A foglalkozás, képzettség szerinti munkaügyi adatok és az ESS kedvezményezettjei ismeretében elemezhető lesz például, hogy milyen részesedésű ez a tőkejövedelem a beosztott felsőfokú műszaki, jogi, közgazdasági végzettségűek összes keresetében.

TÁRGYSZAVAK: munkajövedelem, dolgozói résztulajdon, Ausztrália

NÁDUDVARI ZOLTÁN

28/2018

A klaszter szakosodási változatai a globális értékláncok keretében

Mads Bruun Ingstrup – Poul Rind Christensen: Transformation of cluster specialization in the wake of globalization

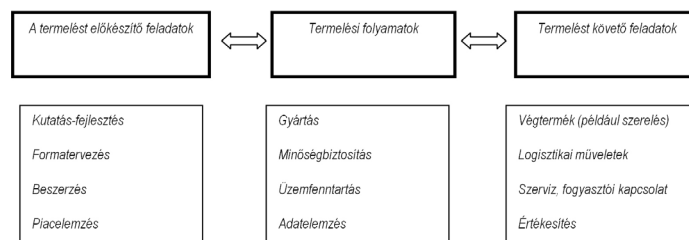
Entrepreneurship & Regional Development, 2017. 5–6. sz. 500–516. p.

DOI: [10.1080/08985626.2017.1298679](https://doi.org/10.1080/08985626.2017.1298679)

Két dániai ipari ágazat esettanulmánya szemlélteti a globális értéklánc kapcsolatát a szakosodás fontosabb hajtóerőivel. A termelési szakaszok előtti (pre-production activities), illetve utáni műveletsorozat (post-production activities) elválhat a tényleges gyártási helytől. (1. ábra)

A globális értékláncok részekre bontják például a textilruházati ipar és a fémfeldolgozás itt elemzett termelési folyamatát. Az érintett földrajzi térségek együttműködő, szakosodott gazdasági egységeinek (klaszter) korábbi munkamegosztása a hajtóerőknek megfelelően változhat. Dánia itt vizsgált régiói, illetve ágazatai bizonyos feladataikat elhagyhatják és megrendelhetik más szállító gazdasági egységtől akár a

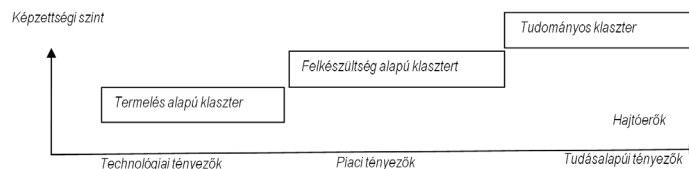
klaszteren belül, akár külföldről. Az értéklánc irányítója szabja meg, hogy az egyes földrajzi körzetek milyen feladatokkal és kapacitásokkal léphetnek be.

1. ábra: A klaszter feladatainak és kapcsolatainak áttekintése (elvi vázlat)

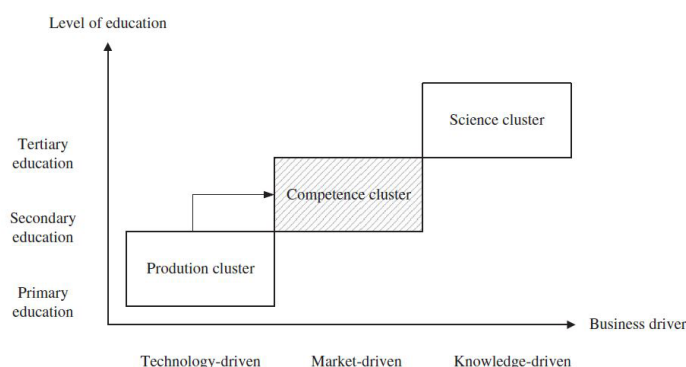
Az ilyen globális láncok a feladataik meghatározását, tervezését, elszámolását esetenként nem a szokásos piaci kapcsolat alapján szervezik. Az új stratégia átszervezésekkel is járhat, kimaradhatnak egyes klaszterek, ha máshol előnyösebb feltételekkel léphet be új, szakosodott szállító.

A két dániai esettanulmány alapján megállapítható, hogy a technológiára alapozott termelési folyamatok klasztere kisebb képzettségi követelményekkel működtethető, mint a piaci versenyképességre, illetve tudás-alapú értékalkotásra alapozott. (2. ábra)

2. ábra: Kapcsolat a klaszter hajtóerői és a résztvevők képzettségi követelményei között (elvi vázlat)

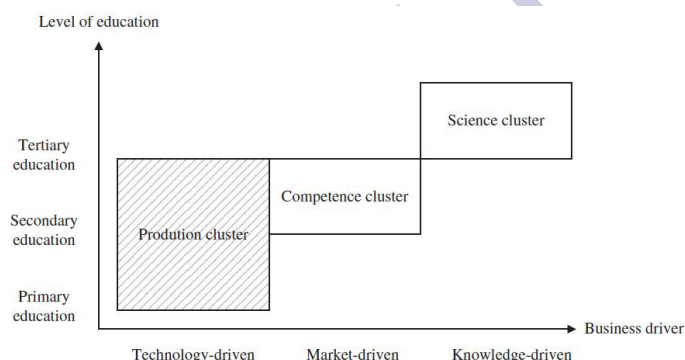
A szerzők összesen ötvenkét személy kérdőíves felvétele alapján hasonlították össze a két dániai ágazat, illetve a földrajzi térségeik kapcsolódását a globális termelési láncok itt említett képzettségi szintjéhez, hajtóerőihöz. A dániai textilruházati ipar fejlődésére az jellemző, hogy a szakosodás hajtóereje egykor a hagyományos technológiai kapacitás volt. A nyíl és a második fokozat kiemelése jelzi, hogy ezután a felkészültség vált meghatározóvá. A piaci versenyképesség növelésének hajtóereje a termelést megelőző, illetve követő műveletek arányának növekedése. A ruházati végtermék kibocsátói a gyártás növekvő részét telepítették a dél- és kelet-európai, olcsóbb gyártó üzemekbe. A cégek átlagos képzettsége nőtt a vizsgált klaszterben. (3. ábra)

3. ábra: Kapcsolat a klaszter hajtóerői és a dániai textilruházati ágazat képzettségi követelményei között (elvi vázlat)

Kapcsolat van a globális értéklánc irányítója (a végtermék tulajdonosa) és beszállító között, mind a termékstratégiák, mind az érintett (belföldi vagy külföldi) szakosodott gazdasági egységek feladatainak egyeztetési során. A dániai esettanulmányok alapján megállapítható, hogy a klaszter keretében részekre osztott műveletsorozat mérhető változással jár a földrajzi térség gazdasági növekedésében, az innovációs célokban és azok megvalósításában. Ezek befolyásolják a nemzetközi versenyképesség és a vállalati termelékenység alakulását.

A textilruházat felmért adatai olyan tendenciát mutatnak, hogy a klaszter szakosodása elősegítette a globális értéklánc új funkcióinak helyi megvalósítását. Itt a nagyobb képzettség megalapozta a gyártást megelőző és követő feladatok arányának növelését.

4. ábra: Kapcsolat a klaszter hajtóerői és a dániai fémfeldolgozó ágazat képzettségi követelményei között (elvi vázlat)

A másik vizsgált dániai klaszter rozsdamentes acél készterméket gyárt. A készterméket kibocsátók viszonylag nagyarányú dániai termelést tartottak meg. Itt a képzettségi feltételek lényegében változatlanok maradhattak, mert a lánc irányítói (cluster lead firms) rendszerint külső (sok esetben külföldi) beszállítóktól szerzik be a saját tevékenységeket megelőző, illetve követő szakaszok termékeit, szolgáltatásait. (4. ábra)

A rozsdamentes acéltermék dániai esettanulmányai arra hívják fel a figyelmet, hogy a klaszter helyi gyártó üzemének technológiái a lényegesek. A globális lánc keretében kiszervezték a gyártást megelőző és követő feladatok tekintélyes részét. Azokat nem a klaszter keretében végzik, hatékonyabb azok beszerzése arra szakosodott belföldi vagy külföldi gazdasági egységektől.

TÁRGYSZAVAK: globális értéklánc, ipari termelés, szakosodás, versenyképesség, Dánia

NÁDUDVARI ZOLTÁN

29/2018

Az OECD-országok kormányzati ráfordításai a kutatás-fejlesztés programjaira, válaszként a válságra

Maikel Pellens – Bettina Peters – Martin Hud – Christian Rammer – Georg Licht: Public Investment in R&D in Reaction to Economic Crises – A Longitudinal Study for OECD Countries

ZEW Discussion Paper, 2018. 18-005. sz. 1–35. p.

URL: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp18005.pdf>

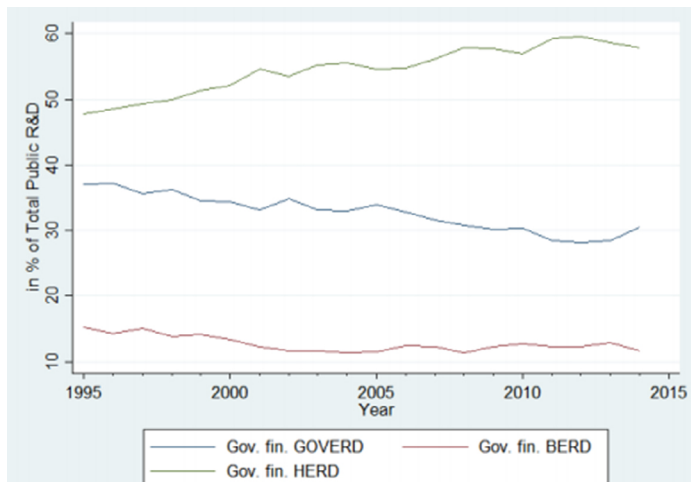
A nemzeti kormányok, válaszként a gazdasági válságra, növelhetik a kutatás-fejlesztés (K+F) költségvetési támogatását (public R&D expenditure) a fontosabb célok szerint, azonban a visszaeső kormányzati bevételek korlátozhatják a rendelkezésre álló előirányzataikat. Az OECD vizsgált fejlett országai többféle innovációs stratégiát követtek 1995 és 2015 között, a gazdasági ciklusra reagálva. (1. ábra)

Az elemzés adatainak forrása a Main Science and Technology Indicators (MSTI) nemzetközi statisztikai adatbázis. A kormányzati K+F alap kedvezményezettje lehet vállalat (Business Enterprise R&D – BERD), felsőoktatási intézmény (Higher Education R&D – HERD) vagy kormányzati intézmény (Government R&D – GOVERD).

Modellek alapján hasonlították össze a K+F közvetlen és közvetett kormányzati támogatásait, a fontosabb tématerületek részesedését, a támogatott programok közreműködőinek szektorát, ágazatát. A kormányzati támogatás területei a modellekben a védelem, az egészség és környezet, az űrtechnika, az oktatás és társadalom, a gazdasági fejlődés, egyéb, nem célzott K+F és a felsőoktatás általános pénzalapjai. A fejlett gazdaságok¹ kormányzati alapjai a válság időszakában is közel

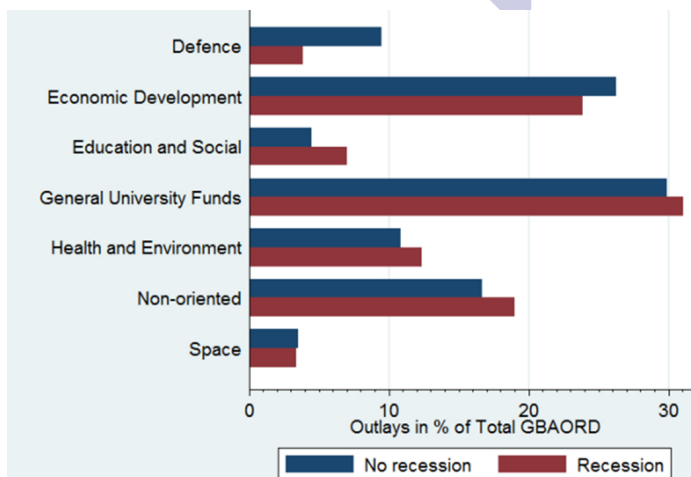
¹ A válság hatásainak vizsgálata az EU 28 tagállama, Ausztrália, Izrael, Japán, Kanada, Dél-Korea, Svájc és az Amerikai Egyesült Államok gazdaságának kormányzati K+F támogatásaira vonatkozik, a tématerületek szerint.

azonos részesedéssel támogatták a felsőoktatást és az űrtechnikát, mint a fellendülés éveiben, viszont csökkent a védelemre és a gazdaság fejlesztésére nyújtott K+F alap aránya. (2. ábra)

1. ábra: Az OECD-országok kutatás-fejlesztésének központi kormányzati kiadásai felhasználók* szerint, 1995–2014, százalék (kormányzati támogatás összesen = 100)

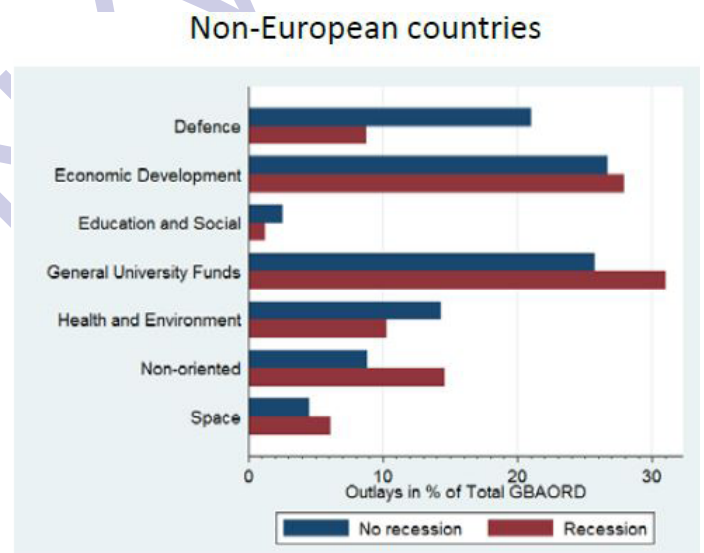
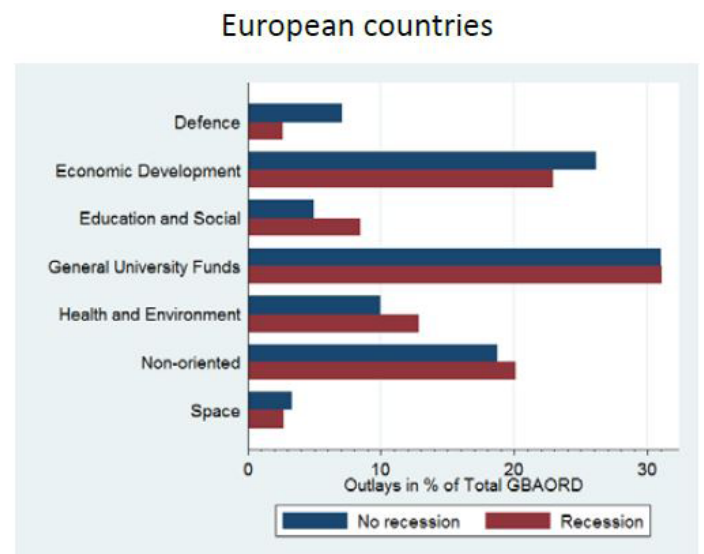
* Megjegyzés: az alsó grafikon a vállalati (BERD), a felső a felsőoktatási (HERD) K+F támogatásának részesedése a tárgyevi összes költségvetési támogatásból; a csökkenő tendenciájú középső grafikon (GOVERD) a kormányzat intézményeinek támogatási aránya. Az adatsorok a központi, illetve szövetségi költségvetés K+F támogatásait tartalmazzák, a helyi kormányzatok alapjai (local public R&D expenditures) nélkül, az elemzés a tényleges K+F kiadásoknál kisebb értékekre vonatkozik.

2. ábra: A fejlett OECD országok kutatás-fejlesztésének központi kormányzati kiadásai gazdasági ciklus és témaerület* szerint, 1995–2014, százalék (kormányzati támogatás összesen = 100)

* Megjegyzés: a visszaesés hatásainak elemzése a védelem, a gazdasági fejlődés, az oktatás és társadalom, a felsőoktatás általános pénzalapjai, az egészség és környezet, az űrtechnika és egyéb, nem célzott K+F központi kormányzati forrásainak (Government Budget Appropriation and Outlays for R&D – GBAORD) százalékos részesedésére vonatkozik.

A K+F kormányzati támogatásának témaszerkezete az Európai Unió 28 tagállamában és az OECD többi országában a 3. ábra szerinti arányokkal reagált a gazdasági válságra.

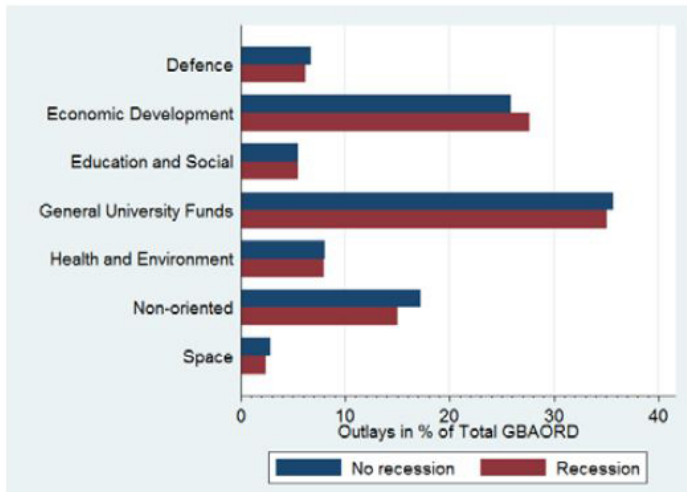

3. ábra: A kutatás-fejlesztés központi kormányzati kiadásai gazdasági ciklus, témaerület* és térségek szerint, 1995–2014, százalék (kormányzati támogatás összesen = 100)

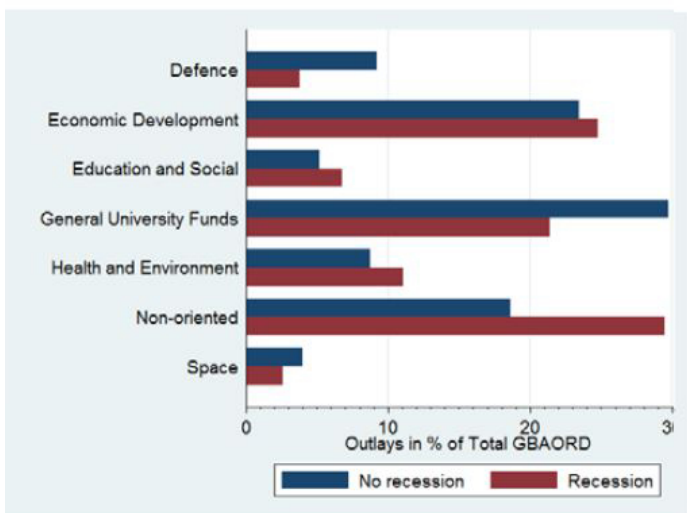
* Megjegyzés: a témaerületek a 2. ábra megjegyzése szerint.

A válság eltérő mértékben érintette a K+F költségvetési támogatásainak témaszerkezetét a megfigyelt OECD-országok három csoportjában: az innovációs rangsorban vezetők (Innovation Leaders), a középmezőnyhöz tartozók (Moderate Innovators) és az innovációk követői (Innovation Followers) esetén. Az élmezőny és a leszakadók közötti követési távolság több témaerületen megnőtt a globális gazdasági válság következtében. (4. ábra)

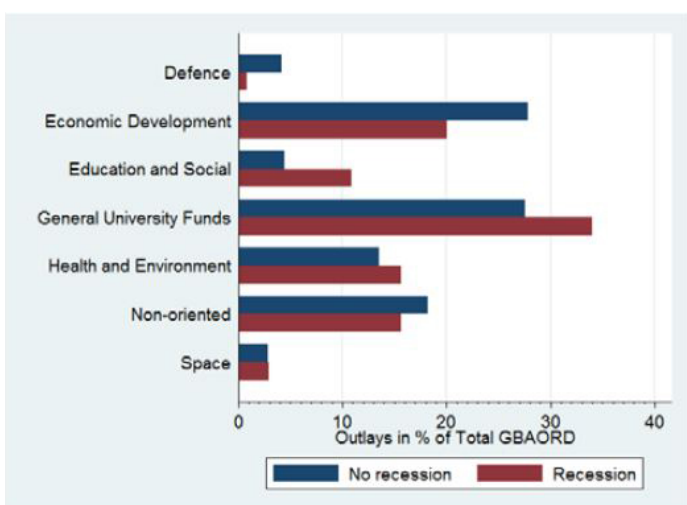
Innovation Leaders

Innovation Followers

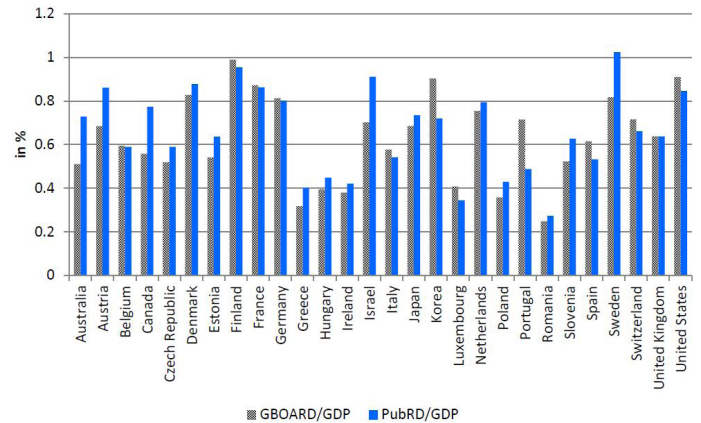

Moderate Innovators

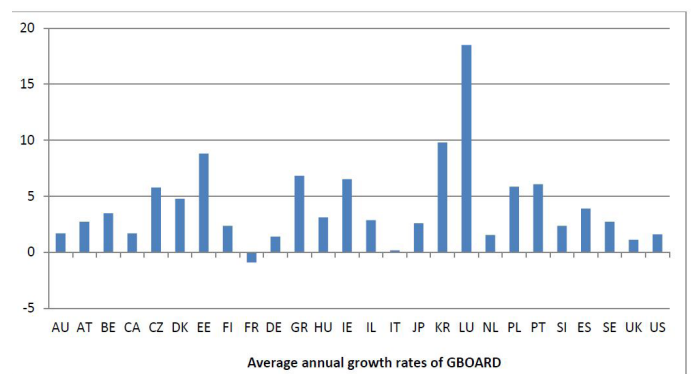
4. ábra: A kutatás-fejlesztés kormányzati kiadásai a gazdasági ciklus, a tématerület* és az innovációs rangsor helyezése** szerint, 1995–2014, százalék (kormányzati támogatás összesen = 100)
 * Megjegyzés: a tématerületek a 2. ábra megjegyzése szerint.
 ** Az országok rangsorának forrása: European Innovation Scoreboard, elérhető: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_hu.

A nemzeti központi, illetve szövetségi költségvetés az 5. ábra szerinti átlagos rátákkal támogatta a kutatásokat, fejlesztéseket,² illetve fedezte a kormányzati intézmények K+F programjainak kiadásait (PubRD/GDP) az OECD-országokban 1995 és 2015 között.

5. ábra: A kormányzat K+F kiadásainak rátája országok és a kedvezményezettek szerint, 1995–2015, százalék (GDP = 100)

A kormányzati K+F forrás aránya a GDP százalékában jelzi, hogy melyek azok az innovációban követő országok, amelyekben szelekciók váltak szükségessé a költségvetési egyensúly túlzott hiánya miatt. A 2007 utáni években a K+F programok egy részét törölték vagy későbbre halasztották, és csökkentették a kormányzati K+F kiadások előirányzatait a lassuló gazdasági növekedés hatására. (6. ábra)

6. ábra: A központi kormányzat K+F kiadásainak (GBOARD) átlagos évi növekedési üteme országok szerint, 1995–2015, százalék

² A Government budget appropriations or outlays for research and development (GBOARD) az Eurostat módszertana szerinti tényezőket tartalmazza.

Forrás: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Government_budget_appropriations_or_outlays_for_research_and_development_\(GBOARD\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Government_budget_appropriations_or_outlays_for_research_and_development_(GBOARD)).

A tényezők közötti összefüggések országok szerinti elemzése rámutat, hogy a globális gazdasági válság időszakában milyen mértékű a központi kormányzat K+F kiadásainak a változása (csökkenése, illetve növekedése). A csökkentett összes előirányzat módosította a támogatások kedvezményezettjeinek részesedését, valamint a K+F témáinak korábbi összetételét.

A szerkezeti változások összefüggnek az OECD megfigyelt országainak egymástól eltérő válságkezelő szakpolitikáival, valamint az innovációs rangsorban elért helyükkel is. Az innovációs élmezőny a ciklussal ellentétesen, az innovációt követők többnyire prociklus jelleggel hajtották végre kormányzati K+F forrásai növelését, illetve csökkentését.

A GDP 1%-os változásához a K+F kormányzati támogatásának eltérő rugalmasságú változása tartozik a 2007 előtti, majd az azt követő években a vizsgált OECD-országok egyes tématerületein.

TÁRGYSZAVAK: K+F ráfordítás, modellvizsgálat, kormányzati forrás, témaszerkezet, gazdasági válság, OECD-országok, 1995–2015

NÁDUDVARI ZOLTÁN

30/2018

A kormányzati vállalatok szerkezete, gazdasági szerepe Oroszországban

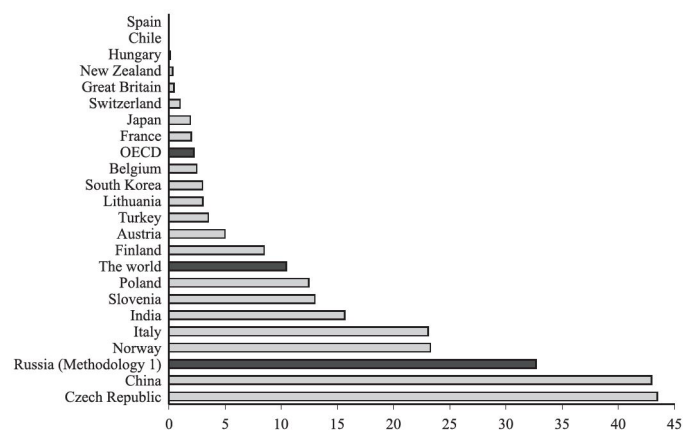
Alexander Abramov – Alexander Radygina – Maria Chernova: State-owned enterprises in the Russian market: Ownership structure and their role in the economy *Russian Journal of Economics*, 2017. 1. sz. 1–23. p.

DOI: [10.1016/j.ruje.2017.02.001](https://doi.org/10.1016/j.ruje.2017.02.001)

A vizsgált oroszországi vállalatok tulajdonosa közvetlenül, illetve közvetve a kormányzat, amely a társaságok többségi irányítója. A kormányzati tulajdonú vállalatok (state-owned enterprisies – SOE) mintegy 33%-os részesedése viszonylag magas az oroszországi összes vállalat eszközeinek 2012. évi tőzsdei értékében (capitalization of the Russian stock market). (1. ábra)

Az oroszországi GDP 2012. évi termeléséhez a SOE-szektor hozzájárulása (public sector's share) mintegy 25% (2005-ben 30%). A közvetett állami tulajdonú vállalatok hatékonysági mutatói jobbakként, mint a közvetlen irányításúakéi. Ennek oka a szelektív privatizálási folyamat. Főként olyan oroszországi gazdasági egységekhez társult magántulajdon, amelyek piaci kibo-

csátása jövedelmező, az eszközeik termelékenységére megfelelő, távlatilag versenyképesek a beszerzés és az értékesítés fontosabb piacain.

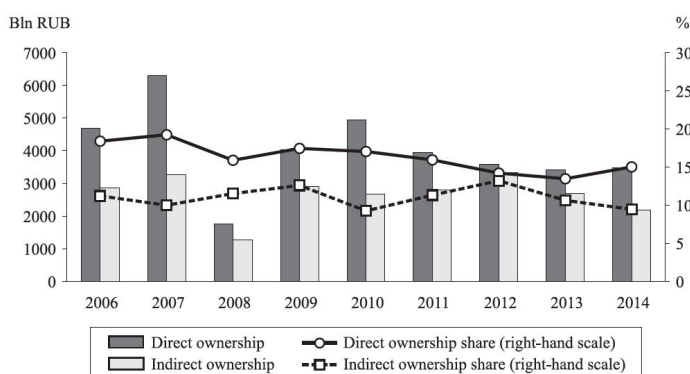
1. ábra: A kormányzati tulajdonú tőzsdei vállalatok (SOE) eszközértékének részesedése* országok szerint, 2012, százalék (vállalatok piaci eszközértéke = 100)

* A tartósan állami tulajdonú (például postai, vasúti, haditechnikai és hasonló) gazdasági egységek nem részei ennek a tőzsdei értékelésnek. A SOE egyik vonatkozási köre a nemzetközi statisztikai módszertani ajánlások szerinti. A másik megfelel a SOE nemzeti fogalmi meghatározásának. A két elszámolás eltérő például a követett kormányzati irányítású gazdasági egységek esetén.

A kormányzat közvetlen és közvetett irányításával működő oroszországi gazdasági egységek 2013. évi száma legfeljebb 31 000. A bejegyzett vállalatok teljes 2014. évi állományában a SOE számaránya 11,6% (2006-ban 13,5%), a mintában is csökkenő (2006: 8,9, 2014: 7,8%) a részesedésük. A statisztikai regiszter szerint meghatározható ezek gazdálkodási formája, például a tőzsdén jegyzett SOE-társaságok esetén.

A mintába választott 114 legnagyobb gazdasági egység közül 74-nek az irányítója a kormányzat, közvetlenül vagy közvetve. A többi cég irányításában a kormányzat részesedése kisebb, mint 10%, és meghatározták a minta teljesen magántulajdonú gazdasági egységeinek mutatósorozatát is. A szerzők elemzik a moszkvai értéktőzsde mutatósorozatát a 2006 és 2014 közötti időszakban, ezen belül a SOE-szektor részesedésének alakulását a gazdasági válság hatására. (2. ábra)

A szerzők a legnagyobb 114 gazdasági egység mintájára alapozva vizsgálták a fontosabb nemzetgazdasági mutatók alakulását a 2006 és 2014 közötti időszakban. A minta 54 legnagyobb kormányzati tulajdonú gazdasági egysége az összesen 31 000 állami cég értékesítési árbevételének (total revenue) 68%-át képviseli a nemzeti statisztikai módszertan szerint. Több nemzetgazdasági ágban erős a koncentráció.

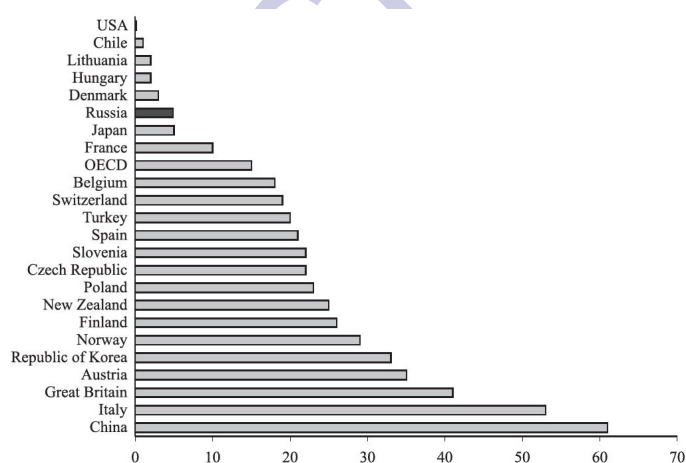

2. ábra: A közvetlen és közvetett kormányzati tulajdonú vállalatok (SOE) tőzsdei értéke (milliárd RUB) és értékaránya (jobb oldali skála, százalék), 2006–2014

A nemzetközi módszertan szerint a mintába választott 61 SOE részesedése az összes vállalat 2014. évi értékesítési árbevételében 11,1% (2006-ban 9,5%). Ebből becsülték a SOE hozzájárulását Oroszország GDP-termeléséhez.

A munkaerőpiac adatai alapján összehasonlították a magánvállalatok arányát a foglalkoztatottak számában a SOE kétféle irányítási formájával. Egymástól eltérő dinamikájú a három vállalati kör termelékenységének szintje és az egy foglalkoztatottra jutó értékesítési árbevétel változásának üteme. A közvetlen kormányzati irányítású gazdasági egységek mutatói elmaradnak a másik két kategóriáitól.

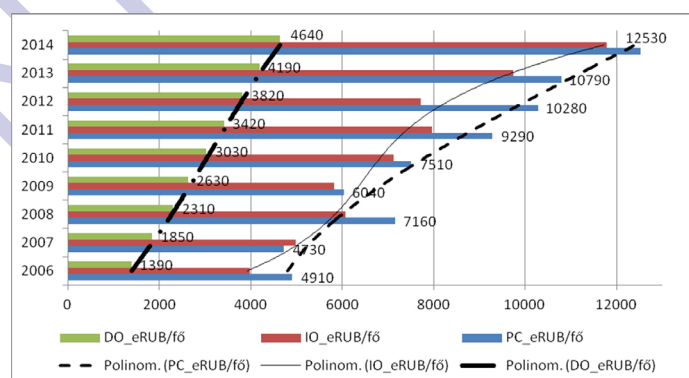
A 3. ábra a tőzsdén jegyzett (public exchange securities) kormányzati gazdasági egységek arányát hasonlítja össze a foglalkoztatottak 2012. évi számában, amely a nem tőzsdei társaságok arányait nem tartalmazza.

3. ábra: A tőzsdén jegyzett kormányzati tulajdonú gazdasági egységek (SOE) foglalkoztatottjainak aránya országok szerint, 2012, százalék (foglalkoztatottak száma = 100)

A központi kormányzat és az önkormányzat piaci gazdasági egységeinek (state-owned and municipal companies and organizations) részesedése Oroszország foglalkoztatottjainak 2006. évi számában 40% (2014-ben 32,2%). A csökkenő arány főként a privatizálás következménye. A mintába választott legnagyobb 54 SOE foglalkoztatottjainak aránya a nemzeti módszertan szerint kissé nőtt: a 2006. évi 4,5%-ról 2014-ben 4,7%-ra.

A nemzetközi módszertan szerint kiválasztott legnagyobb, tőzsdei SOE (public SOEs) aránya a kormányzati irányítású társaságok összes 2007. évi árbevételében mintegy 77%, és 25% a 61 társaság aránya a SOE foglalkoztatottainak számában. A termelékenység itt lényegesen nagyobb, mint a nem tőzsdei oroszországi kormányzati (SOE) gazdasági egységeké. A közvetlen állami irányítású SOE (DO) megfelelő 2014. évi arányai: a foglalkoztatottak 4,5, az árbevétel 7,8%-a, azaz az átlagos termelékenység alacsonyabb és növekedése lassabb, mint a közvetett irányítású oroszországi SOE (IO), illetve a minta magánvállalatai (PC) esetén.

4. ábra: Az egy főre jutó árbevétel irányítási formák szerint, 2006–2014, ezer RUB/ fő
Grafikon: recenzius.

A mintába választott legnagyobb közvetett állami irányítású gazdasági egységek 2014. évi aránya a nemzetgazdaság foglalkoztatottainak számában 1,4, az összes értékesítési árbevételben 6,4%. A közvetett állami irányítású SOE (IO) foglalkoztatottainak számaránya a 2006. évi 0,9%-ról nőtt 2014-ig a másfélszeresére (1,4%), a mintában szereplő közvetlen irányítású SOE (DO) esetén a számarányok (4,4, majd 4,5%) alig változtak.

TÁRGYSZAVAK: állami vállalat, tőzsdei értékelés, Oroszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

31/2018

A nemzetközi integráció megbontásának gazdasági elemzése

Thomas Sampson: Brexit: The Economics of International Disintegration

Journal of Economic Perspectives, 2017. 4. sz. 163–184. p.

DOI: [10.1257/jep.31.4.163](https://doi.org/10.1257/jep.31.4.163)

Az elemzők szerint a brit gazdaságot és a háztartásait a 2016. júniusi kilépési döntés (a Brexit) hátrányosabban érinti jelenleg, de középtávon is, mint az Európai Unió 27 tagállamát. A statisztikai mutatók alapján végzett hatásvizsgálat a Brexit még kialakulatlan, a szerző által feltételezett forgatókönyveken alapult, például az Egyesült Királyság (UK) és az EU-27 kétoldalú kereskedelmi kapcsolataiban, a külföldi közvetlen beruházás (FDI) dinamikájában, a termelékenység javulásában, a munkakerő és a tőke eddig nem korlátozott áramlásában.

A modellszámítások a legalább tízéves távon várható gazdasági hatásra vonatkoznak, három forgatókönyv szerint:

- (i) UK az Európai Gazdasági Térség (European Economic Area – EEA) része, mint Norvégia;
- (ii) UK–EU kétoldalú megállapodás szabályozza a gazdasági, kereskedelmi viszonyokat;
- (iii) a Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organization – WTO) általános kereskedelmi szabályai érvényesülnek.

Norvégia mintája (a) a legkedvezőbb, ott az ország egy lakosára 106 GBP nettó uniós befizetés jutott 2011-ben, ez a UK nettó befizetései mintegy 83%-a. A változat lényege, hogy Norvégia az Európai Unió összes jogszabályát alkalmazza, befizet az Európai Unió közös költségvetésébe.

A másik lehetőség (b) a vámunió, ez növeli a termék és a szolgáltatás kereskedelmének akadályait, a brit pénzügyi intézetek költségét emeli az Európai Unió tagállamaiban előírt engedélyeztetés (passporting rights), ahogy ez Svájc bankjaira is érvényes.

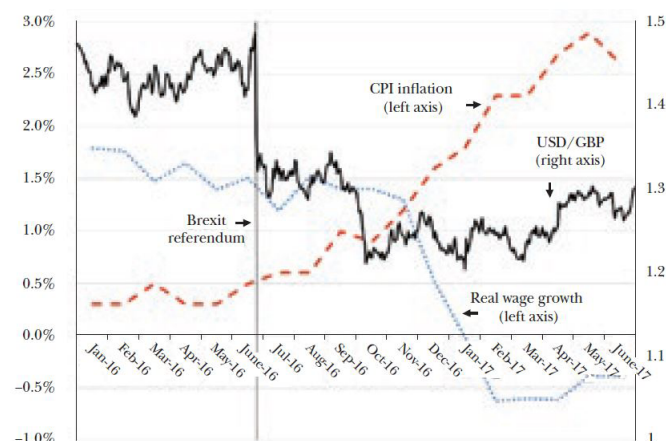
A harmadik lehetőség (c) vámterhei a legnagyobbak, ez az Európai Unió 2016. évi importjára átlagosan 4,4%.

A nyitott brit gazdaság exportjának, importjának értéke a 2015. évi GDP mintegy 57%-a, ez a ráta az Amerikai Egyesült Államok (28) és a német gazdaság (86%) közötti nyitottság. Az Európai Unióba irányuló brit kivitel a GDP-nek tizenkét, az Európai Unióból származó import csak 3%-a, a UK–EU kereskedelem értéke a UK–USA közöttinek mintegy 3,2 szerese.

A szolgáltatások az Európai Unióba irányuló összes brit exportban 40%-kal részesednek, a brit hozzáadott

érték mintegy 7,5%-át a pénzügyi vállalati szektor adta 2014-ben, és 13% a részesedése a kivitelben.

A GBP árfolyama 2017. júniusban 12%-kal gyengébb volt az USD-hoz mérten, mint a 2016. júniusi Brexit-szavazás napját megelőzően. A 2016. júniusi 0,5%-os infláció egy évvel később 2,6% volt, a reálbér 2016 közepén még 1,5%-kal nőtt, egy évvel később a csökkenés 0,5%. (1. ábra)

1. ábra: A Brexit-döntés közvetlen hatása az inflációra, a bérnövekedésre az Egyesült Királyságban*, százalékos (előző év = 100) és a GBP árfolyamára**, 2016. 01–2017. 06.

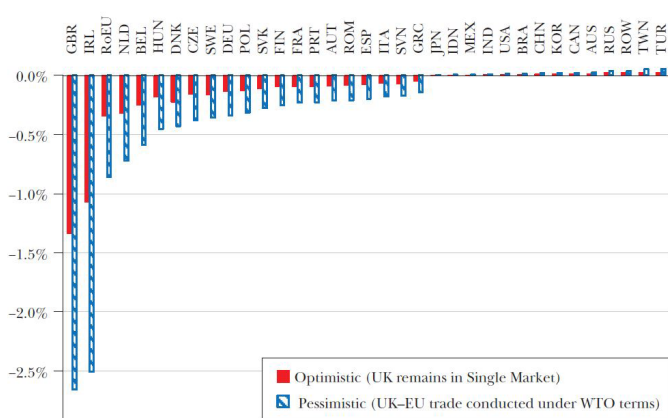
* A változás jellemzői (balról jobbra) a referendum Brexit-döntése, fogyasztói árindex (CPI, bal oldali), reálbér-növekedés (bal oldali skála) és

** árfolyam (USD/GB, jobb oldali skála).

A szerző a modell alapváltozatához mért, tízéves távra számított változásokat az Egyesült Királyságkereskedelmi partnerei, valamint a fontosabb gazdasági ágazatok szerint mutatja be.¹ A brit kivitelnek és behozatalnak, fogyasztásnak, termelésnek, valamint a háztartások életszínvonalának a mutatói kedvezőtlenebbek annál, mint a 2019 előtti külkereskedelmi feltételekkel. A Brexit egyik szélső („enyhébb”) esete a norvég mintát (a), a másik („kemény”) a WTO szabályait (c) veszi számításba összehasonlítva a vámjellegű, valamint a nem vámjellegű terheket a 2016. június előtti feltételekkel.

Erre alapozott a brit háztartások jólétének távlati alakulására összeállított optimista és pesszimista becslés. (2. ábra)

¹ A Brexit hatásvizsgálatának egyik modellszámítása összesen 36 partnerországra és a nemzetgazdaságok 31 ágazatára vonatkozik. A becsléssorozat – a végső felhasználású termék, szolgáltatás mellett – a termelési célú nemzetközi beszállításra (intermediate inputs) is vonatkozik a globális értékláncokban.

2. ábra: Az enyhébb és a kemény Brexit távlati hatása a háztartás egy főre jutó jövedelmére országok szerint*, százalék (alapváltozat = 100)

* A jövedelem negatív változásai (optimista, illetve pesszimista feltétellel) a csökkenő negatív hatással: GB, IE, NL, BE, HU, DJ, CZ, SW, DE, PL, SI, FI, FR, PT, AT, EO, ES, IT, SK, GR. Távlatilag a Brexit kis pozitív hatással bír a UK nem európai partnereinek külkereskedelmére, így a háztartásaik jövedelmére is.

Távlatilag gyengülnek a globális értékláncok kapcsolatai a brit partnerekkel, ez megszüntethet brit munkahelyeket, lassulhat az innováció, valamint a termelékenység javulása. Az új helyzet akadályozhatja a tőke és a munkaerő szabad áramlását, a szerző utal ennek várható gazdasági hátrányaira. Összességében 12%-kal csökkenhet a kereslet a brit gazdaságban, és az alapváltozathoz mérten mintegy 22%-kal kevesebb külföldi működő tőke áramlik az országba a vizsgált időtávon.

Az Európai Unió tagállamaiból érkező munkavállalásának szigorítása következtében az egy főre jutó 2030. évi brit GDP az optimista változatban legalább 0,9%-kal kisebb, a pesszimista változatban a csökkenés 3,4%. A számítások nem igazolják, hogy a megszűnő uniós (például költségvetési befizetési) kötelezettségek képesek lennének távlatilag ellensúlyozni a brit kilépés említett kedvezőtlen hatásait.

A szerző elemzi a véleményfelmérés demográfiai adatait a Brexitet 2016. júniusban támogató 17,4 millió szavazó jellemzésére.² Nincs számottevő eltérés a Brexitre szavazó férfiak és nők számaránya között, nagyobb azonban a részesedésük az idősebb korcsoportokban és az alacsonyabb iskolai végzettségűek között. Nagyok az eltérések a fekete bőrűek (27), az ázsiai (33) és az európai származásúak (53%) számarányai között. A konzervatív szavazók 58, a munkáspártiak 37%-a

² A Brexit mellett szavazók megoszlása – lord Ashcroft Polls felmérésének adataival – például országrészek, a szavazó legmagasabb iskolai végzettsége, korcsoportja és származásának földrajzi térsége szerint értékelhető.

támogatta a kilépést. A munkanélküliek és a kisjövedelműek, illetve az alkalmazásban állók és azok, akik szerint túlzott a külföldiek bevándorlása nagyobb arányban szavaztak a kilépésre, mint a magasabb jövedelműek.

Nem vitathatók az Európai Unió egységes szabályainak előnyei, azonban a kilépést választó többség szerint fontosabb az integráció kötöttségeinek oldása, a nemzeti önrendelkezés erősítése. A Brexit melletti kampány kiemelte az uniós szakpolitikák kedvezőtlen hatásait. A Brexitre szavazók körében gyakoribb, hogy a személyes hátrányaikért az Európai Uniót, a globalizálódást okolják, akkor is, ha azok tényleges oka a brit gazdaság, társadalom (is), például a közelmúlt gazdasági válságában.

A szerző utal a nemzetállamra vonatkozó megfontolások ellentmondásaira a globális világ viszonyai között. A társadalom demokratikus véleménynyilvánítással elutasíthatja a nemzetközi gazdasági integrációt, ahogy a Brexit-szavazás igazolja. A sokkal erősebb nemzeti hatáskör többségi igénye esetén is igazolhatók a kiválás gazdasági hátrányai hosszabb távon.

A brit szavazók 2016. júniusban demokratikus választással döntöttek a kilépésről, de a kilépés komplex gazdasági és társadalmi hatásai még mélyebb elemzést igényelnek a jövőben. Adott történelmi, társadalmi feltételek esetén várható, hogy a szavazók többsége nem támogatja a nemzetállami különállást, ha igazoltak az integráció (személyes) előnyei.

TÁRGYSZAVAK: Brexit, EU-integráció, hatásvizsgálat, nemzetgazdasági mutatók, referendum rétegei

NÁDUDVARI ZOLTÁN

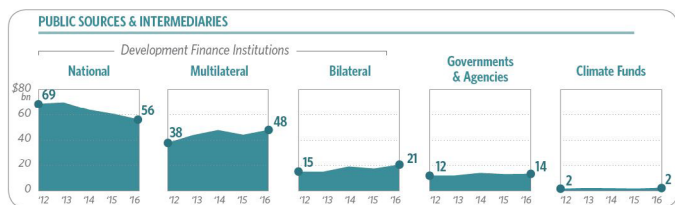
32/2018

A klímavédelem globális pénzügyi háttere, 2017

Barbara K. Buchner – Padraig Oliver – Xueying Wang – Cameron Carswell – Chavi Meattle – Federico Mazza: *Global Landscape of Climate Finance 2017 Climate Policy Initiative Report*, 2017. október. 1–20. p
URL: <https://climatepolicyinitiative.org/wp-content/uploads/2017/10/2017-Global-Landscape-of-Climate-Finance.pdf>

A Párizsi Egyezmény klímavédelmi programjának beruházásai nemzeti és nemzetközi pénzügyi fedezettel valósíthatók meg, ezen belül az egyes energiatermelési módok és terheléscsökkentési projektek szerinti

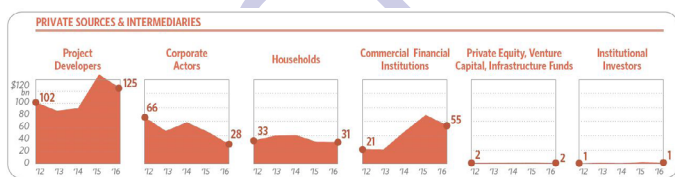
megoszlással. A 2016. évi összes pénzügyi forrás, 383 (2015: 437) milliárd USD nagyobb részét (2016: 242, 2015: 299 milliárd USD) a vállalatok fedezték a világ országaiban. Az összegben a költségvetési források aránya mintegy 34%. A fejlesztési intézmények 2016-ban a klímavédelem programjaira 56 milliárd USD-t fordítottak nemzeti költségvetési fedezettel, sokoldalú szerződések alapján további 48, kétoldalúak alapján 21 milliárd USD a közpénzek globális összege. (1. ábra)

1. ábra: A klímavédelem pénzügyi fedezete költségvetési források* szerint, 2012–2016, milliárd USD

* Megjegyzés: a közpénzekből folyósított támogatás a nemzeti, a sokoldalú és a kétoldalú fejlesztési pénzügyi közvetítőktől származó fedezettel, valamint a kormányzat és intézményei, a klímavédelmi alapok fedezetével.

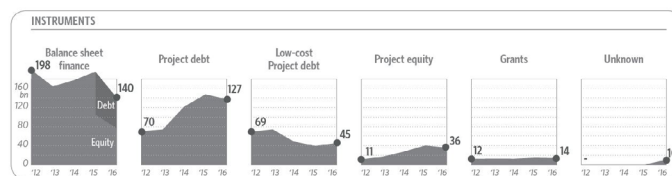
A magánforrások elsősorban a projektek keretében adtak fedezetet a klímavédelem globális fejlesztési kiadásaihoz, 2016-ban 125 milliárd USD értékben, a vállalati források részesedése további 28, a háztartási forrásoké 31 milliárd USD. A 2015. évi csúcstérték főként a kínai megújuló energiaforrások magánberuházásai, valamint a háztetők napenergia-hasznosító eszközeinek egyesült államokbeli és japán projektjei fedezetével magyarázhatók. (2. ábra)

2. ábra: A klímavédelem pénzügyi fedezete magánforrások* szerint, 2012–2016, milliárd USD

* Megjegyzés: a magánforrások, projektek befektetői: vállalat, háztartás, pénzintézet, tulajdonrész és kockázati tőke, illetve infrastruktúra alap, intézményi befektető.

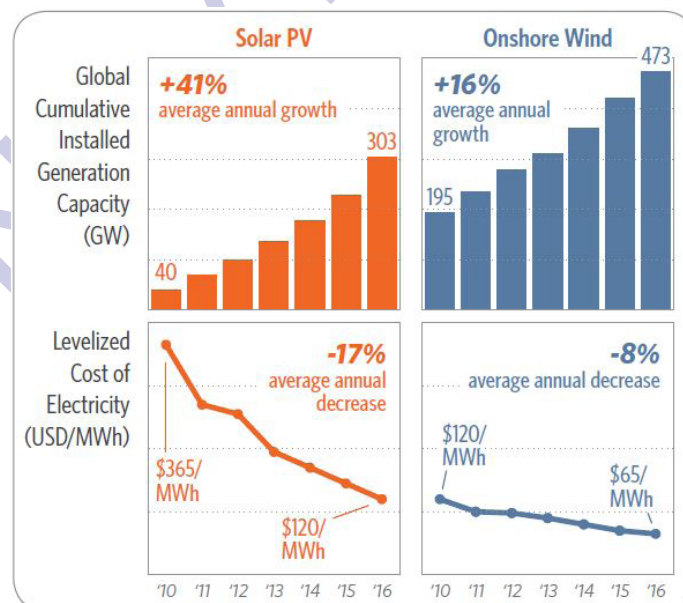
A klímavédelem pénzügyi forrásainak nagyobb része a vállalati mérleg szerinti tulajdonrész és fizetési kötelezettség (2016-ban 143 milliárd USD), további eszköz a projektek pénzügyi kötelezettsége (127 milliárd USD). (3. ábra)

3. ábra: A klímavédelem pénzügyi fedezete eszközkategóriák* szerint, 2012–2016, milliárd USD

* Megjegyzés: a fedezet eszközei: vállalati mérleg eszköze (tulajdonrész és adósság), projekt pénzügyi kötelezettsége, közpénzzel támogatott (kedvezményes) projekt adóssága, projekt tulajdoni része, juttatás közpénzből, nem ismert.

A klímavédelem programjainak kiemelt fejlesztési célja a világ országaiban a napenergia és a szélenergia kapacitásainak növelése, és ezzel összefüggésben a megújuló energiával termelt elektromos energia egységköltségének csökkentése. (4. ábra)

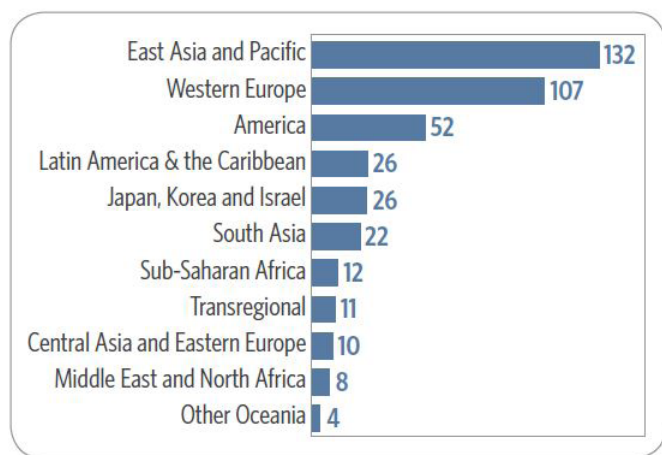
4. ábra: A megújuló energiaforrásokkal termelt elektromos energia működő globális kapacitása* (GW) és a termelt áram egységköltsége* (USD/MWh), 2010–2016, milliárd USD

* Megjegyzés: a napenergia globális kapacitása átlagosan évi 41%-kal, a szárazföldi szélenergiáé évi 16%-kal nőtt, az elektromos energia egységköltsége évi 17, illetve 8%-kal csökkent 2010 és 2016 között.

A költségvetési források 2015. és 2016. évi fejlesztési elsősorban az energiahatékonyság javítását (évi 39) és a megújuló energiaforrások kapacitásfejlesztését (évi 34 milliárd USD) támogatták. További fejlesztési célok közpénzekből: a szállítás fenntarthatósága (évi 22), az energiaátvitel és -elosztás fejlesztése (évi 5), az agrártermelés korszerűsítése (évi 3 milliárd USD). A környezetterhelés mérséklésére jutott költ-

ségtvetési támogatás 2016. évi értéke globálisan 112 milliárd USD. A klímavédelem járulékos intézkedéseinek 2016. évi globális költségvetési támogatása mintegy 23 milliárd USD, főként a hulladékgazdálkodás (11), az agrárgazdaság (4), a természeti katasztrófák (2 milliárd USD) intézkedései alapján.

A nemzeti pénzügyi források értékaránya 2014-ben 74, 2015-ben 80, 2016-ban 77%, részben a költségvetésből, részben magánbefektetésből és hitelből. Földrajzi térségek szerint a klímavédelmi programok ráfordítása 2015-ben és 2016-ban Nyugat-Európában átlagosan évi 107, Észak-Amerikában évi 52, a kelet-európai és közép-ázsiai országokban együtt évi 10 milliárd USD. (5. ábra)

5. ábra: A klímavédelmi programok átlagos évi ráfordítása földrajzi térségek szerint, 2015–2016, milliárd USD

* Megjegyzés: Kelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség, Nyugat-Európa, Észak-Amerika, Latin-Amerika és a karibi térség, Japán, Dél-Korea és Izrael, Dél-Afrika, a Szaharán túli Afrikai térség, régiókon átnyúló, Közép-Ázsia és Kelet-Európa, Közép-Kelet- és Észak-Afrika, Óceánia egyéb országai.

A fosszilis tüzelésű erőművek 2016. évi beruházásainak globális értéke mintegy 118 milliárd USD, ebből a szénművek részesedése 80, a gáztüzelésűeké 34, az olajtüzelésűeké 4 milliárd USD, az első két erőműtípus 2018-ban létrehozott kapacitása 80, illetve 40 GW.

A szerzők több ajánlást adnak a klímavédelmi, valamint kapcsolódó környezetvédelmi programok beruházásainak pénzügyi adataira. Javítani kell az eszközfelhalmozásának elemzését a program elsődleges rendeltetése szerint, főként az energiahatékonyság javítása, a szállítás és az agrárgazdaság energiaigénye, a hulladékgazdálkodás stb. előirányzataival, ezen belül a belföldi és a nemzetközi pénzügyi folyamatok megfigyelésével.

Egyértelmű meghatározás ajánlott a „klímavédelem pénzügyi forrása” fogalomra. Az ilyen adatsorok vonatkozhatnak a kormányzati és magánbefektetőkre, valamint a fejlesztési alapokra.

Figyelmet érdemelnek a kockázatkezelés elemzései, elhatárolva a nagy és a kis környezetterhelést okozó beruházások nemzetközi adatkategóriáit. A megfelelő adatgyűjtés jelzi az olyan klímavédelmi területeket, amelyeken beruházások a nem elégséges pénzügyi fedezet miatt késnek, illetve maradnak el.

TÁRGYSZAVAK: Párizsi Egyezmény, klímavédelem, beruházás, pénzügyi forrás, kormányzati forrás, vállalati forrás, projekt-támogatás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

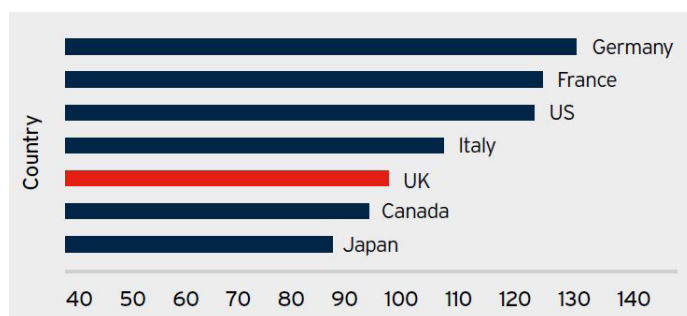
33/2018

A brit gazdaság jövőképe, a stratégia tényezői

Industrial Strategy building a Britain fit for the future
HM Government, London, 2017. november. 1–256. p.
URL: <https://www.gov.uk/government/publications/industrial-strategy-building-a-britain-fit-for-the-future>

Az Egyesült Királyság kormányának gazdaságfejlesztési stratégiája (a „Fehér Könyv”) a jövőkép kifejtése kapcsán a következő nemzetgazdasági statisztikai indikátorokat közli.¹

A 2016. évi munkatermelékenység nemzetközi összehasonlítása (21. p.). (1. ábra)

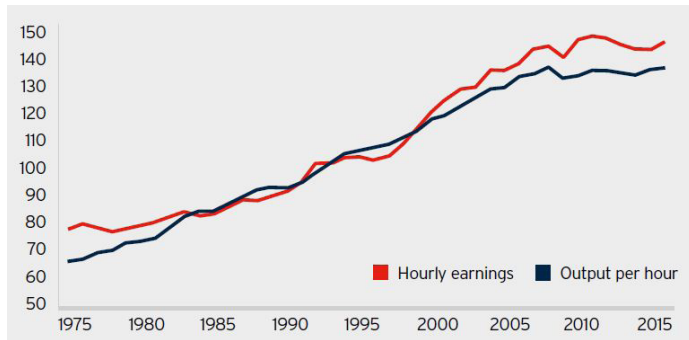
1. ábra: A munkatermelékenység* szintje a brit adathoz mérten országok szerint, index, 2016 (Egyesült Királyság = 100)

* Megjegyzés: a munkatermelékenység mértéke az egy teljesített munkaóra jutó bruttó hazai termék.

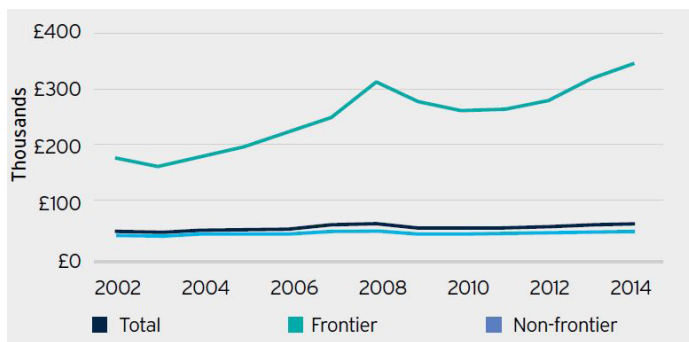
A brit nemzetgazdaság munkajövedelmének és termelékenységének időszora (19. p.). (2. ábra)

¹ Az indikátorok adatsorait a forrás jelölt oldalai tartalmazzák.

A brit vállalati szektor legnagyobb termelékenységű öt százaléka (TOP_5) és a többi vállalat éves mutatója közötti különbség (170. p.). (3. ábra)

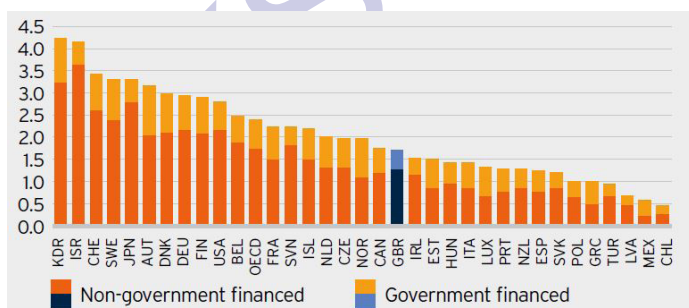

2. ábra: A munkabér és a kibocsátás egy órára jutó értékének alakulása a brit nemzetgazdaságban, 1975–2015, index (1993 = 100)

3. ábra: A munkatermelékenység* a TOP_5 (frontier) és a többi brit vállalat átlagában, 2002–2014, 1000 GBP/fő, év
* Megjegyzés: a munkatermelékenység mértéke az egy munkásra jutó éves bruttó hozzáadott érték.

A kutatás-fejlesztés ráfordítása a GDP százalékában, a költségvetési és a vállalati források részesedése nemzetközi összehasonlításban (62. p.). (4. ábra)

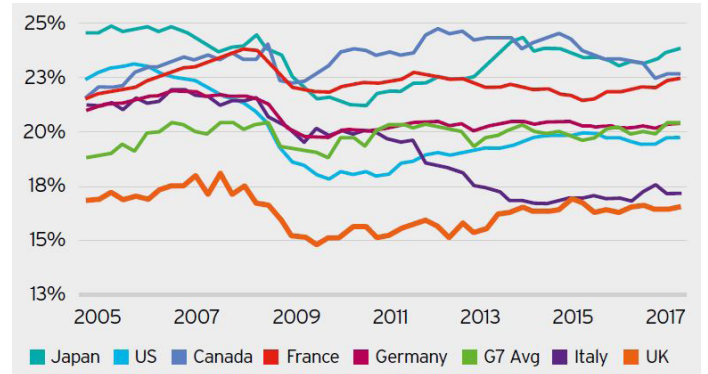

4. ábra: A kutatás-fejlesztés bruttó hazai ráfordításának GDP-aránya országok és források* szerint, 2015, százalék (GDP = 100)
* Megjegyzés: a nem kormányzati és a költségvetési források arányának összege szerinti rangsor.

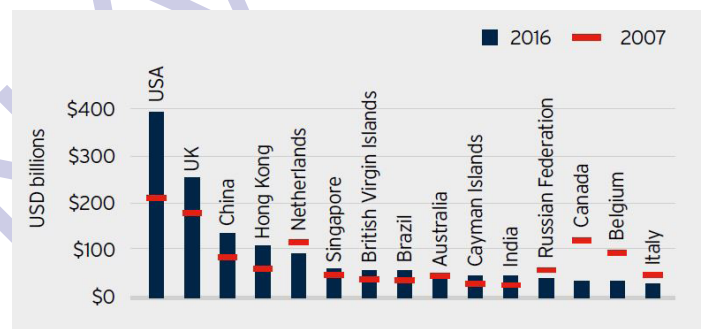
Az állóeszközök beruházási rátája nemzetközi összehasonlításban (172. p.). (5. ábra)

A beáramló működő tőke rátája nemzetközi összehasonlításban (17. p.). (6. ábra)

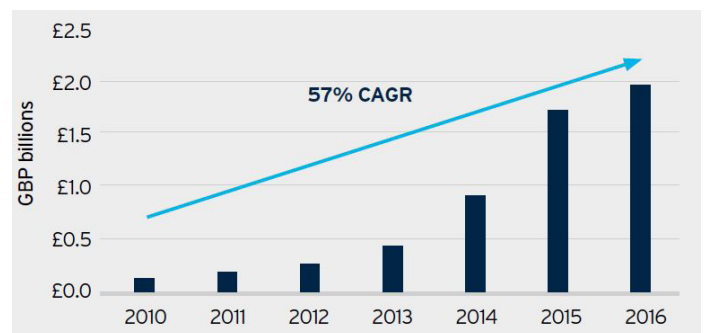
A brit nemzetgazdaság kockázati tőke beruházásai állományának értéke a mesterséges intelligencia vállalkozásaiban (38. p.). (7. ábra)

5. ábra: A beruházási ráta országok szerint, 2005–2017, százalék (GDP = 100)

6. ábra: A beáramló külföldi közvetlen beruházás értéke* országok szerint, 2007, 2016, milliárd USD
* Megjegyzés: a beáramló működő tőke, a 2016. évi érték szerinti rangsorral.

7. ábra: A kockázati tőke állománya* a mesterséges intelligencia brit vállalkozásaiban 2010–2016, milliárd GBP
* Megjegyzés: az állományérték átlagos növekedése évi 57%.

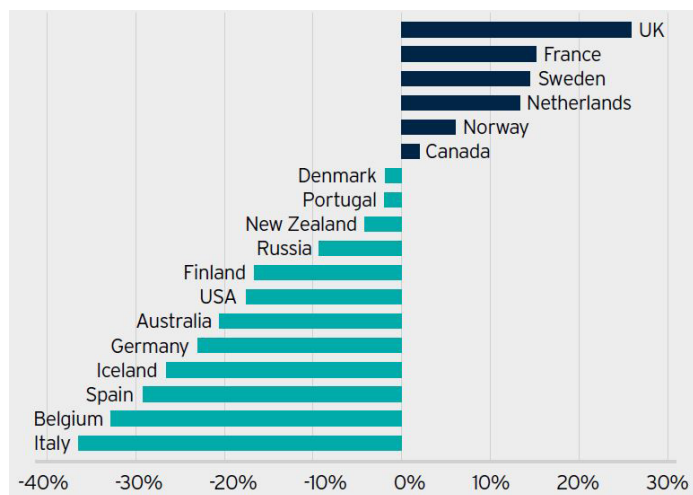
Az újonnan alapított vállalkozások számának alakulása a válság előtti évben és 2015-ben nemzetközi összehasonlításban (166. p.). (8. ábra)

A brit szakmai közlemények idézettségének témaszerkezete nemzetközi összehasonlításban (59. p.). (9. ábra)

A foglalkoztatási ráta alakulása nemzetközi összehasonlításban (96. p.). (10. ábra)

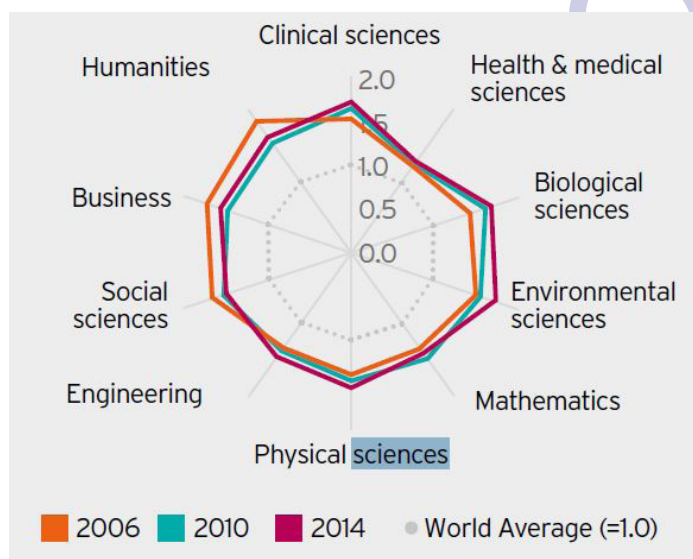
Az Egyesült Királyság népességének és 65+ korcsoportjának előreszámítása (52. p.). (11. ábra)

A férfiak és a nők foglalkoztatási rátája és a munkajövedelmek különbsége nemek szerint az Egyesült Királyságban (122. p.). (12. ábra)

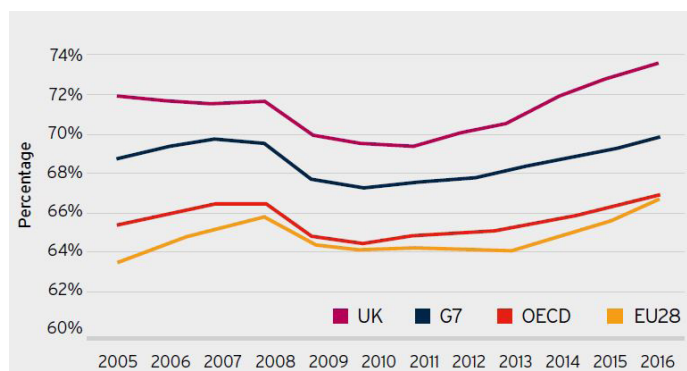
8. ábra: Az újonnan alapított vállalkozások 2007. és 2015. évi számának eltérése* országok szerint, százalék (a 2007. évi bejegyzések száma = 100)

* Megjegyzés: a cégbejegyzések száma százalékos eltérésének csökkenő rangsorával.

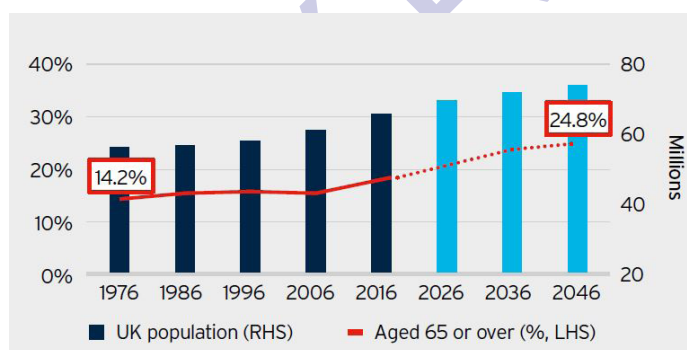

9. ábra: A brit szakmai közlemények idézettségének súlyozott arányai tudományterületek szerint, index, 2006, 2010, 2014, index (a világ átlagos mértéke = 1,00)

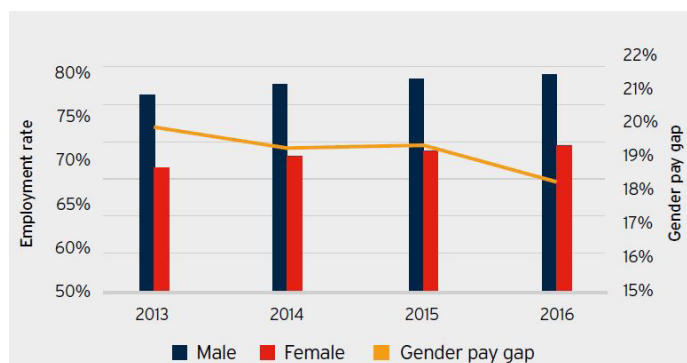
* Megjegyzés: az idézettség (citation impact) a klinikai, az orvosi és egészségügyi, a biológiai, a környezeti, a matematikai, a fizikai, a műszaki, a társadalomtudományi, a gazdasági és a humán tárgyakhoz tartozó szakterületeken.

10. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása térségek szerint, 2005–2015, százalék

11. ábra: A népesség, ezen belül a 65 éves és idősebb lakosság száma* és százalékos aránya az Egyesült Királyságban, 1976–2046
* Megjegyzés: a jobb oldali skála a népesség száma, millió fő, a bal oldali skála a 65+ korcsoport számaránya.

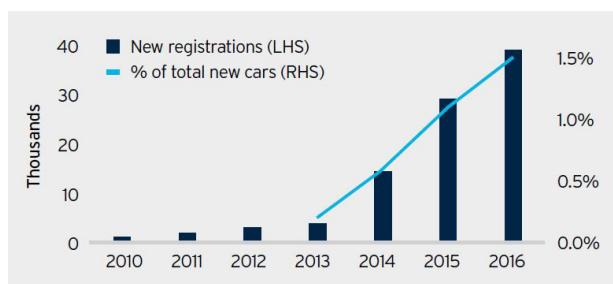
12. ábra: A férfiak és a nők foglalkoztatási rátája és a keresetek különbsége* nemek szerint az Egyesült Királyságban, 2013–2016, százalék

* Megjegyzés: a jobb oldali skála a keresetek százalékos különbsége nemek szerint, a bal oldali skála a foglalkoztatási ráta.

Az újonnan forgalomba helyezett elektromos személygépkocsik száma és részesedése az Egyesült Királyságban (48. p.). (13. ábra)

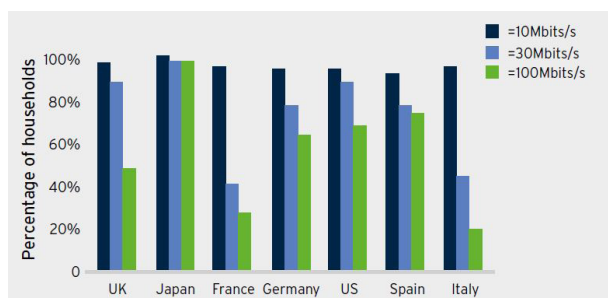
A helyhez kötött szélessávú hálózatot elérő háztartások számaránya nemzetközi összehasonlításban (152. p.). (14. ábra)

A brit mobilhálózatok adatforgalma (151. p.). (15. ábra)

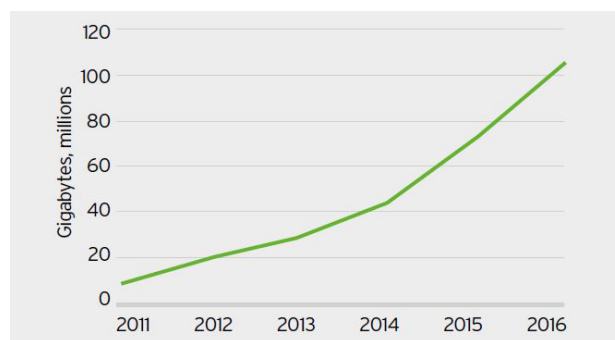
13. ábra: Az újonnan forgalomba helyezett elektromos személygépkocsik száma és részesedése* az Egyesült Királyságban, 2010–2016

* Megjegyzés: a bal oldali skála a személygépkocsik száma, ezer darab; a jobb oldali skála az elektromos gépkocsik százalékos aránya.

14. ábra: A helyhez kötött szélessávú hálózatot* elérő háztartások számaránya országok szerint, 2015, százalék (a háztartások száma = 100)

* Megjegyzés: a vonalas távközlési hálózat sebessége: 10, 30, illetve 100 Mbit/s.

15. ábra: A brit mobilhálózatok adatforgalma, 2011–2016, millió GByte

TÁRGYSZAVAK: gazdaságfejlesztési stratégia, foglalkoztatás, innováció, termelékenység, statisztikai indikátor, népesség-előrejelzés, Egyesült Királyság

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
IV. évfolyam 1. szám

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv

Domonkos László

Tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Rózsa Dávid

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

E számunk szerzői

BÁNDI MELISSA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
szakértő-könyvtárosa

HAJNAL BÉLA,

a Debreceni Egyetem főiskolai tanára

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kulturális menedzsere

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
főosztályvezetője

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese